

Univerzita Palackého v Olomouci

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

# Školství v době I. Československé republiky

## Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Gabriela Medved'ová

Autor: Bc. Petra Kůsová

Studijní program: Učitelství německého jazyka pro 2. stupeň základních škol + učitelství základů společenských věd a občanské výchovy pro střední školy a 2. stupeň

Olomouc 2013

### Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: "Školství v době I. Československé republiky" vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucí diplomové práce Mgr. Gabriely Medved'ové a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne: .....

Podpis: .....

## Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala vedoucí diplomové práce Mgr. Gabriele Medved'ové za hodnotné rady a odborné vedení v průběhu zpracování diplomové práce. Také bych ráda poděkovala své rodině a blízkým za morální podporu a pomoc, které mi poskytovali nejen při zpracování mé diplomové práce, ale i v průběhu celého studia.

V Olomouci dne: .....

Podpis: .....

# Obsah

Úvod.....	6
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	8
1. Československé školství v letech 1918–1938.....	8
1.1. První týdny Československa .....	8
1.2. Základní pilíře československého školství.....	10
1.3. Situace na Slovensku .....	13
1.4. Utváření demokratického československého školství .....	14
1.5. Progresivní návrhy pedagogických odborníků.....	17
1.6. Pokusné školy .....	20
1.7. Střední školství .....	26
1.8. Vysoké školství.....	32
1.9. Baťovy školy práce .....	35
2. Ministři školství v letech 1918–1938.....	36
2.1. Ministerstvo školství a národní osvěty .....	36
2.2. Post ministra školství a národní osvěty.....	37
3. Menšinové školství.....	46
3.1. Problematika menšinové školství .....	46
3.2. Česko–německé vztahy.....	48
4. Spolupráce školy a rodiny .....	50
4.1. Vliv pedagogické profese na osobní život učitele .....	50
4.2. Každodenní život školy.....	52
4.3. Výchova a vzdělávání z pohledu dobových periodik .....	54
II. PRAKTICKÁ ČÁST .....	60
1. Metodologie výzkumu.....	60
1.1. Kritéria hodnocení–přehled didaktických komponentů.....	60
1.2. Abecední seznam hodnocených učebnic.....	63
1.3. Seznam hodnocených učebnic podle stupně vzdělávání.....	66
2. Posouzení didaktické efektivity učebnic .....	70
2.1. Aparát prezentace učiva .....	71
2.2. Aparát řídicí učení .....	77

2.3. Aparát orientační .....	82
3. Srovnání didaktické efektivity učebnic z hlediska chronologie jejich vydání .....	87
3.1. Seznam učebnic podle roku vydání .....	87
3.2. Úroveň didaktické efektivity učebnic .....	91
4. Závěrečné zjištění.....	92
Závěr .....	94
Seznam zdrojů .....	95
Přílohy .....	103

## Úvod

Předmětem diplomové práce je školství v době I. ČSR a také zhodnocení úrovně didaktické efektivity učebnic let 1918–1938. V této práci jsme si stanovily čtyři hlavní cíle. Prvním cílem práce je postihnout proces utváření československého školství v nově vzniklé samostatné republice, jeho podobu, postupné proměny a důležité mezníky, které ovlivnily oblast výchovy a vzdělávání. Druhým cílem je zaměřit se na tehdejší školský systém a typy škol. Dalším cílem je snaha zjistit úlohu a postavení někdejších pedagogů. Čtvrtým cílem této práce je zhodnotit úroveň didaktické efektivity prvorepublikových učebnic dostupných ve Vědecké knihovně v Olomouci. Vzorek vybraných učebnic se skládá ze studijních a výukových opor, které jsou určeny všem třem stupňům vzdělávání a zaměřují se na různé vyučovací předměty. Pomocí stanovených cílů se snažíme komplexně postihnout školství v době I. Československé republiky a to ve všech oblastech, ke kterým se vztahuje.

Při psaní této práci nám byly hodnotným zdrojem informací především publikace *Vývoj českého školství*, kterou v roce 1988 napsala Z. Veselá a také *Učitelé a školy v proměnách času* od F. Morkese z roku 1999. Obě tyto publikace se věnují především vývoji školství na území tehdejší Československé republiky.

Teoretická část diplomové práce je rozdělena do čtyř kapitol. První kapitola popisuje vývoj československého školství ve všech jeho vzdělávacích úrovních, proměny zákonných úprav v oblasti školské problematiky a jejich vliv na samotný školský systém. Neopomínají ani jednotlivé stupně a typy škol a jejich výukové předměty. Dále se také zaměřuje na tehdejší pedagogické koncepce a návrhy, které ovlivňovaly podobu československého prvorepublikového školství a také na jejich uplatnění v praxi.

Druhá kapitola se věnuje ministerstvu školství a národní osvěty, konkrétně jeho vznik a způsobu obsazování. Dále vymezuje kompetence tohoto rezortu a popisuje životní osudy jeho představitelů.

Třetí kapitola vysvětluje problematiku menšinového školství i minorit samotných. Věnuje se zákonům, které upravovaly vzdělávání menšin v Československu, ale také tehdejšími česko–německým vztahům a přístupem německých učitelů k této problematice.

Čtvrtá kapitola se zaměřuje na spolupráci školy a rodiny, především pak nastiňuje každodenní život školy, vzhled tehdejších školních tříd, pomůcek a způsoby klasifikace. V neposlední řadě tato kapitola popisuje vliv dobových periodik na školní i rodinné prostředí.

Dílní částí diplomové práce je výzkum zaměřený na posouzení didaktické efektivity prvorepublikových učebnic. Prvním záměrem je zhodnocení vybavenosti studijních a výukových opor v jednotlivých aparátech a zjištění, zda obsahují konkrétní komponenty. Druhým cílem výzkumu je snaha zjistit jaká byla úroveň didaktické efektivity jednotlivých zkoumaných učebnic a zda úroveň didaktické vybavenosti během let klesala, stagnovala či narůstala.

# I. TEORETICKÁ ČÁST

## 1. Československé školství v letech 1918–1938

### 1.1. První týdny Československa

První světová válka se blížila ke svému konci na podzim roku 1918. Ačkoliv formálně skončila dne 11. listopadu 1918, poté co osamocené <sup>1</sup> Německo podepsalo příměří s mocnostmi Dohody v Compiègne, začala se Evropa nově utvářet již o několik dní dříve. Končící válka a rozpad Rakousko–Uherské monarchie umožnil vznik samostatného státu Československo. „Večer 28. října vydal Národní výbor spolu s manifestem k československému lidu první zákon nového Československého státu, prohlašující, že Československý stát, jehož forma bude stanovena dodatečně, vstoupil v život, že zatímním vykonavatelem státní svrchovanosti je Národní výbor a že se dosavadní právní řád zatím nechává v platnosti.“ (Krofta, 1947, s. 721) První léta nově vzniklého samostatného státu později vešla do historie jako takzvaná První republika. Jako První republika je označováno Československo od svého vzniku, tj. 28. října 1918, do podepsání Mnichovské dohody, tedy do 30. září 1938.

Mezi první úkoly nově vzniklého státu patřilo bezesporu zajistit vymezení hranic. Státní území bylo stanoveno na základě Pařížské mírové konference v lednu roku 1919. Československu náleželo území, které historicky patřilo k zemím Koruny české, tedy území Čech, Moravy a části Slezska a dále části Horních Uher, konkrétně Slovensko a Podkarpatská Rus. Hranice státu byly s Německem a Rakouskem stanoveny na základě předešlého historického vývoje. Hranice s Maďarskem však historicky nikdy nebyly stanoveny, proto byly určeny při jednáních na této konferenci na základě Benešových sedmi memorand. Hranice s Polskem byly definitivně stanoveny až na základě arbitráže ve Spa dne 28. července roku 1920 po československo–polském vojenském konfliktu, který byl vyvolán spory o území Těšínska. Arbitráž ve Spa nařídila území Těšínska rozdělit mezi oba státy (Buchvaldek, et al., 1987, s. 388–390).

Československo bylo v letech 1918–1928 rozděleno do pěti samosprávných zemí. Jednotlivými samosprávnými celky byly země Česká, země Moravská, země Slezská, země Slovenská a země Podkarpatoruská (grafické znázornění viz příloha č. 1). Po roce 1928 do

---

<sup>1</sup> Rakousko-Uhersko podepsalo s mocnostmi Dohody tj. Francií, Velkou Británií a carským Ruskem příměří dne



zániku První republiky zůstaly pouze čtyři samostatné správní celky, poté co z důvodu oslabení vlivu německého obyvatelstva na našem území byla země Moravská a země Slezská spojena v jednu zemi Moravskoslezskou (grafické znázornění viz příloha č. 2).

Vznik samostatného Československa s sebou přinesl všestranné nadšení československého obyvatelstva, které pramenilo především z očekávané lepší budoucnosti. Zrod samostatné demokratické republiky dával národu po třistaleté porobě národní nezávislost a umožňoval nové řešení všech problémů a nevyřešených otázek z předchozích období. Celonárodní nadšení se promítlo i do oblasti školství a ani učitelé se nedokázali ubránit euforii a naději v lepší budoucnost (Veselá, 1988, s. 72).

Nově vzniklý stát si logicky žádal řadu právních úprav a přijetí nových zákonů. To se samozřejmě týkalo také zákonných úprav v oblasti československého školství. Přestože československý stát převzal dosavadní rakousko–uherský školský systém, bylo nutné přijmout řadu nových zákonů, které by upravovaly školství v duchu demokratického zřízení státu. Dne 24. listopadu roku 1918 vydalo ministerstvo školství a národní osvěty (dále MŠANO) výnos č. 13 pojmenovaný *Svoboda školy a učitelstva*. Zde byly naznačeny záměry tohoto rezortu v oblasti nových zákonů týkajících se školství<sup>2</sup> a jejich doporučení pro aktuální situaci. Poukazují zde především na to, že si jsou vědomi stávajících monarchistických zákonů, které se musejí pozměnit či zrušit. Nové zákony ovšem potřebují čas a právě z tohoto důvodu žádají všechny pedagogické a školské pracovníky o aktivizaci jejich sil a o demokratické smýšlení. V tomto duchu má také probíhat vzdělávání a výchova mládeže. MŠANO dále apeluje na učitelské sbory, aby nadále udržely dobrou pověst českého školství a aby podporovaly demokratické ideály. Vzhledem k existenci a stálé platnosti zákonů monarchie v oblasti školství, využívá MŠANO této vyhlášky také k ujasnění, jak s těmito zákony a předpisy nakládat: „*Vychovatelské působení učitelstva, vedené velikými ideály lidstva, nebud' omezováno. Právo politického nazírání a svoboda svědomí se zabezpečuje. Kulturní a občanská nezávislost jeho budiž chráněna. Politické a náboženské přesvědčení nemůže býti předmětem disciplinárního vyšetřování. Až do úpravy disciplinárního řádu vykládána bud'te nařízení dosavadní hledisky našich dní, nikoli oněmi, ze kterých se národ osvobodil.*“ (Křivánek, 1924, s. 101)

První týdny nové republiky daly vzniknout i dalším nařízením MŠANO, mezi ty zajímavé bezesporu patří výnos č. 320 *Slib učitelstva republiky československé* ze dne 27. listopadu

---

<sup>2</sup> MŠANO zde například slibuje zlepšení hmotných učitelských poměrů.

roku 1918, který nařizuje veškerým profesorům a učitelům, aby v nejbližší době vykonalo následující slib: „*Slibuji, že budu své vychovatelské povinnosti podle nejlepšího svého svědomí vykonávat, mládež svěřenou k dobru, pravdě a krásnu vésti, že budu prospěch školství vždycky na zřeteli míti, že budu platné zákony a předpisy zachovávat, a že budu na svém místě ze všech sil k povznesení československé republiky pracovat.*“ (Křivánek, 1924, s. 102) Tento slib měl být vykonán slavnostně před čtyřmi zástupci okresních nebo jiných národních výborů a měl být doplněn přednáškou nebo poučením o smyslu osvobození národa, o úkolech českého školství a o platnosti stávajících zákonů.

## **1.2. Základní pilíře československého školství**

Všechny snahy o změny v nové republice byly prováděny v demokratickém duchu, z něhož vyplývala především idea rovnosti, která v teoretickém i praktickém školství předpokládala jeho jednotu. Aby bylo možné naplnit tyto demokratické záměry v oblasti vzdělávání a zároveň vytvořit školství na požadované úrovni, bylo nutné soustředit se zprvu na řešení úkolů, které zajišťovaly změny v celorepublikovém měřítku.

Jeden z nejdůležitějších úkolů se bezpochyby týkal rozdílné úrovně vzdělávání v jednotlivých částech republiky. Důležité bylo sjednotit úroveň školství v českých zemích a na Slovensku. Bylo patrné, že výše slovenského školství byla oproti české silně zaostávající. Řada v té době platných zákonů, týkajících se školství, byla velmi zastaralá. Rakousko-Uhersko nemělo v době své existence příliš velký zájem jakýmkoliv způsobem modernizovat školství na území Čech, Moravy a Slovenska. Zatímco na Slovensku bylo slovenské školství velmi silně negativně ovlivňováno maďarizací, české školství naopak trpělo pod tlakem germanizace. S různou úrovní vzdělání úzce souvisel i fakt, že počet škol na našem území nebyl dostatečný a bylo tedy nutné zvýšit počet všech typů škol (Veselá, 1992, s. 71).

Téměř každé číslo věstníku MŠANO obsahovalo v prvních poválečných letech ministerské výnosy, jimiž se zřizovaly nové školy všech vzdělávacích stupňů s českým a slovenským vyučovacím jazykem. Během prvních deseti let existence samostatného československého státu nastal prudký rozvoj obecných a měšťanských škol na celém území republiky. Největší posun v československém školství lze však zaznamenat především v pohraničních oblastech a na Slovensku. Právě v těchto částech republiky byla vybudována řada nových škol, a to i přesto, že byl při tom často porušován první a druhý paragraf zákona č. 189 Sbírky zákonů ze dne 3. dubna roku 1919. „*Podle těchto paragrafů se požadoval pro zřízení veřejné obecné*

*školy tříletý průměr nejméně 40 dětí školou povinných, pro zřízení školy měšťanské se požadoval tříletý průměr nejméně 400 dětí.*“ (Kopáč, 1971, s. 112)

Vedle nových obecných a měšťanských škol byly zakládány i nové české střední školy. Nejčastěji byly nové školy budovány převážně v národnostně smíšených regionech republiky, kde byla logicky situace až doposud nejvíce znepokojivá. V některých místech republiky totiž často české školy úplně chyběly, a to i přes velký počet potencionálních uchazečů. Jako příklad takto vzniklých škol lze uvést střední školy v Mostu, Olomouci, v Českém Brodě, v Břeclavi, v Šumperku a v dalších městech.

Zakládány byly i nové české vysoké školy. Dokladem je kupříkladu vysoká škola zvěrolékařská v Brně, která byla založena zákonem ze dne 12. prosince roku 1918 od počátku školního roku 1919/1920, dále také zřízení druhé české univerzity v Brně podle zákona ze dne 28. ledna roku 1919, jejíž první paragraf stanovil vytvoření právnické, lékařské, filozofické a přírodovědecké fakulty. Další vysoké školy byly zřizovány téměř paralelně. Zákon ze dne 27. června roku 1919 zřídil československou státní Univerzitu Komenského v Bratislavě se čtyřmi fakultami, o měsíc později vzniká samostatná vysoká škola zemědělská v Brně a tříletá vysoká škola obchodní v Praze (Veselá, 1992, s. 72).

Rozsáhlé změny v kvantitě všech vzdělávacích stupňů škol, které nastaly již v prvních měsících Československa a pokračovaly převážně v prvním desetiletí, dokončily mnohaleté úsilí o zrovnoprávnění československého školství. Českoslovenští studenti se po mnoha letech dočkali možnosti studovat v českém nebo slovenském jazyce na českých a slovenských školách. Přestože nárůst nově vznikajících škol byl nevídaný, zůstávaly stále po celé republice místa, kde nebylo možno zcela adekvátně vyhovět poptávce českých či slovenských studentů. Příkladem může být, jak uvádí Veselá (1988, s. 73) město Brno, kde fungovalo 6 českých středních škol a 6 německých středních škol. Pouze z tohoto faktu lze usoudit, že nabídka škol byla vyrovnaná. Další skutečností je, že počet českých studentů činil 3 244 a německých 2 090, což znamenalo v české škole průměrně 40 studentů na třídu, zatímco v německé jen 33 studentů.

Jako další celorepublikový problém lze spatřovat nedostatečný vliv státu a naopak silný vliv církve na školství. Všeobecné snahy byly založeny na tendencích tento poměr vlivů na školství naprosto změnit, což dokládá i následující vyhláška. Dne 25. listopadu roku 1918 se vyjádřilo MŠANO ve výnose č. 214 *Náboženské úkony (cvičení)* k jedné z oblastí každodenního školního života. Tato vyhláška obsahovala apel na školy všech stupňů

vzdělávání<sup>3</sup>, aby nechaly na vlastním rozhodnutí žáků či jejich rodičů, zda se budou účastnit náboženských úkonů (cvičení)<sup>4</sup>. Účast či neúčast na těchto cvičeních nesměla ovlivňovat prospěchové známky ani z mravů ani z náboženství. Dále nesměl být konán jakýkoliv nátlak na žáky, rodiče a pedagogy, aby se náboženských úkonů účastnili. Kromě snahy oprostit československé školství od nadměrného vlivu církve, zde také můžeme přesněji sledovat demokratické smýšlení tohoto rezortu.

Třetím stěžejním úkolem v oblasti školství byla jeho modernizace a to zejména po stránce obsahové. Mírný nástin toho na co se mají učitelé především zaměřit, naznačuje výnos MŠANO č. 3303 *Výchovný význam naší doby* ze dne 15. ledna roku 1919, který začíná těmito slovy: „*Doba, ve které žijeme, je tak bohata událostmi*<sup>5</sup>, z nichž pozorný divák může nabyti nejcennějších poučení, že je nemyslitelno, aby škola nesnažila se využití této vzácné příležitosti ve prospěch vzdělání mládeže jí svěřené.“ (Křivánek, 1924, s. 358) Ve vyhlášce jsou vyzývány učitelské sbory, aby integrovaly do předmětů jako je dějepis či zeměpis vysvětlení zmíněných událostí doby. Učitelé mají za úkol objasnit žákům a tím i rodinám a celé širší veřejnosti nedávné i nynější události a tím zabránit vzniku nedorozumění, která by mohla pramenit z nepochopení těchto událostí. Při těchto výkladech a proslovech učitelů musejí být ovšem učitelé co nejobektivnější, brát v potaz věk žáků a vyvarovat se jakékoliv stranickopolitické či sociálně–třídní zaujatosti. Z dnešního pohledu, ale i z pohledu tehdejší doby, byl apel ministerstva školství a národní osvěty logický a samozřejmě žádoucí, ale také poměrně velmi obecný a jeho provedení přinejmenším nesnadné. Uskutečnění tohoto úkolu bylo nutné provést neodkladně, protože jeho vykonání umožňovalo lépe pochopit veřejnosti tehdejší dobu a její události. Vzhledem k tomu, že neexistovaly žádné bližší instrukce a už vůbec ne případné příručky pro učitele, je nezpochybnitelné, že před tehdejšími učiteli stál nelehký úkol, který museli splnit pouze na základě svých schopností a znalostí. Obtížnost tohoto úkolu pramenila také ze žádoucí objektivnosti učitelů, jejíž dodržení bylo velmi obtížné a to především kvůli skutečnosti, že řada učitelů objasňované události sama subjektivně prožila. Vysvětlit nedávnou minulost a dokonce i tehdejší přítomnost byl dalším nesnadným

---

<sup>3</sup> Výnos platí pro střední školy, učitelské ústavy, vyšší dívčí školy, odborné školy, obecné školy, měšťánské školy.

<sup>4</sup> Za náboženské úkony (cvičení) se považují všechny bohoslužebné úkony a pobožnosti všech náboženství, které se konají mimo stanovené vyučovací hodiny náboženství tj. nedělní, sváteční a ranní bohoslužby, církevní průvody, přijímání svátosti (zpověď, přijímání, biřmování, ...).

<sup>5</sup> Jde o události celosvětového, celoevropského, celorepublikového a místního významu jako například rozpad a vznik nových států, budování našeho vlastního státu, změny politické a sociální, volby, veřejné manifestace a demonstrace, návrat vojáků.

úkolem, který stál před učiteli. Je totiž naprosto zjevné, že k pochopení tak významných událostí, které se v této době uskutečnily, je nutné získat dostatečný časový odstup a mít také možnost porozumět jim v širším kontextu. Naproti těmto všem nelehkým úkolům, které MŠANO zadalo učitelům, zde můžeme pozorovat také jeho velkou důvěru k nim, kterou jim touto cestou vyslovilo. Na toto nařízení později poměrně úzce navazují nařízení č. 9581 *Lidovýchvonná činnost učitelstva* ze dne 6. února roku 1919 a č. 13 878 *Organizace lidových kursů občanské výchovy* ze dne 22. dubna roku 1919, která ukládala učitelům povinnost podílet se na mravní a kulturní výchově mládeže i starší veřejnosti a přesněji stanovily její provedení. A to konkrétně mimoškolními besedami a přednáškami v oblasti zdravotnické, vychovatelské, umělecké i hospodářské. Úmyslem ministerstva bylo lépe zajistit veřejnosti informace, o které měla velký zájem, což dokládaly plně obsazené besedy a přednášky, které se již uskutečnily v minulých měsících.

Posledním úkolem, který paušálně platil pro celou Československou republiku, bylo zajistit žákům a studentům vysokoškolsky vzdělané učitele, kteří by byli odborně i pedagogicky dostatečně připraveni na práci pedagoga (Srogoň, et al., 1981, s. 258).

Ve všech uvedených směrech se začalo na nápravě usilovně pracovat již od prvních týdnů samostatného Československa. Zlepšení poměrů především v těchto oblastech se stalo základními pilíři pro vybudování nového československého školství s adekvátní úrovní. Vytváření nových dílčích zákonů týkajících se školství by bylo neefektivní, pokud by se nepodařilo splnit tyto základní předsevzaté úkoly, které ze své povahy dávaly pevné základy celému budoucímu československému školství.

### **1.3. Situace na Slovensku**

Prakticky zcela nově bylo po válce budováno slovenské školství. Vedle mnohaleté silné maďarizace byl problémem i nedostatek učitelů. V popřevratových letech činil počet pedagogicky nevyhovujících učitelů na Slovensku jednu třetinu. Na menších školách ve vzdálenějších vesnicích tato praxe trvala nezdřídka ještě několik let. Učitelskou funkci vykonávali rolníci či řemeslníci sice lacino, ale také značně neodborně. Úroveň obecného školství na Slovensku měli v prvních letech zajistit noví učitelé, kteří na příkaz přicházeli především z Čech a Moravy (Štverák, 1983, s. 265).

Na Slovensku byly obnovovány střední školy s dřívější dlouholetou tradicí, ale také budovány zcela nové. Do listopadu roku 1919 bylo vybudováno 31 slovenských středních škol, na které přes velké úsilí stále ještě připadalo 62 612 slovenských obyvatel. Maďarských

středních škol bylo naproti tomu 12 a v průměru na ně připadalo 55 475 obyvatel. Ve stejné době fungovaly na Slovensku 4 německé střední školy s průměrem 35 830 obyvatel na jednu školu (Kádner, 1931, s. 165).

Kromě nutného navýšení počtu škol na Slovensku musel být také odstraněn silný vliv maďarizace na tamní školství. Jedním z hlavních úkolů bylo tedy změnit vyučovací jazyk na školách z maďarštiny na slovenštinu. Konkrétní číselné údaje předkládá Kopáč (1971, s. 112), který uvádí, že do školního roku 1927/1928 byl změněn vyučovací jazyk na 2725 obecných školách, což činilo skoro 75% počtu tamních obecných škol a na měšťanských školách se vyučovací jazyk změnil na 49 měšťanských školách, což činilo téměř 63%. Přestože se československá vláda snažila pozvednout slovenskou úroveň školství, situace se zlepšovala jen velmi pomalu. Do roku 1928 bylo na Slovensku vystavěno nebo zřízeno dalších 275 obecných škol a 68 škol měšťanských, přesto v této době tvořily školy obecné (řadové) jen necelou třetinu škol státních a státní školy měšťanské pak tvořily 67%.

Podle těchto číselných údajů je možné získat představu o dlouholeté rakousko–uherské diskriminaci československého školství ještě v době existence monarchie.

#### **1.4. Utváření demokratického československého školství**

Již v prvních dnech mladé republiky se objevují snahy zmírnit vliv církve na československé školství a naopak posílit vliv státní. Tyto tendence lze pozorovat i v pozdějších měsících. Zákon č. 292 Sb. z. a n. ze dne 9. dubna roku 1920 zdůrazňuje v prvním paragrafu skutečnost, že „*státu přísluší nejvyšší správa veškerého vychovávání a vyučování a dozor k němu.*“ (Křivánek, 1924, s. 445) Druhý paragraf tohoto zákona posiluje vliv a úlohu MŠANO, kterému nově náleží působnost ve věcech vysokého, středního, odborného, národního, mateřského i menšinového školství, které bylo až doposud pod přímou správou zemské školní rady a zemské správy politické.

K většímu vlivu státu nad školstvím přispěla i politika postátňování škol, která se začala uplatňovat v roce 1919 ve všech regionech republiky. Je nutné říci, že postátňování škol nebylo snadným úkolem, protože jak blíže specifikuje Veselá (1988, s. 75) na Slovensku existovalo po válce jen 22% obecných státních škol a zbytek tvořily obecné církevní <sup>6</sup> školy a školy spravované jednotlivci. Nejednotnost slovenských škol byla důsledkem rakousko–uherských zákonů.

---

<sup>6</sup> K církevním školám na Slovensku patřily školy římsko–katolické, řecko–katolické, evangelické, reformátorské a židovské.

Vzhledem ke skutečnosti, že Československo bylo vícejazyčné, je logické, že se jeden z výnosů MŠANO vyjádřil k této problematice. Je pravdou, že tato vyhláška ze dne 30. ledna 1919 nazvaná *Pěstování slovenštiny a slovenské vlastivědy*, se zaměřila na tuto problematiku pouze částečně, přesto byla velmi důležitá pro rozvíjení jazykové, kulturní a politické sounáležitosti Čechů a Slováků. Výzva a obsah výnosu byly zcela jasné. Učitelé měli zapojit slovenštinu a informace o Slovensku do tehdejších osnov do té doby, než budou tyto nedostatky upraveny novými osnovami. Jako vhodné vyučovací předměty pro tyto potřeby doporučilo MŠANO především český jazyk, dějepis a zeměpis.

Významným rokem pro školní vzdělávání a výchovu byl rok 1920. Dne 1. července tohoto roku byl zahájen První učitelský sjezd, který byl ukončen dne 3. července. Tento sjezd byl označován jako první, faktem ovšem je, že byl také posledním, protože se další během existence První republiky nekonal. Učitelský sjezd proběhl v Praze pod záštitou prezidenta T. G. Masaryka. Učitelstvo zde prezentovalo své názory na kulturní a školský program, který měl být po vzniku samostatného Československa nově formulován. Českoslovenští učitelé zde představili své koncepce pro budoucí československé školství. Řešily se zde především otázky související s proměnou československého školství, s reformními pedagogickými myšlenkami a s obsahem vzdělávání. Přestože byl učitelský sjezd ve své době hodnocen velmi kladně a byl považován za historický mezník československého školství, další léta ukázala, že nadšení bylo předčasné. Uskutečněná jednání totiž neměla větší vliv na proměnu československého školství, protože prakticky všechny změny zůstaly pouze v teoretické rovině. Úprava československého školství musela být vybudována na zákonných opatřeních, které ovšem vláda nemohla v tak krátkém časovém horizontu poskytnout. Za největší přínos učitelského sjezdu lze bezesporu považovat poskytnutou možnost věnovat se částečné reformě školství v podobě pokusných škol (Váňová, Rýdl, Valenta, 1992, s. 98–107).

Další nutná změna v oblasti školství musela nastat ve vzdělávacím obsahu vzdělávání československých škol. Jeden z důvodů předkládá Veselá (1992 s. 75), když vysvětluje že, české školy v době Rakouska–Uherska byly české pouze díky svému vyučovacím jazyku, jejich vzdělávací obsah totiž zůstával stejný jako ve zbytku monarchie. Učební osnovy pro české školy vycházely z německých učebních osnov a byly pouze jejich překladem. Školní vzdělávání a výchova se celkově nesly v duchu katolicismu a opěvování habsburského rodu.

Nové školní osnovy měly vytvořit, a tím problém fakticky vyřešit, širší poradní sbory, které byly vytvořeny pro obecné, střední, odborné a vysoké školy již v roce 1918 při MŠANO. Prvním větším úspěchem při vytváření nových vzdělávacích obsahů bylo přijetí

zákona č. 226 Sb. z. a n., všeobecně známého pod názvem *Malý školský zákon* vydaného MŠANO dne 13. července roku 1922, který upravoval vzdělávání na školách obecných (luďových) a občanských<sup>7</sup>. Tento zákon zavedl mimo jiné nové vyučovací předměty na obecných a měšťanských školách. Novými vyučovacími předměty se staly ruční práce pro chlapce, domácí práce pro dívky, tělocvik a občanská výchova. Osnovy k novým vyučovacím předmětům pak byly stanoveny výnosem MŠANO roku 1923 (Somr, 1987, s. 220).

Nově zavedený vyučovací předmět Občanská nauka a výchova, ale přinášel mnohým učitelům nemalé problémy, protože s ním neměli žádnou zkušenost a často netušili, jak takovou vyučovací hodinu připravit a vést. Právě to byl podnět, který přiměl reagovat pedagogický časopis *Komenský*. Ten požádal jednoho z učitelů tohoto předmětu, aby se podělil o své rady s dalšími učiteli. Autor ovšem nepovažoval za žádoucí splnit zadání redakce časopisu, protože vytvořit univerzální dokonalou vyučovací hodinu není možné ani vhodné. Sám autor to zdůvodňuje tím, že osobnost pedagoga je vždy jedinečná, třídní kolektiv nezaměnitelný a celkové prostředí různé, a proto není možné vytvořit vhodný všeobecně platný vzor jakékoli vyučovací hodiny. Přesto se podělil o své zkušenosti s tímto předmětem a poskytl základní zásady, které by učitelé neměli opomíjet. *...Nuže předně považuji za nutné, do hodiny obč. nauky a výchovy přijíti vždy s úsměvem. ...Zde nejde o > probírání učiva <, nýbrž o nenápadné výchovné působení na mravní rozvoj žáků!...V těchto hodinách hravých rozmluv, v hodinách, v nichž nehrozí dětem učitelův zápisník, otevírají se dětské duše důvěřivě – a učitel poznává tak mnohé, co mu dosud bylo skryto. Poznává sociální poměry, v nichž děti žijí, poznává životosprávu, do níž vtěsňávají dítě poměry a vůle rodičů.*“ (HUMPOLÍK, A. Občanská nauka a výchova: První dva měsíce občanské nauky a výchovy. *Komenský: List Jednoty učitelstva škol obecných na Moravě*. leden 1924, s. 97–100)

Vedle uvedených nových vyučovacích předmětů stanovoval tento zákon také možnost poskytnout žákům výuku československému jazyku. Na školách s jiným, než-li československým vyučovacím jazykem, mohl být československý jazyk zařazen do výuky buď to jako volitelný předmět nebo jako povinný. Jakou z uvedených možností si škola zvolila, bylo pouze na jejím rozhodnutí.

---

<sup>7</sup> Občanská škola byla novým výrazem pro školu měšťanskou. Toto pojmenování bylo zavedeno v době vzniku Československa, protože škola měšťanská mohla evokovat skutečnost, že je školou pouze pro měšťany, což bylo mylné. Nutno ovšem říci, že nový výraz nenašel u širší veřejnosti obliby a nadále se všeobecně používalo spíše názvu měšťanská škola (*Naše řeč*. URL: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1802> [cit. 2014- 12-11]).



*Malý školský zákon* měl kromě výše uvedených změn velký přínos také kvůli skutečnosti, že měl unifikační charakter, protože jeho ustanovení platila pro všechny školy republiky. Díky tomuto zákonu bylo dosaženo sjednocení škol národních jak po stránce obsahové, tak také po stránce vnější organizace. Vnější organizace škol byla změněna díky zavedení povinné osmileté školní docházky bez jakýchkoliv úlev na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, a to s účinností od počátku školního roku 1927–1928.

Dále bylo tímto zákonem nařízeno postupně snížit počet žáků ve třídě z běžných osmdesáti na maximálně šedesát žáků. Pro čtrnáctileté až osmnáctileté žáky měly být realizovány pokračovací kurzy, které by žákům doplnily vzdělání. Tyto kurzy se ovšem především z finančních důvodů dlouhou dobu vůbec nerealizovaly (Váňová, Rýdl, Valenta, 1992, s. 126).

Poměrně zajímavá je i skutečnost, že tento zákon také stanovuje počet pracovních míst pro učitele a učitelky. Přesně totiž vymezuje, že na každé škole mají být pracovní místa obsazena vždy jednou polovinou mužů a jednou polovinou žen. Z pohledu dnešní doby, která se poměrně hojně zabývá generovou problematikou, je velice zajímavé, že takto genderově rovné nařízení, lze nalézt v zákoně vytvořeném před 92 lety.

Přestože měl tento zákon velký přínos pro československé školství, je mu na druhou stranu vyčítáno, že dostatečně nereagoval na pokrokové snažení pedagogických odborníků.

## **1.5. Progresivní návrhy pedagogických odborníků**

Již v prvním desetiletí Československa, tedy v době provádění nejnútnejších opatření v československém školství, která měla za úkol vytvořit podmínky pro realizaci nového školství, začali pedagogičtí odborníci, učitelské organizace, politické strany a vědecké instituce pracovat na nové školské koncepci. Chtěli změnit dosavadní koncepci v rovině teoretické i praktické tak, aby vytvořili školství svobodné, jednotné, účelné a s co nejdelší dobou docházky.

První návrhy na úpravy školství vznikaly již na přelomu let 1917–1918, což ukazuje, že učitelstvo a veřejnost zapojená do školství počítaly se změnami, které přijdou s koncem války. Na druhou stranu je nutno říci, že návrhy sice již existovaly, ale po obsahové stránce se často omezovaly jen na formulování zásad této reformy. Většina těchto návrhů je založena na snaze vytvořit školu, která by byla státní, bezplatná, národní, povinná, sociální, svobodná, demokratická a jednotná. Tyto zásady nebyly novým objevem, ale spíše vycházely ze zásad typických pro školství demokratické republiky, které byly sice formulovány dávno, ale u nás

stále ještě čekaly na svoji realizaci. Tehdejší politická situace, tedy skutečnost, že je naše území stále ještě součástí Rakousko-Uherské monarchie a probíhá první světová válka, nedovolovala využít teoretické návrhy v praxi.

Ve většině těchto návrhů byla právě zásada demokratická považovaná za stěžejní, protože ve svém důsledku byla myšlena jako rovné právo na vzdělání. Svoboda školy pak byla chápána především jako odluka škol od vlivu církví a politiky a také jako svoboda učitelské práce. Sociální škola měla být založena na tom, že by u žáků pěstovala sociální citění a škola národní měla vychovat ze žáků plnohodnotné občany československého státu (Váňová, Rýdl, Valenta, 1992, s. 91–92).

Některé návrhy byly ovšem konkrétněji propracované a to především v tom, že předkládaly novou organizační strukturu školství. Jeden z takovýchto návrhů vypracoval moravský pedagog Josef Úlehla<sup>8</sup> již v roce 1918. Přesněji popisuje jeho návrh Veselá (1988, s. 77), když uvádí, že školský systém rozpracoval do 4 částí, které nazval školou dolní, horní, újezdní a občanskou. Do školy dolní nebo také školy volné, jak byla jinak nazývána, měly chodit děti od 6 do 8 let. První a druhý rok školní docházky měl poskytovat žákům určitou volnost. Josef Úlehla viděl první dva školní roky jako období nesvázané školními osnovami, stejnými učebnicemi a pevným rozvrhem vyučovacích hodin. Dítě se mělo rozvíjet podle vlastního individuálního tempa a nové vědomosti se mělo dozvídat na procházkách přírodou a rozhovory s učitelem. Školu horní měli navštěvovat žáci od 8 do 11 let a měla být jakýmsi jednotným vyšším stupněm školy dolní. Tento stupeň měl být vytvořen sloučením nižší střední školy a školy měšťanské. Tento typ školy měl umožňovat žákům volit si směr vzdělání na základě svého nadání či zájmu pomocí volitelným předmětů. Vzdělávací oblasti byly zaměřeny humanitně, reálně, technicky, strojírensky, obchodně, hospodářsky, matematicky a pro praktický život. Škola újezdní měla být pro žáky od 11 do 14 let a svou funkcí měla plnit funkci dosavadní měšťanky, tedy především prohlubovat a rozšiřovat žákovy znalosti, vědomosti a dovednosti. Pro žáky od 14 do 17 let měla být zřízena škola občanská, která odpovídala dosavadní funkci středních škol. Přičemž povinná školní docházka měla trvat do 15 let. Pokud by žák nechtěl pokračovat v dalším vzdělávání po škole újezdní na škole občanské, věnoval by se ve svém posledním školním roce svému budoucímu řemeslu.

---

<sup>8</sup> Josef Úlehla žil v letech 1852–1933. Prakticky celý svůj život zasvětil vzdělávání, škole a pedagogice. Mnoho let pracoval jako učitel na obecných a měšťanských školách a jako inspektor soukromých škol ve Vídni. Založil také Ústřední spolek jednot učitelů na Moravě.

Svůj návrh na školskou reformu předložil Josef Úlehla k posouzení učitelské poradě v Brně, která ho ovšem zamítla. Další změny můžeme nalézt v návrhu Františka Čálka, který představil koncepci založenou na povinné čtyřleté občanské škole pro žáky od 11 do 15 let. Ve svém návrhu také pamatoval na žáky, kteří se opozdili ve školní docházce, a chtěl pro ně zřídit zvláštní třídy. I tento koncept byl zamítnut, tentokrát sjezdem československého učitelstva a přátel školství v červenci roku 1920. Josef Úlehla a František Čálek nebyli zdaleka jedinými, kdo uveřejnili svoje představy o nové koncepci školy, mezi další autory patřili například F. V. Moravec, F. Pátek, V. Houser, V. Komárek, Fr. Pražák.

Předložené návrhy se často vedle nové školské soustavy, tedy vnější reformy, zabývaly také reformou vnitřní. Návrhy na vnitřní reformu zaměřující se na pojetí školní práce a obsah vzdělávání, většinou vycházely ze světové reformní pedagogiky, která se opírala o myšlenky a práce různých světových pedagogů (Váňová, Rýdl, Valenta, 1992, s. 92). Za všechna známá jména lze v tomto případě uvést například Johna Deweyho<sup>9</sup>, Rudolfa Steinera<sup>10</sup>, Marii Montessori<sup>11</sup>, Petera Petersena<sup>12</sup> či Celestina Freineta<sup>13</sup>. Je ovšem také pravdou, že některé převzaté myšlenky byly nejen z tehdejší současnosti, ale také mnohem starší. Byly totiž převzaty například od Lva Nikolajeviče Tolstého<sup>14</sup>, Jeana Jacqua Rousseaua<sup>15</sup> či Jana Amose Komenského<sup>16</sup>.

---

<sup>9</sup> John Dewey žil v letech 1859–1952. Byl filozofem, pedagogem a psychologem. Zastával názor, že veškeré učení je založeno na zkušenosti (Cipro, 1984, s. 285–293).

<sup>10</sup> Rudolf Steiner žil v letech 1861–1925. Byl zakladatelem waldorfského školství, které je postaveno na žákově svobodě, nadání, kreativité a snaží se o jeho všestranný rozvoj (Cipro, 2002, s. 25–35).

<sup>11</sup> Maria Montessori, pedagožka, vědkyně a filozofka, žila v letech 1870–1952. Její pedagogika je založena na heslu: „Pomoz mi, abych to dokázal sám“ (Cipro, 2002, s. 95–104).

<sup>12</sup> Peter Petersen, profesor pedagogiky, evangelický pastor a zakladatel Jenské školy, žil v letech 1884–1952. Jenský plán vychází ze čtyř forem vzdělávání–rozhovor, práce, hra, slavnost (Cipro, 2002, s. 345–353).

<sup>13</sup> Celestin Freinet žil v letech 1896–1966. Byl zakladatelem Freinetovské školy, která poskytuje žákům možnost volby ve vzdělávání pomocí různých pomůcek a pracovních koutů. Žák si ve spolupráci s učitelem zvolí týdenní program, který naplní (Cipro, 2002, s. 483–491).

<sup>14</sup> Lev Nikolajevič Tolstoj, ruský filozof a spisovatel, který žil v letech 1828–1910. V pedagogice zastával názor, že škola má být založena na volnosti, tvořivosti, dobrovolnosti a zájmu žáků (Cipro, 1984, s. 268–273).

<sup>15</sup> Jean Jacques Rousseau žil v letech 1712–1778. Byl francouzským spisovatelem a filozofem. Jeho pedagogické myšlenky poukazují na důležitost věkové zralosti žáka (Cipro, 1984, s. 186–192).

<sup>16</sup> Jan Amos Komenský, autor mnoha nadčasových pedagogických spisů, který žil v letech 1592–1670. Zastával názor, že vzdělávání nikdy nekončí a provází člověka celým jeho životem (Cipro, 1984, s. 154–171).

U většiny návrhů na vnitřní školskou reformu lze vysledovat obdobné či totožné prvky. Nejčastěji jsou tyto návrhy zaměřeny proti staré herbartovské škole<sup>17</sup>, kritizují verbalistní školu a tuhou kázeň spojenou s fyzickými tresty a nepříjemnou atmosférou školy. Naopak se nově orientují na žákovu osobnost, jeho individuální potřeby, zájmy, schopnosti, jeho samostatnost a tvořivost a při výuce na teorii spojenou s praxí a hru. Co se týče obsahové složky vzdělávání, reflektovala většinou dosavadní vyučovací předměty s tím, že náboženství bylo nahrazováno mravoukou a nově byly zařazeny do výuky ruční práce. Všeobecně měla škola vychovat žáky k umění žít a připravit je na jejich další život. Některé návrhy obsahovaly i zásady spojené s osobou učitele. Učitel, jako hlavní činitel vzdělávání a výchovy žáka, by měl mít možnost svobodné práce. Aby bylo možné tento požadavek splnit, měli se učitelé podílet na formulování školského zákona a především měly nastat právní úpravy v oblasti hmotného a právního postavení učitelstva. Většina z těchto návrhů byla prezentována v pedagogických časopisech. Žádný z nich se ovšem nesešel s takovou odezvou a všeobecným přijetím, aby sloužil jako vzor pro vytvoření nové koncepce československého školství (Váňová, Rýdl, Valenta, 1992, s. 108–109).

## 1.6. Pokusné školy

Přestože se žádnému z navrhovatelů nepodařilo prosadit svou vizi nového školství, někteří z nich se nenechali odradit a rozhodli se své návrhy realizovat v praxi. Tito pedagogičtí pracovníci byli přesvědčeni o nedostatečnosti stávajícího školského systému a především o nutnosti prosazení nového pojetí vzdělávání a výchovy. Z těchto důvodů vznikala již v prvních letech republiky z jejich vlastní iniciativy řada pokusných škol či alespoň pokusných tříd, které jsou dodnes vzpomínány v pedagogické literatuře či vysokoškolských skriptech jako ukázka alternativního školství u nás.

---

<sup>17</sup> Johann Friedrich Herbart byl německý psycholog, filozof a pedagog, který žil v letech 1776–1841. Jeho pedagogika je založena na zásadě, že učitel vede žáka v procesu učení. Žák není učitelovým partnerem, ale podřízeným, který přesně dodržuje učitelovy pokyny, přičemž jsou povoleny i fyzické tresty. Žák se učí na základě představ a učitelova výkladu. Učivo je tak často odtrženo od praxe a žák nemá možnost objevovat poznatky sám. Jeho myšlenky se rozšířily po celé Evropě a USA až po jeho smrti. Jeho záměry byly ale jednostranně vykládány a daly vzniknout herbartovským školám s osnovami obsahujícími přemíru poznatků, ve kterých byla nežádoucí žákova iniciativa a vládla zde atmosféra plná strachu, příkazů a zákazů (Cipro, 1984, s. 220–224).

Jedním z prvních, kdo realizoval pokusnou školu, byl František Bakule<sup>18</sup>. Zprvu začal ve spolupráci s Jedličkovým ústavem<sup>19</sup> po neshodách s představenstvem ústavu a s MUDr. Rudolfem Jedličkou<sup>20</sup> samotným, se mu podařilo vytvořit samostatnou školu pro tělesně postižené děti. Snažil se pomocí práce léčit a vychovávat děti s postižením, přičemž hlavním cílem jeho techniky bylo rozvinout dovednosti jednotlivců tak, aby z postižených jedinců vyrostli samostatně výděleční lidé, kteří jsou schopni se o sebe postarat v rozsahu, který jim umožňuje jejich postižení. Mimo to se s dětmi intenzivně věnoval estetické výchově. Věhlas získal především sbor pojmenovaný *Bakulovi zpěváčci*, který byl známý i v zahraničí<sup>21</sup>. Mimo to se jeho svěřenci věnovali loutkovému divadlu, výrobě figurek, dřevěných kazet a dětských her. Bakulův ústav pro výchovu životem a prací, jak byla jeho škola nazývána, ukončila svou činnost v roce 1933 z důvodu nemoci zřizovatele. František Bakule měl ve své době mnoho příznivců, ale také kritiků. Jeho pedagogické myšlenky našly velký ohlas především ve Francii, u nás byly na dlouhá desetiletí zapomenuty, aby se opět začaly využívat po roce 1989 (Cipro, 2002, s. 193–202).

Velmi známou pokusnou školou této doby je i Volná socialistická škola práce v Kladně, která byla založena roku 1919 Čenkem Janoutem a Františkem Náprstkem. Škola byla koncipována jako trojtřídní, přičemž v každé třídě mělo být vzděláváno maximálně dvacet žáků, což bylo na tehdejší zvyklosti třetinové množství žáků ve srovnání s obecnými školami. Škola nestanovovala žákům žádný rozvrh vyučovacích hodin. Typická pro tuto školu byla absence ředitele školy, učitelé nebyli nikomu podřízeni a každý učitel byl odpovědný pouze sám sobě. Jak je patrné již z názvu školy, byla tato instituce zaměřena především na pracovní výchovu a vlastní aktivitu žáků. Škola disponovala řadou zřízených dílen, kde se žáci učili zpracování papíru či obrábění kovu a dřeva. Žáci se zde věnovali také pěstitelské činnosti na školní zahradě a dokonce se starali také o čistotu školních prostor svým úklidem. Přínosem školy byl také fakt, že zde zaváděla nové postupy a metody. Žáci se často účastnili exkurzí do továren či dolů, aby měli možnost vidět na vlastní oči opravdovou výrobu. Vedle činností zaměřených na práci rozvíjela tato škola také ve velké míře estetické vlohy svých žáků. Na

---

<sup>18</sup> František Bakule žil v letech 1877–1957. Po studiích se věnoval učitelství a později působil v Jedličkově ústavu jako jeho první ředitel (Cipro, 2002, s. 193–202).

<sup>19</sup> Jedličkův ústav byl založen v roce 1913 jako první zařízení na našem území pro děti a mládež s tělesným postižením. Dodnes se věnuje lidem z handicapem a vytváří podmínky pro jejich vzdělávání a rehabilitaci.

<sup>20</sup> MUDr. Rudolf Jedlička byl českým lékařem a zakladatelem Jedličkova ústavu v Praze, který žil v letech 1869–1926.

<sup>21</sup> Například v Dánsku, Německu, Francii, Švýcarsku, Maďarsku či Spojených státech amerických.

základě toho byla škola proslulá loutkovým i maňáskovým divadlem, žáci připravovali taneční vystoupení, dětské opery a tematické scénky. I v této oblasti přispívala škola k inspiraci svých žáků různými exkurzemi na výstavy a do divadla. Se svými představeními různého druhu dosáhli žáci této školy nejen celorepublikového úspěchu, ale také s nimi vyjžděli do zahraničí. Posledním školním rokem této pokusné školy byl rok 1932/1933 (Štverák, 1983, s. 246).

Jak uvádí Veselá (1992, s. 78–79) fungovaly na obdobných zásadách jako Volná socialistická škola práce v Kladně i další pokusné školy. Antonín Kavka zorganizoval školu v Orlických horách, Jaroslav Sedlák a Karel Žitný zřídili Pokusnou pracovní školu v Holešovicích. Tento typ pokusné školy rozšířili o úzkou spolupráci s rodinou František Mužík, který zavedl pokusnou třídu v Praze a Marie Kühnelová, která zřídila pokusnou školu v Praze 7.

Ve všech reálně fungujících pokusných školách na našem území lze vysledovat stejné prvky pocházející z reformní pedagogiky. Nově se tyto školy zaměřily na žákovu individualitu, schopnosti a dovednosti, využívaly při výuce teorii spojenou s praxí, vytvářely přátelský vztah mezi učiteli a žáky a rozvíjely vztah školy a rodiny žáka. Tehdejší doba podobným pokusům nikterak nepřála a školské úřady byly pasivní i přes opakované žádosti pedagogických pracovníků o povolení tvořivého a plánovaného pokusného školství. Všechny tyto skutečnosti nakonec vedly k tomu, že se reforma obecného školství v následujících letech přestala připravovat.

Další reformní pokus v oblasti školství představil až roku 1928 Václav Příhoda<sup>22</sup>. Jeho publikovaný návrh na jednotnou devítiletou základní školu vzbudil velký zájem jak pedagogických odborníků, tak také celé veřejnosti. Proto svolalo MŠANO anketu o školské reformě ve dnech 8.–12. dubna. Novým prvkem této reformy byla snaha věnovat se všem typům škol, vyjma vysokého školství. To mohlo přinést nový školní systém Československa a zrušit stávající stav, který doposud stál na rakousko–uherských zákonech, které byly v nutných případech pouze upravovány. Místo toho bylo dosaženo pouze dílčích úspěchů poté, co MŠANO ustoupilo tlaku odborníků a povolilo zřídit například pokusnou jednotnou školu ve Zlíně, dvě reformní obecné školy v Nuslích a Michli či čtyři reformní měšťanské školy v Michli, Nuslích, Hostivaři a Humpolci. Nejtypičtější na těchto školách bylo to, že žáci se stali aktivními při svém učení, hojně totiž bylo využívání projektových a problémových

---

<sup>22</sup> Václav Příhoda žil v letech 1889–1979. Byl profesorem pedagogiky, věnoval se experimentální pedagogice, didaktice a psychologii (Cipro, 2002, s. 367–385).

metod. Pro tento typ škol ovšem zprvu chyběly vhodné učebnice, které později vytvořili zlíňští učitelé jako takzvané pracovní učebnice (Mátej a kol., 1976, s. 336–337)

Nový pedagogický přístup a jeho výsledky ovlivnily pojetí osnov obecných a měšťanských škol z roku 1930, které měly vytvořit činnou školu, ve které by žáci na základě své vlastní práce získali trvalé vědomosti a dovednosti potřebné pro život. Ve třicátých letech přišla velká kritika úrovně obecných škol a znalostí jejich žáků a na druhé straně se objevila řada úspěchů ve vzdělávání v pokusných školách. Tento kontrast vyvolal snahu vytvořit novou školskou soustavu. „*Tak byl vypracován rámcový oficiální program školských změn, jehož konkrétní podobu předložila celostátní reformní komise a také zlíňští školští pracovníci. Dá se říci, že návrhy byly syntézou teoretických studií, které byly vypracovány v předchozích uplynulých 20 letech, a poznatků z pokusů a reforem, které se konaly několik let ve Zlíně a na školách v jiných místech republiky.*“ (Veselá, 1988, s. 85)

Nová školská soustava měla být tvořena mateřskými školami, školami I. stupně pro žáky od 6 do 10 let, ve kterých se mělo učit především číst, psát a počítat, ale také kreslit a získávat zkušenosti, které by vedly k pohybu, činnosti a rozvoji osobnosti žáka. Následovaly školy II. stupně pro chlapce a dívky od 10 do 14 let, které by nahradily školy měšťanské a nižší střední školy a poskytly by žákům všeobecné vědomosti a připravily by je na jejich budoucí povolání. Dalším stupněm měly být školy III. stupně, které by povinně navštěvovala mládež ve věku 14 až 17 let. Zde by se žákům dostávalo odborného vzdělání. K třetímu stupni byly řazeny i výběrové školy pro žáky od 14 do 19 let. Poslední ročník na takové škole měl být pak věnován praxi v oboru. Posledním stupněm byl IV. stupeň, kam se řadily vysoké školy s přísnými výběrovými zkouškami (Veselá, 1988, s. 80–86).

Přestože tento návrh upravující celorepublikové národní školství získal řadu příznivců a intenzivně se o něm jednalo, nebyl nikdy uskutečněn. Celá dvě desetiletí existence První republiky trvalo, než se podařilo najít vhodný návrh na školskou reformu a vytvořit podmínky pro její skutečné realizování. Realizace musela být bohužel přerušena a oddálena z důvodu nově nastalých poměrů v Evropě. Fatální překážkou a definitivní tečkou za těmito snahami bylo podepsání Mnichovské dohody prezidentem Edvardem Benešem dne 30. září 1938, ve které se Velká Británie, Francie, Německo a Itálie dohodly na tom, že Československo postoupí příhraniční oblasti, ve kterých žije většina obyvatel s německým původem Německu. Touto smlouvou definitivně skončila existence První republiky.

Z těchto důvodů zůstal prvorepublikový školský systém (grafické znázornění viz Příloha č. 3) převzatý z dob Rakouska–Uherska v podstatě bez výrazných změn. Do roku

1922 existovala podoba školství v Československu, tak jak ji nastavil říšský zákon roku 1869 zvaný *Hasnerův zákon*. V roce 1922 upravil *Malý školský zákon* dosavadní školskou soustavu, nelze zde ovšem mluvit o radikálních změnách. Ve snaze přiblížit podobu prvorepublikového československého školského systému, věnujeme se dále specifikaci jednotlivých typů škol.

Jak uvádí Somr (1987, s. 231) jako národní školy byly v letech 1918–1938 označovány dětské opatrovny (mateřské školy) obecné školy (lidové školy) a měšťanské školy (občanské školy). Jednotlivé školy se dělily na státní a nestátní podle jejich zřizovatele. Nestátní školy se pak dále dělily na školy církevní, obecní a soukromé. Zřizovatelem škol státních byl stát, nestátní školy zřizovaly obce, církev nebo soukromé společnosti. Obecné i měšťanské školy byly zpoplatněny a to i přes to, že povinnost chodit do školy stanovoval zákon. Nedodržení povinné osmileté školní docházky bylo ze zákona sankcionováno.

Dětské opatrovny (mateřské školy) zajišťovaly výchovu a péči dětí ve věku od 3 do 6 let. Tyto opatrovny byly většinou pod dohledem státu, ale existovaly také nestátní opatrovny. Vychovatelky státních mateřských škol jmenovala státní školská správa. V nestátních opatrovnách byly vychovatelky voleny zřizovateli. Mateřské školy byly často zřizovány při školách obecných.

Obecné školy byly zřízeny jako první stupeň národních škol. Z dnešního pohledu tedy obdoba prvního stupně základní školy. Vyšší obecná škola navazovala na nižší stupeň této školy a byla druhým stupněm při realizaci povinné školní docházky<sup>23</sup>. Obecná škola byla tedy osmiletá a dělila se na pětiletý nižší stupeň a tříletý vyšší stupeň. Žáci mohli po ukončení nižší obecné školy začít namísto vyšší obecné školy navštěvovat školu měšťanskou. Tento typ škol byl na jedné straně zřizován státem či obcí jako škola veřejná na straně druhé soukromým zřizovatelem jako škola soukromá. Žáky nižší obecné školy byli žáci od ukončeného šestého roku života do jedenácti let. Vyšší obecné školy navštěvovali žáci od jedenácti do čtrnácti let.

Povinnými vyučovacími předměty od roku 1869 byly jazyk, počty, psaní, náboženství, reálie, nauka o formách geometrických, tělocvik a zpěv. Dívky se měly navíc účastnit předmětů, kde se vyučovalo ženským ručním pracím a nauce o domácím hospodářství (Kovaříček, Kovaříčková, 1989, s. 34–35). Roku 1922 se povinné vyučovací předměty

---

<sup>23</sup> Osmiletá povinná školní docházka byla stanovena říšským zákonem z roku 1869, tzv. Hasnerovým zákonem, Květnovým zákonem či Velkým říšským zákonem. Novela zákona roku 1883 osmiletou školní docházku prakticky upravila pouze na šestiletou, když umožnila dětem z venkova a dětem s nemajetnými rodiči po šestileté docházce úlevy ze školy. Znovu byla osmiletá školní docházka na našem území nařízena Malým školským zákonem roku 1922.



částečně upravily a povinnými vyučovacími předměty se staly náboženství, občanská nauka a výchova, čtení a psaní, jazyk vyučovací, počty s naukou o tvarech měřických, přírodopis, přírodozpyt<sup>24</sup>, zeměpis a dějepis, kreslení, zpěv, ruční práce a tělesná výchova. Obecná škola měla poskytnout svým žákům základní vzdělání a umožnit jim získat znalosti potřebné pro další stupně vzdělání (Kovaříček, Kovaříčková, 1989, s. 43).

Školy měšťanské měly za úkol poskytnout vyšší vzdělání žákům, kteří nemohli navštěvovat školu střední, ale kteří chtěli získat lepší úroveň vzdělání, než se jim mohlo dostat na vyšším stupni obecných škol. Měšťanskou školu navštěvovali žáci od 11 do 14 let. Stejně jako vyšší stupeň obecné školy poskytovala i škola měšťanská ukončené vzdělání. Žáci z ní tak většinou odcházeli rovnou na pracovní místa. Byla zde ovšem také možnost ve vzdělávání pokračovat na odborných či pokračovacích školách, nebylo však možné pokračovat vyšším ročníkem na škole střední. Vedle tříletých škol měšťanských existovaly také osmileté měšťanské školy, které byly na stejné úrovni se školami obecnými. Ty byly ovšem zřizovány pouze ve větších městech. Měšťanské školy byly zpravidla v posledních třech ročnících děleny na chlapecké a dívčí. Obsahem vzdělávání na těchto školách bylo od roku 1869 náboženství, jazyk a písemnosti, zeměpis a dějepis, přírodopis, aritmetika, geometrie, vedení knih, kreslení od ruky, kreslení geometrické, krasopis, zpěv a tělocvik. Dívky se navíc měly učit ženským ručním pracím a nauce o domácím hospodářství. *Malý školský zákon* obsah vzdělávání na měšťanských školách upravil a vyučovacími předměty se staly náboženství, občanská nauka a výchova, jazyk vyučovací s naukou o písemnostech, zeměpis a dějepis, přírodopis a přírodozpyt, počty s jednoduchým účetnictvím, měřictví a rýsování, kreslení, krasopis, zpěv, ruční práce a tělesná výchova (Kovaříček, Kovaříčková, 1989, s. 37–44).

Speciální školy byly v Československu zřizovány pro handicapované děti. Vzdělávat se tu mohli žáci hluší, slepí, tělesně a mentálně postižení a mravně ohrožení. I pro tyto žáky platila povinná osmiletá školní docházka. Zákonem z roku 1929 byly nově zřízeny pro děti mentálně postižené takzvané pomocné školy. Blíže tuto problematiku vysvětluje Baier (1998, s. 13): „V roce 1929 nabyl v Československé republice právní moci – pravděpodobně jako v první zemi světa – zákon o pomocném školství, který uzákonil úspěšné pedagogické ideje. V roce 1937 byl vydán výnos o zkouškovém řádu pro učitele zvláštních škol všech odborných směrů zvláštního školství, který je až do dnešního dne moderní. Dokonce v dobách prudkých národnostních konfliktů a omezování bylo nemálo škol a ústavů, především pro tělesně postižené, organizováno „utrakvisticky“ (tzn. společně pro Němce a Čechy).

---

<sup>24</sup> V přírodozpytu se vyučovalo chemii a fyzice.

## 1.7. Střední školství

V oblasti středního školství můžeme sledovat obdobné snahy o jeho rozvoj, stejně jako u školství obecného. Bylo nutné zvýšit počet středních škol a upravit obsah vzdělávání na tomto typu škol. Neuspokojivé bylo i dívčí střední školství, které mělo nerovnoprávné postavení s chlapeckým středním školstvím a rozvíjelo se jen díky soukromé a spolkové činnosti. Tyto problémy se začaly řešit záhy po vzniku republiky. Dne 19. listopadu roku 1918 vydalo MŠANO výnos upravující přijímání dívek na střední školy jako řádných žákyň. Tato vyhláška přinesla významnou změnu ve středoškolském studiu dívek. Předtím studovaly dívky na chlapeckých školách pouze jako privatistky. Privatistky či externistky, jak byly dívky nazývány, byly sice na škole oficiálně zapsané jako studentky školy po vykonání přijímací zkoušky, jejich postavení na školách bylo ale zcela odlišné od chlapeckého. Privatistky se většinou mohly účastnit výuky, ale nesměly se do ní nijak zapojovat a každé pololetí musely složit zkoušky ze všech studovaných předmětů. Na základě tohoto výnosu ministerstva se z privatistek staly řádné studentky a získaly rovnoprávné postavení (Veselá, 1992, s. 87). Původní nerovné postavení děvčat na středních školách pramenilo také ze zvyklostí tehdejší doby. Středoškolské vzdělání získávaly dívky především z bohatých rodin, dívky z chudších rodin měly získat znalosti v základním triviu a praktické zkušenosti pro svůj budoucí rodinný život. Méně dobře situované rodiny se zaměřovaly především na vzdělání svých synů a to od nejstarších po nejmladší s ohledem na své finanční možnosti.

Střední dívčí školství bylo dále upraveno dne 19. srpna roku 1919 vyhláškou, která stanovila, že se dívky musí nejprve přihlásit na dívčí střední školu a teprve pokud budou místa plně obsazena, smějí se přihlásit na chlapeckou střední školu. Toto nařízení, které mělo zajistit zachování samostatných dívčích středních škol, platilo pouze dva roky. Od roku 1921 se dívky mohly hlásit libovolně na dívčí či chlapecké střední školy.

Již roku 1919 vznikla dílčí reforma středoškolského vzdělávání, která se měla stát pouze přechodnou variantou pro další konečnou zákonnou úpravu této oblasti vzdělávání. Dílčí reforma měla za úkol rychle reagovat na nutné požadavky, které nastolila nová doba. Společné všem typům středních škol bylo snížení počtu hodin pro náboženství, rozšíření přírodovědné výuky a důraz na mateřský jazyk. Zjednodušen měl být středoškolský systém a typy středních škol sblíženy kvůli snazšímu přechodu z jedné na druhou. Úprava v časových dotacích jednotlivých vyučovacích předmětů nakonec přinesla možnost tyto cíle realizovat. Například z gymnázia a reálného gymnázia se díky těmto úpravám stal téměř totožný typ školy. Lišily se od sebe pouze jazyky, řečtinou na gymnázium a francouzštinou na reálném

gymnáziu. Během několika let tak nastal úbytek gymnázií a vzrostl počet reálných gymnázií, což umožňovalo vytvořit jeden typ středoškolského gymnaziálního vzdělání. Oblíbeným typem gymnázia bylo i reformní reálné gymnázium. Tento typ školy byl vytvořen již v roce 1908, ale v našich poměrech nebyla možnost ho realizovat. Po válce ovšem odpovídalo potřebám tehdejších studentů, protože bylo zaměřeno více prakticky (Váňová, Rýdl, Valenta, 1992, s. 177–178).

Stejně jako v oblasti základního školství se i zde objevila řada návrhů a koncepcí pro novou úpravu středoškolského vzdělávání. Mezi shodné či obdobné znaky těchto plánů lze zařadit společný čtyřletý základ na nižším stupni středních škol a užší specializaci realizovanou na vyšším stupni středních škol. *„Soudobé vnitropolitické ovzduší v polovině 20. let však bylo již pro přijetí hlubší středoškolské reformy značně nepříznivé. Ve všech oblastech společenského života, v souvislosti s dočasnou stabilizací kapitalismu, převládá odpor a nechuť k hlubším změnám, sílí odmítavý vztah ke kvasu poválečných let. Ve státní správě se tato nechuť projevila v tom, že se stále zřetelněji směřovalo k tradičním řešením, nezřídka rakouským. Totožné tendence se ukazovaly také v oblasti školské.“* (Veselá, 1988, s. 96) Díky těmto skutečnostem není překvapivé, že žádný z těchto návrhů na proměnu středního školství nebyl v praxi realizován.

Další úprava středoškolského vzdělávání přišla v druhé polovině dvacátých let v oblasti osnov. Fakticky ovšem neměla širší význam. Řečtina na gymnáziích a francouzština na reálných gymnáziích byly přesunuty do pátého ročníku. Drobně byly upraveny i osnovy reálky. I nadále platilo, že nižší stupeň reálky byl totožný s reformním reálným gymnáziem. Tato změna v osnovách umožnila vznik dvěma čtyřletým základům. Na jedné straně existoval stejný základ pro gymnázia a reálná gymnázia a na straně druhé pro reformní reálná gymnázia a reálky (Kovaříček, Kovaříčková, 1989, 14–15).

Návrh Václava Příhody z roku 1928, anketa o problémech školských oprav v roce 1929 uspořádaná MŠANO a měnící se vnitropolitická situace nakonec přispěly k prosazení společného základu pro nižší stupeň středních škol a bližší vztah ke škole měšťanské, což bylo fakticky realizováno v průběhu 30. let. Za velký úspěch lze bezesporu považovat nové středoškolské osnovy. Podrobněji se věnuje vzniku nových osnov Veselá (1988, s. 98–102), když vysvětluje, že byly vytvořeny poté, co komise pro reformu školy střední ustanovená při MŠANO předložila v roce 1932 svůj návrh úprav pro vyšší stupeň střední školy. Na základě toho, byly zřízeny subkomise pro jednotlivé skupiny předmětů, jejíž členové zveřejnili v květnu roku 1933 nové učební plány a osnovy platné od následujícího školního roku.

Přestože musely být nové osnovy zaváděny postupně po třídách, již ve školním roce 1937 se podařilo vyučovat podle nového plánu ve všech třídách středních škol. Společný základ v oblasti výuky pro nižší stupeň středních škol znamenal také praktickou změnu pro studenty, kteří dostali možnost rozhodnout se o svém budoucím povolání až v době puberty. Tyto změny také umožnily snazší přestup z jedné střední školy na jinou a především vytvořily podmínky pro přestup nadaných žáků z měšťanských škol na školy střední. Přerod československého středního školství dokázal vyřešit nejpálčivější problémy této oblasti a je o to cennější, že ho bylo dosaženo v nepříznivé době plné důsledků Velké hospodářské krize.

Reformní komise povzbuzená svými úspěchy rozvíjela i nadále své plány. V letech 1934/35 byl vypracován nový návrh školského řádu. V roce 1936 byl vytvořen nový zkušební a klasifikační řád a v roce 1938 byly stanoveny předpisy pro zkoušky z dospělosti, pro první absolventy střední školy podle nově vzniklých osnov.

Reforma středního školství však neumožňovala nastolit všechny potřebné změny. Celková přeměna vyžadovala především čas a vhodné podmínky, kterých se ovšem reformátorům nedostávalo. Stále živým problémem bylo přetěžování středoškoláků. Stále častěji se objevovaly výtky dosavadního obsahu vzdělávání. Řešením mělo být stanovení potřebného minima znalostí či jakéhosi profilu absolventa a na základě toho pak vytvoření potřebného počtu vyučovacích hodin pro jednotlivé předměty. Tyto snahy se však již nepodařilo realizovat.

Změny provedené v oblasti středního školství měly v duchu demokratické republiky umožnit přístup do tohoto typu vzdělávání širším vrstvám mládeže. To se také nakonec podařilo. Zájem o střední školu byl u studentů obrovský, jenže jejich pozdější uplatnitelnost co by absolventů nikterak uspokojivá. I díky tomu se začaly ozývat opačné hlasy, které chtěly vrátit střední škole její původní, víceméně elitní, postavení a upozorňovaly na nepotřebnost středoškolského vzdělání širších vrstev společnosti. Velká hospodářská krize a z ní plynoucí finanční úspory státu chtě nechtě tyto tendence nakonec podpořily. Státní správa rušila řadu středních škol či paralelních tříd i přes velký počet nových uchazečů. Ubývalo také pracovních míst pro absolventy. Stát si vychovával novou generaci inteligence, ovšem neúměrného počtu vzhledem k počtu manuálně pracujících jedinců, kteří by podpořili upadající průmysl a obchod země. Jako vzor těmto opačným hlasům sloužily například i Baťovy školy práce (Veselá, 1988, 105–106).

Nastalý boj mezi pokrokovou veřejností a odpůrci reformy nejsilněji gradoval pod tlakem rostoucího vlivu fašismu v posledním předmnichovském roce. Žádný výsledek tento boj nakonec nepřinesl, protože po podepsání Mnichovské dohody, se veškeré snahy státu orientovaly pouze na záchranu jeho samostatnosti.

Vzhledem k tomu, že se v této části práce věnujeme oblasti prvorepublikového středního školství, považujeme za žádoucí představit na tomto místě také jednotlivé typy škol spadající do tohoto stupně vzdělávání.

V době Rakouska–Uherska existovaly 3 typy středních škol s maturitou. Byla to gymnázia (gymnázium, reálné gymnázium, reformní reálné gymnázium), reálky a lycea. Po vzniku samostatného Československa převzal stát stávající typy středních škol jen s mírnými úpravami. Lycea přestala existovat a učitelské ústavy ukončené maturitní zkouškou byly od roku 1919 zařazeny místo do struktury národního školství do školství středního. Mezi školy vyššího typu bez maturity patřily odborné školy, obchodní učiliště a průmyslové školy (Somr, 1987, s. 232–233).

Reálné školy se od gymnázií lišily především svým zaměřením na přírodovědné obory a živé jazyky. Navštěvovali ji žáci od 11 let do 18 let. Sedmileté studium se dělilo na čtyřletý nižší stupeň a tříletý vyšší stupeň. K povinně vyučovaným předmětům patřily vyučovací jazyk, náboženství, angličtina, francouzština, zeměpis, dějepis, matematika, logika, geometrie, přírodopis, fyzika, chemie, kreslení a rýsování, krasopis a tělocvik. Absolvent této školy získal maturitní vysvědčení, které bylo podmínkou pro přijetí na vysoké školy technického typu. Přestože se během let vyučování na nižší reálné škole přibližovalo vyučování na reformním reálném gymnáziu, nebylo maturitní vysvědčení z reálných škol pro vysoké školy rovnocenné s maturitním vysvědčením z gymnázií. Tato skutečnost byla důvodem toho, že zájem o studium na reálkách stále klesal a ty pak byly postupně přeměňovány na reálná gymnázia.

Dívčí lycea vznikla jako nový typ střední školy roku 1900. Tyto střední školy byly šestileté a předcházely jim nejprve vyšší dívčí školy vznikající od roku 1860, které byly zprvu tříleté později čtyřleté a nakonec šestileté. Studovaly zde dívky od jedenácti do sedmnácti let. Studentky na konci svého studia absolvovaly maturitní zkoušku. Lycea se zaměřovala na přípravu budoucích praktických povolání absolventek, to ovšem studentkám, které chtěly pokračovat studiem na vysoké škole, nevyhovovalo. Roku 1912 proto bylo studium na lyceích upraveno a jejich učební osnovy se začaly přibližovat osnovám reálných gymnázií a reálným školám. Tento neklasický typ střední školy fungoval v nově vzniklém Československu pouze

do roku 1922, kdy byl zrušen. Po zrovnoprávnění středního dívčího školství s chlapeckým středním školstvím dne 19. listopadu roku 1918 nebylo totiž již nadále výlučných dívčích lyceí potřeba (Kovaříček, Kovaříčková, 1989, s. 10–15).

Všechny typy gymnázií byly již v době Rakouska–Uherska, a tedy i po vzniku Československa osmiletými středními školami končícími maturitní zkouškou. Žáky těchto škol byla mládež od 11 do 19 let. Gymnázia zastávala ve středním školství elitní postavení, šlo totiž na základě přijímacích zkoušek o školy výběrové. Stejně jako dnes i tehdy bylo jejich úkolem především poskytnout přípravu svým žákům na vysokoškolská studia. Charakter gymnázií zůstal v Československu v podstatě stejný jako v době Rakouska–Uherska. Typické pro gymnázia byla výuka klasickým jazykům. Zatímco reálná a reformní reálná gymnázia nevyučovala řečtinu. Povinným jazykem sice zůstávala u těchto dvou typů gymnázií latina, ale jejich zaměření se věnovalo především živým jazykům, a to francouzštině, angličtině a také přírodním vědám (Mátej a kol. 1976, s. 346–347).

Učitelské ústavy poskytovaly vzdělání budoucím učitelům obecných a měšťanských škol. Do roku 1921, kdy byla povolena středoškolská koedukace, byly striktně rozdělovány na mužské a ženské ústavy. Studentem se staly jedinci, kteří dovršili patnáctý rok a složili přijímací zkoušku. Za čtyřleté studium na učitelských ústavech se neplatilo školné. Studium se končilo maturitní zkouškou, která ale neumožňovala absolventovi další vzdělání na vysoké škole. Pokud chtěl student pokračovat vysokoškolským studiem, musel uspět u doplňující maturity na jiné střední škole. Po úspěšném složení maturitní zkoušky se absolvent stal prozatímním učitelem, který po další dvouleté praxi na škole obecné musel složit zkoušku pedagogické způsobilosti a tím se stal řádným učitelem. Další zkouška musela být složená po dalších třech letech, pokud chtěl učitel vyučovat na měšťanských školách. Zkouška byla skládána buďto gramaticko–historická, přírodovědná, matematicko–technická či po roce 1935 cizojazyčná a z tělocviku. Vyučovacími předměty pro studenty i studentky byly náboženství, pedagogika a praktická cvičení, vyučovací jazyk, druhý zemský jazyk, zeměpis, dějepis, počty, měřické rýsování, přírodopis, fyzika a chemie, krasopis, kreslení, zpěv, nauka o hudbě, tělocvik, pouze pro chlapce hra na housle, polní hospodářství a rukodělné práce, pouze pro dívky ženské ruční práce. Pedagogickou průpravu pak studenti získávali od druhého ročníku v nauce o vychovávání a vyučování. Tento předmět obsahoval poznatky z psychologie, pedagogiky, didaktiky, dějin výchovy a vyučování, školských nařízení a zákonů a školního vyučovacího řádu. Praktické dovednosti studentům poskytovaly povinné praxe na cvičných školách ve třetím a čtvrtém ročníku studia (Váňová, Rýdl, Valenta, 1992, s. 295–296).

Na odborných učitelských ústavech studovaly budoucí učitelky a pedagožky mateřských škol a domácích nauk. Původně byly zřizovány při učitelských ústavech, během samostatného Československa se postupně osamostatňovaly. Studium bylo dvouleté bez maturitní zkoušky. Budoucí učitelky domácích nauk studium končily závěrečnou zkouškou, zatímco budoucí učitelky mateřských škol pouhým ukončením druhého ročníku. Odborné učitelské ústavy fungovaly jako nižší odborné školy přidružené k učitelským ústavům středoškolské povahy. Studentkou učitelství domácích nauk se mohla stát sedmnáctiletá dívka s ukončenou čtvrtou třídou měšťanské či střední školy. Ke studiu učitelství pro mateřské školy byly přijímány šestnáctileté dívky se splněnou povinnou školní docházkou, které měly hudební sluch, byly zdravotně způsobilé, nadané na kreslení a ženské ruční práce.

Mezi odborné školy v Československu se řadily hospodářské školy, odborná učiliště, průmyslové a odborné školy zaměřené na jednotlivá průmyslová odvětví, odborné školy pro ženská povolání a učňovské školy. Vyučování na těchto školách probíhalo od jednoletého studia až po čtyřleté studium. Studentem se mohl stát každý, kdo úspěšně ukončil povinnou osmiletou školní docházkou. Na těchto typech škol se vyučovalo jednak teoretickým znalostem, ale důraz byl kladen především na praktický výcvik. Studenti zde měli získat potřebné znalosti a dovednosti pro výkon svého budoucího povolání. Na čtyřletých obchodních akademiích skládali studenti maturitní zkoušku, která opravňovala po složení přijímacích zkoušek ke studiu na vysoké škole obchodní. Na většině škol ovšem ukončovali studenti své vzdělání odbornou zkouškou či pouhým absolvováním posledního ročníku (Somr, 1987, s. 233–234).

Státní pedagogické akademie fungovaly při učitelských ústavech jako určité nástavby pro absolventy středních škol. Vznikly jako náhrada za abiturientské kurzy ovšem s vyšší kvalitou vzdělání. Protože studenty těchto škol byli středoškolsky vzdělaní jedinci, zaměřovala se výuka převážně na pedagogické disciplíny. Vyučovacími předměty v těchto jednoletých kurzech byly stanoveny filozofie, psychologie, dějiny výchovy a obecného školství, obecná pedagogika, obecná didaktika, školské zákony, speciální pedagogika (tehdy nazývána výchova dětí úchylných), vyučovací jazyk s metodikou, polní hospodářství, seminární cvičení z psychologie, pedagogiky a didaktiky, hudební výchova a praxe. Studium se ukončovalo složením maturitní zkoušky (Váňová, Rýdl, Valenta, 1992, s. 300–301).

## 1.8. Vysoké školství

Obdobné změny provedené v základním a středním školství nelze ovšem zaznamenat ve školství vysokém. Nejvýznamnější tendencí v této oblasti byla především snaha umožnit učitelům vysokoškolské vzdělání. I zde se objevila řada návrhů jak tuto problematiku řešit, žádný z nich ovšem nebyl plošně realizován. Praxe zůstávala stejná jako za doby Rakouska–Uherska upravená říšským zákonem z roku 1869. „*Učitelé obecných a měšťanských škol se vzdělávali na čtyřletých učitelských ústavech, které byly na úrovni střední školy, středoškolszí profesori získávali pedagogické vzdělání v pedagogických seminářích, zřizovaných podle uvedeného zákona na univerzitách (měly být i na technikách). Praktické pedagogické dovednosti si budoucí profesori doplňovali během zkušebního roku, který pro ně byl zaveden po roce 1882 (po rozdělení univerzity na českou a německou).*“ (Veselá, 1988, s. 107)

Významné ovšem bylo zřízení Škol vysokých studií pedagogických. První z nich vznikly v Praze a v Brně roku 1921. Pro velký zájem vznikla roku 1937 další v Plzni, v následujících dvou letech v Táboře, Českých Budějovicích, v Mladé Boleslavi a v Pardubicích. V těchto svépomocných institucích vytvořených *Československou obcí učitelskou*<sup>25</sup> pro vzdělávání učitelů národních škol se vyučovalo o sobotách a nedělích ve dvouletých studijních programech a výuka probíhala obdobným způsobem jako na vysokých školách.

Přínosem bylo také založení nových univerzit a vysokých škol, mezi roky 1922 a 1927 jich bylo na našem území přibližně<sup>26</sup> šestnáct. Pomoc nově vzniklým vysokým školám, především pak Masarykově univerzitě v Brně a Komenského univerzitě v Bratislavě, poskytla Karlova univerzita v podobě zajištění profesorů. Přestože se většina profesorů po kratší či delší době vrátila zpět do Prahy, značně pomohla vytvořit odpovídající podmínky pro vzdělávání tamějších studentů.

Spolu se zřizováním nových škol vznikaly také studentské koleje, menzy a zdravotní zařízení pro studenty. To vše mělo zajistit sociální a zdravotní podporu studentům a zabránit opakování situace z prvních let republiky. V Praze, v Brně i Bratislavě totiž nebyla zprvu zajištěna dostatečná kapacita míst na vysokoškolských kolejích, strava v menzách byla pro mnohé studenty finančně nedostupná a studentům chyběly také finanční prostředky na studijní materiály. Sami studenti a studentské organizace se proti těmto nedostatkům ohradili.

---

<sup>25</sup> Československá obec učitelská vznikla roku 1920. V této organizaci byly sdruženy progresivní učitelské organizace (Somr, 1987, s. 210).

<sup>26</sup> Publikace věnující se tomuto tématu se v přesných číslech rozcházejí.



I z tohoto důvodu bylo žádoucí nejprve vyřešit tyto existenční problémy studentů a teprve poté se věnovat vnitřní reformě vysokého školství. Největší problémy kvůli rostoucímu počtu studentů zaznamenávala především Univerzita Karlova v Praze, která na konci dvacátých let měla okolo desetitisíc studentů. K tomuto vysokému počtu přispívali také moravští a slovenští studenti, kteří přestože mohli studovat na některé z moravských či slovenských škol, odcházeli raději do Prahy. Tvořili tak zhruba deset procent řádných studentů této univerzity. Opačně tomu bylo na bratislavské univerzitě. Slováci zde netvořili ani polovinu studentů. Důvodem byl jednak nedostatek mládeže, ale především národnostní složení.

V průběhu prvního desetiletí Československa nastal díky vysokým školám a profesorským sborům značný rozvoj pedagogické práce, a to i přes neuspokojivé materiální i finanční stránky škol. Největší výsledky přinesly nově zřízené samostatné přírodovědecké fakulty, které pomohly k rozvoji matematiky, fyziky, chemie, geologie, mineralogie či astronomie. Lékařská fakulta Karlovy univerzity pracovala ve svém oboru na světové úrovni, a to především díky zásluze profesorského sboru, který se zajímal o vývoj lékařství ve světě (Kopáč, 1971, s. 140–145).

Změnilo se také postavení studentek na vysokých školách. Právo účastnit se zdejší výuky měly sice ženy od roku 1896, ale pouze jako hospitantky. Počátkem 20. století se sice objevovaly případy řádných studentek vysokých škol, ale bez zákonné úpravy této problematiky. Teprve na základě Ústavní listiny Československé republiky z roku 1920 se staly ženy řádnými studentkami vysokých škol se stejnými právy a povinnostmi jako studenti muži. Novou možnost potencionální studentky hojně využívaly, a proto se jejich počet na vysokých školách neustále zvyšoval. To dokládá početní rozložení studentů a studentek například na filozofických fakultách, které poskytovaly průpravu středoškolským profesorům, který byl již v prvních letech republiky vyrovnaný.

Vysoké školy poskytovaly nejvyšší možné vzdělání v různých oborech. Ke studiu byli přijímáni studenti s maturitním vysvědčením, kteří složili přijímací zkoušku. Studium trvalo čtyři nebo pět let. Délka studia totiž záležela na jednotlivých studijních oborech. Časové rozložení akademického roku se od toho dnešního příliš nelišilo. Akademický rok začínal dne 1. října a končil dne 30. června a byl rozdělen do dvou semestrů. Za vhodnější formu vzdělávání vysokoškoláků se na místo výkladových přednášek nově považovaly semináře a cvičení.

Mezi univerzity této doby patřily Universita Karlova v Praze s fakultou bohosloveckou, lékařskou, právnickou, filozofickou a přírodovědeckou, Masarykova universita v Brně

s fakultou právnickou, lékařskou, přírodovědeckou a filozofickou, Universita Komenského v Bratislavě s fakultou lékařskou, filozofickou a právnickou, Německá universita v Praze s fakultou bohosloveckou, lékařskou, právnickou, filozofickou a přírodovědeckou, Ukrajinská volná universita v Praze s fakultou filozofickou a právnickou. Vysokoškolské vzdělání dále bylo možné získat na Vysoké škole zvěrolékařské v Brně, Cyrilometodějské fakultě bohoslovecké v Olomouci, Husově evangelické fakultě bohoslovecké v Praze, Evangelické teologické akademii v Bratislavě, Českém vysokém učení technickém v Praze s fakultami stavebního inženýrství, architektury a pozemního stavitelství, strojího a elektrotechnického inženýrství, zemědělského a lesního inženýrství, speciálních nauk a obchodní, České vysoké škole technické v Brně, Německé vysoké škole technické v Praze, Německé vysoké škole technické v Brně, Vysoké škole zemědělské v Brně, Vysoké škole báňské v Příbrami a na Akademii výtvarných umění v Praze. Roku 1936 bylo tedy celkově v Československu 16 škol vysokoškolského typu. Ukončení vysokoškolského studia se od toho dnešního výrazně lišil. Během studia skládali studenti povinné státní zkoušky, na základě kterých ovšem nezískávali vysokoškolský titul, ten totiž nebyl pro úspěšné dokončení vysokoškolského studia nutný (Srogoň, et al., 1981, s. 265).

Student, který se chtěl pyšnit vysokoškolským titulem, měl možnost po splnění dílčích státních zkoušek, složit přísné zkoušky doktorské takzvaná rigoróza. Na základě úspěšného absolvování všech doktorských zkoušek získal student některý z doktorských titulů. Vysokoškolský student mohl podle typu studia, kterému se věnoval, získat titul doktor teologie (ThDr.), doktor práv (JUDr.), doktor medicíny (MUDr.), doktor filozofie (PhDr.), doktor technických věd (RTDr.), doktor montánních <sup>27</sup> věd (Dr. mont.), doktor zemědělství (Dr. agr.), doktor zvěrolékařství (MVDr.), doktor přírodních věd (RNDr.), doktor obchodních věd (RCDr.).

Úroveň i dostupnost československého vysokého školství mezi světovými válkami nebyvale vzrostla. Zásluhy lze připsat jednak vládě a vzniklým zákonům, hlavní poděkování za úspěšný rozvoj této oblasti ovšem patří především vysokoškolským profesorům, kteří pracovali s nebyvalým nasazením.

---

<sup>27</sup> hornických

## 1.9. Baťovy školy práce

Přestože školy práce založené Tomášem Baťou<sup>28</sup> nepatřily do klasického československého školního systému První republiky, byly natolik zajímavé a hojně navštěvované, že je nelze opomenout. Nespokojenost Tomáše Bati se znalostmi a dovednostmi svých spolupracovníků vedla k realizování nejprve vzdělávacích kurzů později k zakládání škol, tak jak měl možnost vidět na svých pracovních stážích v zahraničí, především však v Americe. Ve dvacátých letech 20. století začal Tomáš Baťa pracovat na vzdělávání svých pracovníků, tím že ve své firmě zřídil vlastní učňovskou školu. Jeho snahy poskytnout svým zaměstnancům hodnotnější vzdělání pokračovaly zřizováním škol s různým zaměřením. Školy pak umožňovaly v jednotlivých kurzech získat například základní znalosti nově přijatým zaměstnancům, zdokonalit jazykové znalosti, získat znalosti potřebné pro prodej, design či pilotování letadel. Tyto školy poskytující různě zaměřené kurzy daly nakonec vzniknout Baťově škole práce. Prvním školním rokem, kdy zahájila Závodní odborná škola obuvnická firmy T. & A. Baťa svou činnost, byl rok 1925. Škola přijala chlapce, kteří ukončili s dobrým prospěchem povinnou školní docházku. Vzdělání na této škole trvalo tři roky a veřejnosti byla nepřístupná. Učňové zde pracovali a přitom se vzdělávali i teoreticky. Mezi vyučovací předměty patřily počty a kalkulace, odborná nauka obuvnická, účetnictví, korespondence, těsnopis, strojírenství, zdravotvěda, elektrotechnika, občanská nauka, německý a anglický jazyk a tělesná výchova. Ve třicátých letech byly pak rozšířeny o chemii, fyziku, zeměpis a odborné kreslení. Škola pro dívky byla zřízena až v roce 1929. Studenti těchto škol zároveň pracovali v baťově firmě a z výplaty si museli hradit ubytování, stravu, pojištění, ošacení, školné a podobně. V roce 1934 MŠANO prohlásilo ministerským výnosem č. 131710/34-III/4 Baťovu školu práce za rovnocennou s veřejnou odbornou živnostenskou školou pokračovací. *„Rozvoj Baťových závodů s sebou přinášelo zvyšující se potřebu nových a hlavně kvalifikovaných pracovníků, jak ve výrobní, tak v řídicí nebo obchodní oblasti, a tak firma postupně vytvářela podmínky pro rozšiřování BŠP a v jejím rámci pro vznik nejen odborných, ale i mistrovských a vyšších průmyslových škol.“* (Ďurišová, 2011, s. 171) Baťovy školy práce svým zaměřením umožňovaly svým studentům nejen studovat, ale také pracovat a osamostatnit se. Nevýhodou na druhé straně bylo, že vzdělávání se podřizovalo výlučně potřebám firmy.

---

<sup>28</sup> Tomáš Baťa žil v letech 1876–1932. Se svými sourozenci Antonínem a Annou založil ve Zlíně roku 1894 obuvnickou firmu. Tomáš Baťa je považován za jednoho z největších podnikatelů své doby (Bartoš, Kovářová, Trapl, 2005, s. 14).

## 2. Ministři školství v letech 1918–1938

### 2.1. Ministerstvo školství a národní osvěty

Úřad pro správu vyučování a národní osvětu byl ustanoven na základě přijatého zákona č. 2/1918 Sb. dne 2. listopadu roku 1918 Národním výborem československým<sup>29</sup>. Ještě téhož měsíce byl však tento rezort přejmenován na Ministerstvo školství a národní osvěty a zároveň začal být v oficiálních dokumentech označován zkratkou MŠANO. Před vznikem Československa již existovalo ministerstvo, které spravovalo tuto oblast. Ještě v době Rakouska–Uherska vzniklo v březnu roku 1848 Ministerstvo veřejného vyučování (Ministerium des öffentlichen Unterrichtes). V červenci téhož roku převzalo toto ministerstvo také státní otázky týkající se církvi a náboženství a z toho důvodu byl název změněn na Ministerstvo kultu a vyučování (Ministerium für Cultus und Unterricht). Finální úpravu tohoto rezortu v předmnichovském Československu zajistil zákon č. 292/1920 Sb. ze dne 9. dubna roku 1920. MŠANO ze své povahy zastupovalo zájmy státu, který měl zajišťovat nejvyšší správu nad vším vzděláváním a vychováváním. Ministerstvo bylo tvořeno osmi odbory, které se zaměřovaly na jednotlivé dílčí oblasti vzdělávání. I. odbor se věnoval národnímu školství, II. odbor otázkami středního školství, III. odbor působil v oblasti odborného školství, IV. odbor se staral o vysoké školství, V. odbor zajišťoval problematiku národní osvěty, konkrétně vědy, umění a lidové výchovy, VI. odbor spravoval církevní záležitosti, VII. odbor pracoval na legislativních záležitostech a sociální péči o studentstvo a VIII. odbor měl na starosti kulturní styky s cizinou. Vyšší postavení zaujímala nad jednotlivými odbory presidiální kancelář, která byla kompetentní řešit společné záležitosti ministerstva (Morkes, 2002, s. 20–23).

MŠANO mělo vymezeno poměrně široké kompetence. Jako příklad jsou uvedeny ty nejdůležitější: „...v legislativní oblasti připravovalo vládní osnovy zákonů a vládních nařízení, v rámci platných zákonů vydávalo všeobecné směrnice vztahující se ke školství, schvalovalo normy vydávané podřízenými institucemi a ústavy (např. jednací řády akademických senátů a profesorských sborů vysokých škol), rozhodovalo o rozpočtu v resortu školství, o systemizaci míst ve školách. Ministerstvo vydávalo zkušební řády, rozhodovalo o čestných názvech škol, ustanovovalo ministerské inspektory.“ (165 let ministerstva školství,

---

<sup>29</sup> Národní výbor československý byl politický orgán, který vznikl dne 13. července roku 1918. Měl za úkol především vypracovat zákony a převzít moc ve státě. Dne 14. listopadu roku 1918 bylo z Národního výboru československého zřízeno Revoluční národní shromáždění (Čechurová, Kuklík, 2006, s. 1–3).

*mládeže a tělovýchovy*. URL: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/165-let-ministerstva-skolstvi-mladeze-a-telovychovy> [cit. 2014-02-28]).

## 2.2. Post ministra školství a národní osvěty

Představitel ministerstva školství a národní osvěty byl volen v duchu demokracie. Ministra vybíraly zvolené politické strany, které získaly svá místa v parlamentu. Stejně jako dnes i v tehdejší Československu byl ministerský post především politickou funkcí, proto nebyly na kandidáta kladeny žádné nároky týkající se jeho odbornosti pro školskou problematiku. Pro tento post nebylo požadováno vysokoškolské vzdělání, důležité ovšem bylo, aby kandidát v předešlých letech nijak nesympatizoval s monarchií a měl prokazatelně spíše protirakouské smýšlení.

Během existence První republiky se ve funkci ministra školství a národní osvěty vystříдалo poměrně velké množství politických osobností. Důvodem bylo časté střídání vlád v tomto období. „*Za dvacetileté období předmnichovské republiky se vystříдалo celkem 18 vlád, přičemž vlády, které byly v chronologickém pořadí na čtvrtém, osmém a posledním, tedy osmnáctém místě, byly vlády úřednické. V čele těchto 18 vlád stálo celkem 9<sup>30</sup> premiérů.*“ (Morkes, 2002, s. 24) Velkému počtu vlád odpovídalo početné množství ministrů. Od vzniku Československa do podepsání Mnichovské dohody byla funkce ministra školství a národní osvěty obsazena celkem 13 krát, přičemž se zde vystříдалo 12 osobností (grafické znázornění viz Příloha č. 4).

Jak je patrné z následujících nepříliš obsáhlých životopisných medailonků, které mají za úkol v krátkosti představit především pracovní a politickou kariéru ministrů školství a národní osvěty let předmnichovských, jednalo se většinou o zkušené politiky.

**Gustav Habrman** se narodil dne 26. ledna roku 1864 v České Třebové. Byl vyučeným soustružníkem a řezbářem. Ve svém mládí, tedy ještě v době rakousko–uherské monarchie, se začal věnovat politice. Jeho politická angažovanost byla monarchií potrestána vězením. Na léta 1884–1887, která strávil za mřížemi, vzpomíná i ve svých pamětech: „*V tomto postavení octli se všichni ti, kdož byli odsouzeni, vyjímaje mne a soudruha Antonína Schramma. My oba jsme byli odsouzeni toliko pro >>zločin velezrady<<, a já ještě pro přečin shluknutí a byli jsme tedy považováni za vězně politické, což pro uvězněné má ovšem značný význam.*“

---

<sup>30</sup> Karel Kramář 14.11.1918–8.7.1919, Vlastimil Tusar 8.7.1919–15.9.1920, Jan Černý 15.9.1920–26.9.1921 a 18.3.1926–12.10.1926, Edvard Beneš 26.9.1921–7.10.1922, Antonín Švehla 7.10.1922–18.3.1926 a 12.10.1926– 1.2.1929, František Udržal 1.2.1929–29.10.1932, Jan Malypetr 29.10.1932–5.11.1935, Milan Hodža 5.11.1935–22.10.1938, Jan Syrový 22.10.1938–4.10.1938 (Čechurová, Kuklík, 2006, s. 62–68)

(Habrman, 1924, s. 129). Poté co si trest odpykal, rozhodl se odcestovat do USA. V 90. letech 19. století zde pracoval pro redakce socialisticky orientovaných novin. V této práci pak následně pokračoval po svém návratu jako redaktor sociálně demokratických listů *Nová doba* a *Rovnost*. Prvních politických úspěchů se mu dostalo v roce 1907 a 1911 kdy byl zvolen do Říšské rady<sup>31</sup>. Jeho poslanecký mandát trval až do rozpadu monarchie. Během první světové války úzce spolupracoval s domácím i zahraničním odbojem. Roku 1918 se stal členem Národního výboru československého za stranu sociální demokracie a brzy poté poslancem Revolučního národního shromáždění. Na základě svých mnohaletých politických a životních zkušeností byl zvolen prvním ministrem MŠANO samostatného Československa. Funkce se ujal dne 14. listopadu roku 1918 ve vládě Karla Kramáře. Působil zde i během první a druhé vlády Vlastimila Tusara.

*„Rozhodně se však nedá říci, že by byl odborníkem na oblast školství. Ve svých 54 letech byl ale již zralým mužem a natolik zkušeným a schopným politikem, že i ve zcela nové funkci mohl bohatě uplatnit všechny své přednosti. K nim patřila i schopnost obklopit se správnými lidmi.“* (Morkes, 2002, s. 27) Nápomocný v odborných záležitostech byl ministrovi profesor František Drtina<sup>32</sup>. K přednostem Františka Drtiny patřily znalosti zahraničních školských systémů, odborné pedagogické znalosti a mnohaleté zkušenosti z pedagogického prostředí. Díky tomu, že se výborně orientoval v učitelské praxi, dokázal určit neodkladné problémy, které bylo nutné řešit.

Své působení v tomto resortu ukončil Gustav Habrman dne 15. září 1920. I v dalších letech ale nadále zastával politické funkce. Nelze opomenout jeho působení na ministerstvu sociální péče v letech 1921–1925 a prosazení *Zákona o pojištění zaměstnanců* v roce 1924. V letech 1920–1925 byl poslancem Národního shromáždění republiky Československé a od roku 1925 do své smrti dne 22. března roku 1932 senátorem.

**PhDr. Josef Šusta** se narodil dne 19. února roku 1874 v Třeboni. Po studiích v Českých Budějovicích, Praze, Vídni a Římě působil jako profesor dějin na Karlově univerzitě. Ministerský post přijal dne 15. září roku 1920 v úřednické vládě Jana Černého. Předtím se nijak politicky neangažoval a nepatřil k žádné politické straně. Do funkce byl vybrán jako uznávaný odborník v oblasti historie, který má pedagogické zkušenosti. Jeho úkolem bylo

---

<sup>31</sup> Říšská rada fungovala v Rakousko-Uherské monarchii od roku 1861 na základě Únorové ústavy. Říšská rada se dělila na Panskou sněmovnu, kam byli členové doživotně voleni císařem a na Poslaneckou sněmovnu skládající se z volených členů (Buchvaldek, et al., 1987, s. 302).

<sup>32</sup> František Drtina (1861–1925) byl uznávaným pedagogem, profesorem Karlovy univerzity a politikem, v letech 1907–1911 se stal poslancem Říšské rady ve Vídni. Patřil k zakladatelům skautingu v Československu.

především překlenout období do nástupu další zvolené vlády. Neočekávaly se tak od něho žádné razantní změny v oblasti vzdělávání, ale spíše udržení bezproblémového chodu ministerstva a školství a pokračování v zahájených činnostech rezortu.

Poté, co opustil ministerské křeslo dne 16. září roku 1921, se opět začal věnovat vědecké a pedagogické činnosti na univerzitě, které mu byly bližší než úřednická práce. Roku 1939 se stal prezidentem České akademie věd a umění a setrval zde až do roku 1945. Přestože se v době 2. světové války výrazně angažoval ve snahách udržet český vědecký a kulturní život, byl po válce nesmyslně nařčen z kolaborace. Špatný zdravotní stav a především křivda v podobě nespravedlivého obvinění se staly důvodem k rozhodnutí spáchat sebevraždu. Josef Šusta ukončil svůj život skokem z Karlova mostu do řeky Vltavy dne 27. května roku 1945 (*Prof. PhDr. Josef Šusta*. URL: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/jan-cerny-1/prof--phdr--josef-susta-43017/> [cit. 2014-03-02]).

**MUDr. Vavro Šrobár** se narodil dne 9. srpna roku 1867 v Liskové na Slovensku. Po maturitě na gymnáziu vystudoval Lékařskou fakultu na Karlově univerzitě. Patřil ke skalním příznivcům T. G. Masaryka. Pod jeho vlivem se stal přesvědčeným čechoslovakistou. V letech 1898–1904 vydával časopis *Hlas*. Až do vzniku samostatného Československa pracoval jako lékař v Ružomberoku, přičemž se neustále zajímal o politické dění. Do československé politické scény se zapojil hned od začátku, když se stal v roce 1918 členem Národního výboru československého za československou agrární stranu.

Vedle poslaneckého mandátu získal funkci ministra s plnou mocí pro správu Slovenska a současně funkci ministra pro zdravotnictví a tělovýchovy. Na těchto postech setrval do roku 1920. Poslancem Národního shromáždění zůstal až do roku 1925. Ve dvacátých letech se spolu s dalšími politiky podílel na mocenském boji uvnitř agrární strany a chtěl se stát lídrem slovenských agrárníků. Po neúspěšném nákupu obrazů od holandských mistrů zvýšil státní dluh o několik milionů, poté co se ukázalo, že jde o bezcenné padělky. Tato chyba ovšem nijak výrazně neovlivnila jeho další politické působení. Dne 20. září roku 1921 přijal funkci ministra MŠANO. Své působení zde ukončil dne 7. října roku 1922.

V dalších letech se vedle poslanecké práce věnoval také pedagogické činnosti na Karlově univerzitě a Komenského univerzitě v Bratislavě, přičemž byl v roce 1935 jmenován profesorem. V letech 1925–1935 působil za agrární stranu jako senátor. Během 2. světové války spolupracoval s domácím i zahraničním protifašistickým odbojem. Aktivním politikem zůstal i po válce. V letech 1945–1955 pracoval jako poslanec Národního shromáždění.

Zároveň se stal pro léta 1945 a 1946 ministrem financí a členem vedení Demokratické strany. V roce 1946 založil na Slovensku novou politickou stranu pojmenovanou Strana slobody, která ovšem byla ve volbách neúspěšná. Po podepsání demise demokratickými ministry v únoru roku 1948 se za svoji stranu zapojil do vlády Klementa Gottwalda. Zde působil do roku 1950 jako ministr pro sjednocení zákonů. Zemřel dne 6. prosince roku 1950 v Olomouci a poté byl následně pohřben v Bratislavě (Bartoš, Kovářová, Trapl, 2005, s. 382).

**Rudolf Bechyně** se narodil dne 6. dubna roku 1881 v Nymburku. Vyrostl v dělnickém prostředí a tomu také odpovídalo jeho vzdělání. Vyučil se sice strojním zámečnickem, ale brzy se vypracoval a stal se novinářem a politikem. V roce 1911 byl zvolen jako poslanec do Říšské rady, kde zůstal až do konce války a rozpadu monarchie. V roce 1915 byl obviněn z velezrady a musel narukovat do armády. Boje na frontě zanechaly na jeho zdraví doživotní problémy. V letech 1917-1939 působil jako člen vedení sociálně demokratické strany, která usilovala o rovnocenné postavení českého národa v rámci monarchie.

Po vzniku samostatného Československa jeho politická kariéra i nadále stoupala. Významné politické postavení získal, když se stal členem takzvané Pětky<sup>33</sup>. V letech 1918–1939 se ujal poslaneckého křesla a různých ministerských postů. Dne 7. října roku 1922 přijal funkci ministra MŠANO, které se věnoval do dne 3. října roku 1924. V letech 1925–1926 a 1932–1938 působil jako ministr železnic a v letech 1929–1932 jako ministr pro zásobování lidu. V roce 1939 odešel do Anglie a stal se členem Státní rady československé<sup>34</sup> v Londýně. Po válce se vrátil zpět do Československa, ale nadále se již nijak výrazně politicky neangažoval. Zemřel dne 1. ledna roku 1948 v Praze (Kosatík, 2010, s. 213–217).

**JUDr. Ivan Markovič** se narodil dne 3. června 1888 v Myjavě na Slovensku. Již na počátku 20. století se zajímal o politické dění a pravidelně se scházel s dalšími mladými slovenskými intelektuály. Patřil k organizátorům československých legií v Rusku během první světové války. Na jaře roku 1918 odešel do Paříže, kde pracoval jako tajemník Československé národní rady<sup>35</sup> a šéfredaktor časopisu *Československá samostatnost*, jednoho z hlavních tiskových orgánů Československé národní rady.

---

<sup>33</sup> Pětka fungovala jako neformální skupina složená z lídrů vítězných politických stran v letech 1921–1925 (Buchvaldek, et al., 1987, s. 392).

<sup>34</sup> Státní rada Československá fungovala v Anglii v letech 1940–1945 jako jeden z prozatímních orgánů československé politické reprezentace v exilu (Buchvaldek, et al., 1987, s. 428).

<sup>35</sup> Československá národní rada vznikla v Paříži roku 1916 jako reprezentativní orgán československého zahraničního odboje (Buchvaldek, et al., 1987, s. 372).



Po vzniku Československa působil v letech 1918–1920 jako poslanec v Revolučním národním shromáždění. Poslancem Národního shromáždění se stal také v letech 1920–1925 a v letech 1929–1939. Na rozdíl od většiny Slováků nesouhlasil se slovenskou autonomií a upřednostňoval jednotný československý národ s tím, že chtěl udržet kulturní a jazykovou odlišnost Slováků. Vedle poslaneckého mandátu získal také několikrát křeslo na ministerstvu. V roce 1920 zastával funkci ministra národní obrany. V letech 1922–1925 byl ministrem unifikací. Správcem ministerstva MŠANO se stal dne 3. října roku 1924 a svou působnost zde ukončil dne 9. prosince roku 1925. Během 2. světové války zůstal žít s rodinou v Protektorátu Čechy a Morava. Po roce 1939 byl nacisty vězněn v koncentračním táboře v Buchenwaldu, kde zemřel dne 17. února roku 1944 (*Ivan Markovič*. URL: <http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/73544> [cit. 2014-03-05]).

**MUDr. Otakar Srdínko** se narodil dne 1. ledna roku 1875 ve Svobodných Dvorech. Medicínu vystudoval na Karlově univerzitě. V roce 1915 se stal přednostou Histologicko-embryologického ústavu. Již od počátku 20. století se věnoval práci pro agrární stranu. Ještě v době monarchie se snažil o rozvoj českého školství a byl u zrodu Úředního spolku vysokoškolských učitelů.

Po vzniku samostatného Československa se stal poslancem a svůj poslanecký mandát v Národním shromáždění si udržel až do roku 1930. Podílel se na přípravách souvisejících se založením Masarykovy univerzity a Univerzity Komenského. Po vzniku samostatného státu ve svých poslaneckých projevech opakovaně upozorňoval na kvantitativní nedostatek českých škol a na nutnosti potřebné k rozvoji československého školství. Ministrem MŠANO v druhé vládě Antonína Švehly se stal dne 9. prosince roku 1925. V této funkci setrval jen několik měsíců, z úřadu odešel dne 18. března roku 1926. Následně vedl v letech 1926–1929 ministerstvo zemědělství. Zemřel dne 21. prosince roku 1930 v Praze ve věku 55 let (Kubačák, 2005, s. 75–78).

**JUDr. Jan Krčmář** se narodil 27. července roku 1877 v Praze. Právnické vzdělání získal na Karlově univerzitě, kde později pracoval jako profesor soukromého práva. Stal se také členem České akademie věd a umění a Stálého rozhodčího soudního dvora v Haagu. Po skončení 1. světové války se účastnil mírových jednání ve Versailles, protože pracoval jako právní poradce ministra zahraničních věcí.

Ministrem MŠANO se stal v úřednické vládě Jana Černého dne 19. března roku 1926. Post následně opustil dne 12. října roku 1926. V následujících letech se opět věnoval práci na pražské právnické fakultě. V této době vzniklo také jeho největší dílo *Právo občanské*. V pěti

svazcích poprvé představil původní a úplný systém občanského práva. Znovu se do politiky vrátil, když opět jako nestraník přijal tž ministerský post. Dne 14. února roku 1934 se stal znovu předním představitelem MŠANO. Tento post opustil dne 24. ledna roku 1936. Následně se již v politice neangažoval a nadále se věnoval své původní profesi. Jan Krčmář zemřel dne 31. května roku 1950 v Praze. (*Jan Krčmář*. URL: [http://encyklopedie.divoch.info/cs/Jan\\_Kr%C4%8Dm%C3%A1%C5%99](http://encyklopedie.divoch.info/cs/Jan_Kr%C4%8Dm%C3%A1%C5%99) [cit. 2014-03-02]).

**PhDr. Milan Hodža** se narodil 1. února roku 1878 v Sučanech na Slovensku. Po studiích na gymnáziu získal právnické vzdělání v Budapešti a Kluži a filozofické vzdělání ve Vídni. Po studiích se převážně věnoval práci pro noviny a pro vídeňskou tiskovou kancelář. Úzce spolupracoval s Františkem Ferdinandem d'Este při plánované přestavbě monarchie na federativní uspořádání. Na konci 1. světové války se podílel na sepsání Martinské deklarace. Politicky se angažoval již v době monarchie, když se stal členem Slovenské národní strany. Největších politických úspěchů ovšem dosáhl až po vzniku Československa.

Jako člen agrární strany se stal v letech 1919–1920 ministrem unifikací. Od 12. října roku 1926 pracoval jako ministr pro MŠANO, kde zůstal do 20. února roku 1929. V letech 1922–1925 a v letech 1932–1934 zasedl na ministerstvu zemědělství. Další ministerský post získal na přelomu roku 1935–1936, když působil na ministerstvu zahraničí. V následujících letech dokonce postoupil na politickém žebříčku ještě výš, když zastával pro léta 1935–1938 funkci předsedy vlády.

Po podepsání Mnichovské dohody emigroval do Francie, kde založil Slovenskou národní radu, která fungovala jako opoziční základna vůči Československému národnímu výboru. V roce 1940 nepřijal funkci místopředsedy Státní rady československé v Londýně a o rok později odešel do USA, kde pracoval na svém plánu vytvořit po válce federaci podunajských států s úzkými vazbami na Ameriku. Konce války se ale nedožil a zemřel dne 27. června roku 1944 na Floridě. Roku 2002 byly jeho ostatky převezeny zpět na Slovensko a uloženy na Národním hřbitově (Kosatík, 2010, s. 177–181).

**PhDr. Antonín Štefánek** se narodil 15. dubna roku 1877 ve Velkých Levároch na Slovensku. Vystudoval gymnázium ve Vídni. Neměl ale dostatek finančních prostředků, aby pokračoval ve studiích na vysoké škole. Začal tedy pracovat jako novinář pro slovenský tisk. Již na začátku 20. století navázal úzké vztahy s Milanem Hodžou. Přátelství a především stejné politické přesvědčení obou mužů vedlo k tomu, že se i Antonín Štefánek stal členem slovenské agrární strany. Během 1. světové války pracoval nadále jako publicista, přesídlil ovšem do Čech, kde pracoval jako redaktor pro *Národní listy*. Svými názory patřil do

poměrně velké skupiny slovenských politiků, kteří prosazovali ideu samostatného Československa jako jednotného a společného státu pro Čechy a Slováky. Jeho přesvědčení ho přivedlo až ke spolupráci s českým zahraničním odbojem. Zde navrhoval, aby nároky Čechů na samostatný stát byly rozšířeny i o Slovensko. Úspěchu se mu dostalo v roce 1917, když české politické strany zahrnuly do svých požadavků také území Slovenska. Aktivně se také podílel na činnostech souvisejících se vznikem Československa. V listopadu roku 1918 patřil ke Slovákům vedených Vavrem Šrobárem, kteří ve slovenské Skalici ustavili slovenskou vládu. Jeho politická angažovanost vrcholila v letech samostatného Československa.

V letech 1918–1920 byl členem Revolučního národního shromáždění. V letech 1925–1935 byl zvolen poslancem Národního shromáždění. Následně byl úspěšný při volbách v roce 1935, když získal křeslo senátora. Svou činnost zde vykonával do roku 1939, kdy byl zrušen. Svými politickými úspěchy, ale také myšlenkami patřil k nejvýznamnějším politickým členům slovenské agrární strany. Po vzniku Československa se vrátil ke studiím a vystudoval Univerzitu Komenského v Bratislavě, kde získal v roce 1924 vysokoškolský titul. Vedle politické angažovanosti se také hojně věnoval školské problematice. Působil v mnoha funkcích týkajících se školství. Pracoval například jako vládní referent pro slovenské školství, přičemž byl pověřen organizací školství na Slovensku. Dne 20. února roku 1929 se stal ministrem MŠANO ve vládě Františka Udržala, když vystřídal na krátké období předešlého ministra tohoto rezortu Milana Hodžu, který byl podezřelý z korupce. V říjnu roku 1929 se stal zároveň ministrem unifikací. Oba ministerské posty složil dne 7. prosince roku 1929.

Od roku 1935 pracoval na Univerzitě Komenského v Bratislavě, kde přednášel sociologii. V letech 1945–1946 se dokonce stal rektorem této univerzity. Po nástupu komunismu v Československu byl nucen odejít z veřejného života. Zemřel dne 29. dubna roku 1964 ve Žiare nad Hronom (Rychlík, 2012, s. 41–73).

**JUDr. Ivan Dérer** se narodil dne 2. března roku 1884 v uherském městě Malacky. Svá studia zahájil na gymnáziu v Bratislavě. V roce 1907 získal vysokoškolský titul na právnické fakultě univerzity v Budapešti. Po studiích se věnoval v Bratislavě advokacii a od roku 1912 také novinářské práci. V 1. světové válce bojoval v Rusku, kde byl také raněn a protože nadále nebyl schopný vojenské služby, zůstal po zbytek války ve Vídni. Politicky se začal angažovat před vznikem Československa. Byl členem sociálně demokratické strany, byl také stoupencem T. G. Masaryka. Byl přesvědčeným čechoslovakistou a otevřeně kritizoval postupy tehdejšího uherského režimu vůči Slovákům. JUDr. Ivan Dérer také patří k autorům

a signatářům Martinské deklarace, ve které Slováci vyjádřili svůj souhlas se spojením Čechů a Slováků v jeden samostatný stát Československo.

V letech 1918–1935 patřil k nejvýznamnějším představitelům Československé sociálně demokratické strany dělnické. Se vznikem Československa se začal výrazně podílet na politickém dění země. Od roku 1918 působil jako poslanec a tento post si udržel až do roku 1938. Od května do září roku 1920 se stal ministrem pro správu Slovenska, následně se stal ministrem unifikací v letech 1921–1922 a znovu pak na krátko v roce 1926. Známý je ale především kvůli ministrování v rezortu školství a národní osvěty. Své působení zde započal dne 7. prosince roku 1929 a udržel si ho na tehdejší poměry velmi dlouho. Byl nejdéle úřadujícím ministrem školství a národní osvěty v historii První republiky. Patří mezi ministry, kteří se ve své době obklopili odborníky a pracovali na vyšší úrovni československého školství. Ministerský post opustil dne 14. února roku 1934. Následně získal další ministerskou funkci pro léta 1934–1938 jako ministr spravedlnosti. Poté se stal ministrem veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, ve funkci byl ovšem jen jeden měsíc na jaře 1938.

Jeho neustálé prosazování spojeného státu Čechů a Slováků a kritika slovenských nacionalistů, kteří chtěli pro Slovensko samostatnost, byla po vyhlášení samostatného Slovenského státu v březnu roku 1939 pro Slováky důkazem nepřátelského postavení Ivana Dérera ke slovenskému lidu. Trestem mu bylo vymazání z rejstříku slovenských advokátů, zabavení jeho bratislavského bytu a byl zbaven slovenského občanství.

Během války zůstal žít v Praze. Zde byl ale v srpnu roku 1944 zatčen za aktivní činnost v protinacistickém odboji a do konce války vězněn. Po válce byl ostře proti sloučení slovenské sociální demokracie a komunistické strany, proto se v roce 1946 angažoval při vzniku nové slovenské politické strany. Stal se tak spoluzakladatelem Strany práce. V letech 1946–1948 byl předsedou Nejvyššího soudu v Brně. Jeho politická angažovanost definitivně skončila v únoru roku 1948 po nástupu komunistického režimu. V letech 1954–1955 byl dokonce komunisty vězněn. Rehabilitován byl až v roce 1968. Do konce svého života zůstal přesvědčeným čechoslovakistou a demokratem. Zemřel dne 10. března roku 1973 v Praze (Vošahlíková, a kol., 2009, s. 180).

**PhDr. Emil Franke** se narodil 3. dubna roku 1881 ve Velkém Březnu. Po studiích na gymnáziu pokračoval v univerzitních studiích. Věnoval se studiu filozofie na univerzitách v Praze, Vídni a Berlíně. Po získání vysokoškolského titulu začal pracovat jako knihovník v pražské univerzitní knihovně. Brzy se také zapojil do politického života, když se vstoupil do

národně socialistické strany a stal se roku 1918 jedním z jejích vedoucích členů. Politicky se nadále angažoval také po vzniku Československa.

V letech 1918–1920 byl poslancem za svou stranu v Revolučním národním shromáždění. Následně byl úspěšný ve všech volbách konaných v době První republiky a svůj poslanecký mandát si dokázal udržet až do roku 1939, tedy do zrušení parlamentu. Získal také mnoho ministerských funkcí. V letech 1919–1920 a pro rok 1925 se stal správcem ministerstva železnice. Prostředí železnice mu bylo osobně velmi blízké, protože jeho otec byl železničářem. Další ministerský post přijal roku 1922 a stal se ministrem pro zásobování lidu. Vystřídán v ministerském křesle byl v roce 1925. V letech 1924–1925 pracoval jako správce ministerstva pošt a telegrafů. Znovu získal ministerský post na ministerstvu pošt a telegrafů pro léta 1929–1936. Dne 24. ledna roku 1936 přijal funkci ministra MŠANO a působil zde do 22. září roku 1938. Paralelně byl také po několik měsíců správcem ministerstva financí v roce 1936 a také 1937.

Díky své politické angažovanosti se stal velmi váženým člověkem i ve svém rodišti. Z iniciativy obyvatel jeho rodného města a za jeho pomoci vznikla česká škola ve Velkém Březně. On sám se účastnil jejího slavnostního otevření v roce 1937. Škola ale fungovala jen několik měsíců, protože po podepsání Mnichovské dohody začaly její prostory sloužit německým úřadům. Žáci se do ní vrátili až po roce 1945. Emil Franke zemřel dne 1. prosince roku 1939 (Bartoš, Kovářová, Trapl, 2005, s. 83).

**Engelbert Šubert** se narodil dne 25. září roku 1879 ve Valašském Meziříčí. Většinu svého života se věnoval vzdělávání ostatních. Pracoval jako středoškolský profesor. Znám je také jako autor spisu *Šimona Lomnického z Budče* a díky vydání pravidel slušného chování. Politicky se angažoval velmi krátce.

Dne 22. září roku 1938 přijal funkci ministra školství a národní osvěty v úřednické vládě Jana Syrového. Tento post si udržel jen několik málo dní a v souvislosti s mnichovskými událostmi ho opustil dne 4. října roku 1938. Stal se tak ministrem MŠANO, který setrval ve funkci nejkratší dobou v celé historii První republiky. Zemřel 20. ledna roku 1946 v Praze (*Ministři školství od roku 1848*. URL: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/ministri-skolstvi-od-roku-1848> [cit. 2014-03-07]).

### 3. Menšinové školství

#### 3.1. Problematika menšinové školství

Samostatné řešení vyžadovalo v První republice menšinové školství. Československo se po svém osamostatnění stalo mnohonárodnostním státem. K početným národnostním menšinám patřili Němci, Maďaři, Poláci, Ukrajinci a také nově uznaná menšina židovská. V roce 1921 proběhlo v Československu první sčítání obyvatelstva v samostatné historii. Zjistilo se, že zde žije 13, 6 milionů obyvatel, z toho 51% Čechů, 23% Němců, 15% Slováků, 6% Maďarů, 3% tvoří Rusové, Ukrajinci a Rusíni, 1, 3% představují Židé a 0, 7% Poláci (*Československo v letech 1918–1939*. URL: <http://www.kompas.estranky.cz/clanky/ucebnice-dejepisu/ceskoslovensko-v-letech-1918-1939-petr-daubner.html> [cit. 2014-03-10]).

Především pro německé a maďarské obyvatelstvo se po vzniku Československa změnilo jejich postavení téměř ze dne na den. Jejich původní vedoucí pozice, nejen v oblasti školství, se přesunula na Čechy a Slováky.

Již v mírových smlouvách se Československo zavázalo zajistit národnostním menšinám vzdělání v jejich mateřském jazyce. Stát nejenže ponechal školy pro národnostní menšiny na všech místech, které měly prokazatelně dostatek žáků, ale zřizoval pro tyto žáky i školy nové. Dne 3. dubna roku 1919 byl Národním shromážděním bez podpory německých poslanců přijat zákon, který upravoval menšinové školství v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Na slovenskou část republiky se nevztahoval, o menšinové školství se zde staraly soukromé společnosti jako například Slovenská liga v Bratislavě, která byla založena roku 1920. Zákon č. 189/1919 Sb. přesně stanovil, za jakých podmínek je možné zřídit školu pro menšinové žáky. První a druhý paragraf tohoto zákona uvádí: „*Veřejná obecná škola národní může býti zřízena v každé obci, ve které podle tříletého průměru jest nejméně 40 dětí školou povinných, když ve školní obci není veřejné školy s jazykem vyučovacím, který jest řečí mateřskou těchto dětí. Vyučovací jazyk takové národní školy musí býti totožný s mateřským jazykem dětí, o něž jde. Při každé veřejné škole obecné, která bude anebo před platností tohoto zákona byla zřízena ve školní obci za poměrů v § 1 uvedených a do které chodí aspoň 400 dětí ze školní obce, může býti zřízena veřejná škola občanská (měšťanská), a to buď pro žáky, nebo pro žákyně, nebo podle pohlaví smíšená. Měla-li měšťanská škola smíšená po 3 školní roky za sebou jdoucí aspoň 300 žáků a žákyně, budiž rozdělena ve dvě samostatné školy měšťanské, chlapeckou a dívčí.*“ (*Zákon ze dne 3.4.1919 o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích*. URL: <http://www.epravo.cz/vyhledavani->

aspi/?Id=1089&Section=1&IdPara=1&ParaC=2 [cit. 2014-03-11]). Nad menšinovými školami vykonávaly dohled nově zřízené inspektoráty, které byly přímo podřízeny MŠANO. Do konce roku 1920 vzniklo na základě tohoto zákona 455 státních obecných škol se 741 třídami a 30 567 žáky a 70 státních měšťanských škol se 121 třídami a 5682 žáky (Kopáč, 1971, s. 20). Na druhou stranu tento zákon také umožnil zrušit řadu doposud fungujících škol, většinou šlo v těchto případech o školy německé. Počty žáků ve třídách na menšinových školách byly často dokonce menší než na školách českých či slovenských, nelze proto mluvit o útisku či horších podmínkách vzdělávání na těchto školách. Nelze ovšem opomenout ani skutečnost, že i české a slovenské školy byly v některých případech ve skutečnosti menšinové. Především v pohraničních oblastech byly Češi či Slováci co do počtu obyvatel žijící menšinou v dané lokalitě.

Státní podpora menšinového školství, která v důsledku vedla k nastolení rovnosti ve vzdělávání pro obyvatele státu všech národností, byla velmi nutná. Nežádoucí vysoká negramotnost projevující se v mladém státě mohla do budoucna znamenat fatální překážky. V roce 1921 žilo v Československu 3, 26% negramotných Němců, 3, 37% Čechů, 7, 69% Poláků, 12, 06 Maďarů, Židů 16, 38%, 19, 25 Slováků a 63, 58% Ukrajinců (Srogoň, et al., 1981, s. 262). I tato čísla bezesporu vyvíjela tlak na vůdčí osobnosti státu, aby vytvořili takové podmínky ve vzdělávání, které by umožnily zvýšení gramotnosti obyvatelstva. Početné národnostní menšiny měly v Československu možnost nejen získat základní vzdělání ve svém mateřském jazyce, ale také střední či odborné. V letech 1920/1921 poskytovalo vzdělání v Československu 249 středních škol s vyučovacím jazykem československým, 123 s německým, 17 s maďarským, 1 s polským a 7 s podkarpatoruským. Početní proměny těchto škol během existence Československa můžeme vysledovat z číselných údajů z let 1933/1934, kdy zde existovalo 273 středních škol československých, 98 německých, 10 maďarských, 2 polské a 8 podkarpatoruských (Váňová, Rýdl, Valenta, 1992, s. 179).

Zjevný pokles některých menšinových škol by mohl evokovat snahu Čechoslováků diskriminovat vzdělávání menšin. Na tuto situaci je ovšem nutné pohlížet v dlouhodobém kontextu. V předešlých letech zaznamenávaly početní nárůst především německé a maďarské školy, zatímco počty škol českých a slovenských stagnovaly či klesaly. Nejmarkantnější problémy zaznamenávaly především školy na Slovensku. V době vzniku Československa zde bylo více než 4000 obecných škol s maďarským vyučovacím jazykem, střední a vysoké školy byly dokonce výlučně maďarské. Celkově měli po válce nejlepší postavení mezi menšinami ve vzdělání Němci, kteří se mohli vzdělávat v rodném jazyce i na vysokých školách.

### 3.2. Česko–německé vztahy

Nebývalé nadšení spojené se vznikem samostatného státu, které projevovali Češi a Slováci, nebylo možné pozorovat u ostatních národů. Ty se staly obyvateli Československa přes jejich odlišnou národnost na základě obývaného území připojeného k Československu. Silící tlak projevující se již před 1. světovou válkou v podobě rostoucího národního cítění a hrdosti, na základě kterého požadovala řada národů právo na sebeurčení a vlastní stát, neustával ani v dalších letech. Řada německého obyvatelstva odmítala své připojení k Československu již v prvních dnech samostatného státu. Významnou část z nich tvořili nejen politici, ale také němečtí učitelé. Samozřejmě nelze hovořit o všech, ale jednalo se o skupinu podstatného počtu. Německá část obyvatel Československa požadovala po mezinárodní veřejnosti stejné právo a přístup, kterých se dostalo Čechoslovákům. Němečtí učitelé všech stupňů škol požadovali spojení v jeden stát s Rakouskem a Německem, aby i oni mohli vychovávat své další generace ve svém vlastním národním státě. Německé nároky nelze považovat za neočekávané, jejich postavení ve státě, které se radikálně změnilo, muselo mít nutně svou odezvu.

Své názory a požadavky vyjadřovali němečtí učitelé také například v periodikách německé učitelské obce *Freie Schulzeitung* nebo *Deutsche Bürgerschulzeitung*. Jedním z požadavků byla německá národní škola, která neměla být nijak ovlivňována československými kulturními ani právními vlivy. Jeden z projevů nespokojenosti Němců ze vzniklé situace uvádí Kasper, Kasperová (2006, s. 29): *„Češi se nemohou domnívat, že mohou navždy zvládnout tíži 3 miliónů nespokojených. Zcela jistě přemýšlí jinak. Pravděpodobně se domnívají, že se časem většina přizpůsobí. Silnějšímu stojí k dispozici i prostředky moci, které napomáhají tomuto procesu a urychlují jej. Kdyby rozbití postoupilo až tak daleko, pak by naše němectví velmi rychle a dokonale zaniklo a v padesáti letech by bylo dílo dokonáno: V Československu by se již nenacházeli žádní Němci. My, Němci v Čechách, na Moravě a ve Slezsku se ale domníváme, že nikdy nemůžeme ztratit spojení s příslušníky našeho národa, protože my jsme odkázáni na duchovní život s ostatními Němci. Německo je nyní rozbité a poražené, ale jistě nastane doba, kdy se opět povzneseme k výši. Nechceme zavést národní nesnášenlivost, to je nám zcela cizí. Jenom požadujeme stejné štěstí, které bylo dopřáno našim sousedům českého jazyka – svobodu a sebeurčení.“*

Německé projevy nespokojenosti v době, ve které bylo řadě národů umožněno vytvořit vlastní stát, byly logické. Prakticky požadovali pouze stejné podmínky, jakých se dostalo ostatním národům. Na druhou stranu požadovali to, co celá desetiletí odmítali umožnit



Čechoslovákům a dalším národnostním menšinám v době Rakouska–Uherska. Tato, z pohledu německého obyvatelstva, křivda zákonitě zanechala také negativní vliv na vzdělávání a výchovu německých žáků v Československu. Ti byli vychováváni k silnému nacionálnímu cítění k Německu a touze po osvobození se od československého státu. Nejvíce se začali projevovat radikálnější tendence po roce 1933. Zprávy MŠANO hovoří na základě policejních vyšetřování, stížností občanů či otištěných novinových článků o protistátních aktivitách iniciovaných německými studenty či učiteli. Mezi takové aktivity patřilo rozdávání protistátních letáků, nevhodné vyjadřování na veřejnosti, sympatizování s německými nacionálními politickými stranami, vyvěšování německých místo československých vlajek na německých školách a podobně (Kasper, Kasperová, 2006, s. 34).

Politicky a národnostně vyostřené vztahy se záhy začaly projevovat v oblasti spolupráce mezi německými a českými učiteli. Situace neumožňovala spojení českých a německých učitelských organizací, ty proto i nadále pracovaly samostatně. Zatímco čeští učitelé hledali vhodné koncepty pro budování nového školského systému především v zahraniční reformní pedagogice, němečtí učitelé pochvalně hovořili o *Hasnerově školském zákoně* z roku 1869 a účastnili se německých učitelských konferencí, aby neztratili kontakt se školským vývojem v Německu a Rakousku. Němečtí učitelé se také ostře stavěli proti přijetí zákona upravující menšinové školství v dubnu roku 1919.

Česko–německé vztahy všeobecně byly bohužel do značné míry ovlivňovány také emocionálně. Němci nedokázali odpustit Čechoslovákům, že jim neumožnili připojit se k německému národu v Německu a Rakousku, Češi měli naopak možnost odplaty po desetiletích útlaku a diskriminace. Interpretace té či oné události, zákona či nařízení byla ze zásady téměř vždy podbarvena emocionálně, záleželo pouze na tom, kdo o nich mluvil.

Přestože lze tvrdit, že česko–německá nevraživost během let gradovala, koncem dvacátých let nastoupilo určité uvolnění napětí v podobě snah o spolupráci českých a německých učitelů. Situace se ale brzy opět vyostřila v důsledku založení Henleinovy Sudetoněmecké fronty v říjnu roku 1933 a radikalizace německého nacionalismu, který získal v Německu silný vliv. Tuto problematiku radikálním způsobem vyřešila následně Mnichovská dohoda a 2. světová válka. Konečnou tečku za dlouholetými spory představuje nucené vysídlení německého obyvatelstva z území Československa po 2. světové válce.

## 4. Spolupráce školy a rodiny

### 4.1. Vliv pedagogické profese na osobní život učitele

Finanční situace učitelů v době Rakousko–Uherské monarchie byla více než nepříznivá. Hmotné zajištění učitelů často hraničilo s chudobou. V této době, ale ještě i v prvních měsících samostatného Československa, bylo běžnou praxí, že učitelé měli ještě vedle svého zaměstnání další vedlejší přivýdělek, aby sebe a rodinu vůbec dokázali uživit. Nadšení učitelů z nově vzniklé vlasti tak pramenilo také ze skutečnosti, že se konečně otevřela reálná šance na změnu jejich společenského i ekonomického postavení. V prvních měsících se ale jejich očekávání bohužel přes řadu snah stále nenaplnovala. Snahy učitelů v této oblasti však nakonec přinesly své výsledky. Dne 21. listopadu roku 1918 byl z iniciativy učitelů podán návrh týkající se drahotního přídatku. Tento návrh o drahotním přídatku pro učitelstvo byl schválen Národním shromážděním dne 22. ledna roku 1919. Drahotní přídatek sloužil jako kompenzace mezi neustálým zdražováním základních potravin a stagnujícími platy učitelů.

Dne 25. dubna roku 1919 byl vydán výnos ministerstva vnitra č. 10 007/16 nazvaný *Diety z důvodu vedení dvojí domácnosti*. Nařízení umožňovalo vyplácet finanční náhrady státním zaměstnancům, kteří byli státem převedeni na jiná pracovní působiště. Finanční prostředky od státu byly vypláceny zpětně a na základě doložených stvrzenek. Žadatelé mohli uplatnit tento nárok na vedení dvojí domácnosti, pokud nebylo z bytových důvodů možné přestěhovat celou rodinu do místa nového pracoviště, ale také v případě stěhování, kdy stát zpětně uhradil většinu nákladů<sup>36</sup>. Tyto finanční výhody při stěhování začaly ovšem pro učitele platit až od června roku 1922, kdy MŠANO vydalo vyhlášku č. 76673/422, ve kterém rozhodlo, že toto finanční odškodnění náleží také učitelům škol obecných a měšťanských. Tento fakt je velmi zajímavý především kvůli skutečnosti, že vedle úředníků se nejčastěji kvůli pracovním místům nuceně stěhovali právě učitelé, na které se přesto v původním výnose nijak nepamatovalo. Na druhou stranu toto opomenutí jasně dokládá, že utváření nových zákonů v nově vzniklém státě trvá řadu let a není možné hned od začátku pojmout všechno a všechny najednou.

Dalším úspěchem pro řady učitelstva bylo schválení zákona č. 274 Sb. dne 23. května roku 1919. Tento zákon, který přiznal učitelům národních škol stejné příjmy jako státním úředníkům stejného vzdělání, je všeobecně známý jako takzvaný *Paritní zákon*. Blíže

---

<sup>36</sup> Stát platil při stěhování rodině cestovné, převoz bytového vybavení a jiného majetku, ale odmítl platit vedlejší výdaje jako například spropitné, balné majetku, věšení obrazů, záclon, lustrů a opravy nábytku.

specifikuje tento zákon důvodová zpráva Ústavodárného Národního shromáždění Československé republiky: „*Paritní zákon č. 274/1919 Sb. přiznal učitelům národních škol stejné služební příjmy jako státním úředníkům souhlasného předběžného vzdělání. Čl. II. tohoto zákona stanovil, že se služebními příjmy rozumějí veškeré platy a požitky služební, mimořádná nadlepení k nim a jiné výhody.*“ (*Společná česko–slovenská digitální parlamentní knihovna*. URL: [http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0201\\_00.htm](http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0201_00.htm) [cit. 2014-01-27]).

Již v prvních dnech samostatného Československa navrhovala Františka Plamínková<sup>37</sup> v komisi Národního výboru zrušení dosud platného zemského zákona, který ukládal povinnost učitelkám žít v celibátu. Tento zákon pramenil z přesvědčení, že pokud by měly učitelky vlastní rodinu, neměly by pak dostatek času věnovat se výchově a vzdělání svých žáků. Návrh zákona na zrušení celibátu učitelek byl ovšem podán v Národním shromáždění až dne 10. dubna 1919 poslanci A. Konečným<sup>38</sup>, J. Smrtkou<sup>39</sup>, F. Houserem<sup>40</sup> a F. Zemínovou<sup>41</sup>. Dalších několik týdnů ještě trvalo, než byl dne 14. července roku 1919 přijat nový zákon č. 455, který umožnil učitelkám vdávat se a mít vlastní děti. Od vzniku samostatného Československa až do přijetí nového zákona žily provdané učitelky v nejistotě, která pramenila z faktického porušení zákona, za což jim hrozilo propuštění ze školské služby. Provdaných učitelek se ovšem zastala ministerská rada, která doporučila zemským

---

<sup>37</sup> Františka Plamínková se během svého života věnovala učitelství, politice a novinářině. Bojovala za rovnoprávnost žen a mužů, zrušení celibátu učitelek nebo volebního práva žen. Od roku 1918 byla členkou Československé strany socialistické, ve které zastávala významné funkce. Od roku 1925 do roku 1939 (tj. do zrušení Senátu) působila jako senátorka. Po okupaci odmítla emigrovat a dále se věnovala svým činnostem. V době heydrichiády byla podruhé zatčena a deportována do Terezína. Dne 30. června roku 1942 byla popravena na Kobylišké střešnici (*Před 70 lety byla nacisty popravena Františka Plamínková*. URL: <http://vasevec.parlamentnilisty.cz/vip-blogy/pred-70-lety-byla-nacisty-popravena-frantiska-plaminkova> [cit. 2014-02-05]).

<sup>38</sup> Alois Konečný byl profesí řídicím učitelem. Většinu svého života se věnoval politice. Působil jako poslanec a senátor za Československou stranu socialistickou. Zemřel roku 1923 v Brně (*Revoluční Národní shromáždění*. URL: <http://www.psp.cz/sqw/text/snem.sqw?org=296&P1=0&P2=0> [cit. 2014-02-05]).

<sup>39</sup> Josef Smrtka byl pedagog, učitel a politik. Od roku 1918 do roku 1920 působil jako poslanec za Republikánskou stranu československého venkova. Od roku 1920 do roku 1925 byl senátorem Národního shromáždění. Zemřel roku 1935 (*Bibliografie dějin Českých zemí*. URL: <http://biblio.hiu.cas.cz/authorities/95354> [cit. 2014-02-05]).

<sup>40</sup> František Houser byl politikem a poslancem Národního shromáždění Československé republiky za Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou a následně za KSČ v letech 1920–1925. Zemřel roku 1934 v Praze (*Revoluční Národní shromáždění*. URL: <http://www.psp.cz/sqw/text/snem.sqw?org=296&P1=0&P2=0> [cit. 2014-02-05]).

<sup>41</sup> Františka Zemínová byla poslankyní Národního shromáždění v letech 1918–1948 za Československou stranu socialistickou. Bojovala za ženská práva. V roce 1950 byla odsouzena ve vykonstruovaném procesu s Miladou Horákovou k 20 letům vězení. Jedenáct let strávila ve vězení a zbytek trestu jí byl prominut při velké amnestii v roce 1960. Zemřela roku 1962 (*Františka Zemínová*. URL: <http://www.osobnosti.cz/frantiska-zeminova.php> [cit. 2014-02-05]).

školním radám, aby jednaly s provdanými učitelkami stejně jako se svobodnými a ponechaly jim jejich pracovní místa, protože se připravuje zákon na zrušení celibátu učitelek.

## 4.2. Každodenní život školy

Podoba školy, vzhled školního vybavení, ale i celkový chod a zvyklosti školy se od dob První republiky v některých případech výrazně změnil, některé zůstaly ale víceméně obdobné.

Prvorepublikové školní třídy byly vybaveny dřevěnými lavicemi, ve kterých byly umístěny kalamáře a vyryty mělké žlábků, které sloužily k odložení psacích potřeb. Před letními prázdninami bylo nutné kalamáře vyčistit od inkoustu a uložit je pro následující rok. Při čištění se nejlépe osvědčil písek a voda. Pracovní plocha lavice byla mírně nakloněná a byla pevně spojena s dřevěnou lavicí, ve které žáci seděli vždy po dvou. Začátečníci psali nejprve na břidlicové tabulky s dřevěným rámem, ke kterým byly připevněny kousky břidlice ve tvaru tužky a houbička, která sloužila k mazání. Zkušenější žáci pak následně pokračovali psaním násadkovými pery (fotografie viz Příloha č. 5) do sešitu. Žáci z chudších rodin psali nezřídka i husími brky. Pera měla většinou násadku dřevěnou, ale existovaly i násadky skleněné, jejich životnost ovšem často odpovídala křehkosti materiálu. Psací potřeby si děti stejně jako dnes ukládali do penálů. I ty byly většinou dřevěné (fotografie viz Příloha č. 6). Ten, kdo si mohl dovolit dražší variantu, pyšnil se penálem dvoupatrovým či dokonce koženým. Školní pomůcky si musel každý žák zajistit sám. Prvorození tak většinou měli pomůcky nově zakoupené a následně je pak přenechávali mladším sourozencům.

Typické především pro menší venkovské školy byly jednotřídky. Pomocí takových tříd se řešil malý počet žáků pro jednotlivé samostatné třídy. Toto řešení znamenalo pro učitele náročnější práci, protože se museli věnovat každé skupině zvlášť. Školní den začínal většinou společným zpěvem a teprve poté následovala samotná výuka. Při výkladu učitele byli žáci povinni mít ruce založené za zády, aby si narovnali páteř, obdobně jako je tomu dnes především v prvních třídách.

Přestože školní docházka byla povinná, zůstávalo běžnou praxí, že žáci zmeškali výuku, protože v tu chvíli byla důležitější jejich pomoc na statku nebo na poli či při hlídání mladších sourozenců. Stejně jako dnes nebyli ani tehdy žáci spokojeni se svačinou, kterou jim rodiče připravili. Výměnný obchod se svačinami, který funguje na školách dodnes, byl běžný už v prvorepublikových třídách. Dnešní školy se ale zásadně liší tím, že je neakceptovatelné žáky fyzicky trestat. Přestože fyzické tresty ve školách byly zakázány už od roku 1870, praxe

fungovala jinak. Rány ukazovátkem, tahání za uši či klečení v koutě patřily k běžně využívaným trestům. Těmito výchovnými prostředky trestali učitelé žáky za jejich přestupky proti kázni, ale také za neplnění povinností či chyby. Přísnou kázeň ve škole ovšem vyžadovali především rodiče žáků, důkaz o tomto tvrzení předkládá jeden z příspěvů časopisu *Komenský*. Jeho článek upozorňuje na skutečnost, kterou odhalila anketa, která říká, že se velká část rodičů přiklání k přísné autoritativní výchově svých dětí ve škole. A přesto, že sami byli velmi šťastní, když na ně s koncem školní docházky přestala mít tuhá kázeň vliv. „*Nicméně jejich školní povinnost v nich utvrdila přesvědčení, že bez strachu, bez tuhé kázně, bez absolutního omezení volnosti dítěte to nepůjde ani dnes. Snad bych to vysvětlil faktem, že rodiče vychovávají své děti tak, jak byli sami vychováváni.* (BLÁHA, F. Nová svobodná škola československá: Základní pojetí výchovy. *Komenský: List Jednoty učitelstva škol obecných na Moravě*. leden 1938, s. 161–162)

Nařízení č. 9064 *Prázdniny na školách ve školním roce* ze dne 12. března roku 1919 změnilo částečně datum prázdnin během školního roku. Konkrétně se dny prázdnin pozměnily následovně: „*Zrušuji vynesení ministerstva kultu a vyučování ze dne 16. března 1917, číslo 6861 a jím nařízené prázdné dny školní 4. listopad a 27. duben a 9. květen. Naproti tomu budou napříště všeobecnými svátky školními a dny feriálními >> den svobody << (28. říjen) a den 1. máje. V den Komenského (28. března) a v den Husův (6. července) konejte se prvé dvě hodiny vyučovací vhodné slavnosti školní, věnované památce těchto velikých mužů a jejich dějinnému významu.*“ (Křivánek, 1924, s. 304) Na ostatní prázdninové dny v průběhu školního roku jako jsou vánoční, velikonoční, svatodušní a pololetní prázdniny se tento výnos nevztahuje a ty proto zůstávají stejné. K dalším školním prázdninám se MŠANO vyjádřilo ve výnose č. 18 167 ze dne 25. dubna roku 1919. Tato vyhláška stanovuje začátek školního roku pro školy obecné, měšťanské, střední a obchodní na 1. září a jeho konec na 28. června. Dne 28. června byly předávány žákům jejich studijní výsledky v podobě vysvědčení (fotografie viz Příloha č. 7–11) za celý uplynulý školní rok. Hlavní prázdniny probíhaly od 29. června do 31. srpna. Školní rok byl rozdělen do dvou pololetí. První pololetí začínalo 1. září a končilo 31. lednem., kdy se poslední vyučovací hodinu rozdávalo pololetní vysvědčení žákům. Druhé pololetí začínalo 1. února a končilo 28. června. Vánoční prázdniny byly stanoveny od 23. prosince do 6. ledna. Velikonoční prázdniny probíhaly od Květné neděle<sup>42</sup> do středy po Velikonoční neděli. Tento výnos pamatuje na abiturienty a zaručuje jim

---

<sup>42</sup> Květná neděle je poslední postní nedělí a předchází Zelenému čtvrtku, Velkému pátku, Bílé sobotě, Velikonoční noci a Neděli zmrtvýchvstání.

6 vyučovacích dnů volna před ústními zkouškami dospělosti, které se musely konat od 13. června do 28. června.

Stejně jako dnes, tak i v tehdejší době byli žáci ve škole klasifikováni. Průběžné zkoušení a hodnocení během školního roku je na našem území zavedeno dokonce již v roce 1790. Definitivně se způsob školního hodnocení, který byl závazný pro všechny úřední dokumenty, ustálil školním a vyučovacím řádem v roce 1905. Žáci byli klasifikováni každé čtvrtletí, přičemž známky z jednotlivých předmětů určovali jejich vyučující a klasifikace mravů, vnější úpravy písemných prací a pilnosti byla stanovena po vzájemné dohodě všech vyučujících žáka. „V roce 1905 tak bylo zavedeno pro naše školství tradiční pětistupňové hodnocení:

- *mravy (chvalitebné, uspokojivé, zákonné, nedosti zákonné, nezákonné)*
- *pilnost (vytrvalá, náležitá, dostatečná, nestálá, nepatrná)*
- *prospěch (výborný, chvalitebný, dobrý, dostatečný, nedostatečný)*
- *vnější úprava písemných prací (velmi úhledná, úhledná, nedosti úhledná, neúhledná, nedbalá)*“ (Morkes, 2004, s. 14)

Uvedená úprava školní klasifikace platila beze změn až do roku 1935. V následujících dvou letech pak byla zrušena klasifikace pilnosti, ponechány pouze čtyři hodnotící stupně pro mravy a bylo nařízeno, že žák nesmí být hodnocen nedostatečnou ve výchovných předmětech.

### **4.3. Výchova a vzdělávání z pohledu dobových periodik**

Obraz školního prostředí, ale i prostředí domácího předkládají mimo jiné také dobová periodika v podobě osvětových a pedagogických časopisů. Abychom konkrétněji představili tehdejší spolupráci školy a rodinného prostředí žáků, tedy přímo učitelů a rodičů, vybrali jsme několik příspěvků ze dvou tehdejších nejvýznamnějších časopisů, tedy z českého pedagogického časopisu *Komenský* a z německého osvětového časopisu *Schule und Haus*. Jedná se o periodika, která poskytovala cenné rady nejen učitelům, ale i rodičům. Oba časopisy zaměřily svou pozornost na významná témata z oblasti školství, mezi která patří vzdělávání, výchova, důležité mezníky školního života, zdraví a správná životospráva. Výhodou těchto časopisů byla skutečnost, že jejich jednotlivá vydání byla tvořena z příspěvků lékařů, učitelů a rodičů, kteří svými články reagovali na konkrétní zkušenosti. Jejich rady a typy tak vycházeli z ověřené praxe a byly velmi aktuální.

K problematice vzdělávání jsme vybrali příspěvek s názvem *Domácí úkoly*, ve kterém lze najít rady pro učitele platné dokonce i v dnešní době. Tento článek poukazuje na to, že se zadávání domácích úkolů stávalo častým tématem na pedagogických jednáních, konferencích,

a to nejen v Československu, ale také v dalších státech světa. Na jedné straně totiž stáli pedagogové, kteří tvrdili, že domácí úkoly rozvíjejí u žáků samostatnost, poctivost, pilnost, poslušnost, zlepšují rodinný život a vzdělávají rodiče. Na druhé straně ovšem oponovala druhá skupina pedagogů, která byla toho názoru, že domácí úkoly jsou mařením času, vedou k podvodům a lžím, zapříčiňují nežádoucí nervozitu žáků a jsou často příčinou rodinných hádek. Autor tedy proto považuje za vhodné věnovat se právě tomuto tématu. Přičemž definuje základní zásady pro zadávání domácích úkolů, které jsou inspirované praxí zažitou v Americe. Budou-li totiž splněny následující principy, stanou se domácí úkoly smysluplnou domácí přípravou žáků: *„Nutno bráti ohled na poměry v domovech žactva. Domácí úkol nesmí být příliš nesnadný. Úkol se má shodovati s individuálními schopnostmi a potřebami žáka. Nejvýše úkoly ze dvou předmětů na jeden večer. Úkol má být ukládán v době plné pozornosti všeho žactva a nikoli v poslední hodině učebné hodiny. Způsob práce má být žactvu vysvětlen podrobně. Hodí-li se úkol lépe při řízené práci za přítomnosti učitelovy, má být tak proveden a neukládán domů... Domácí úkol musí mít vždy určitý účel. Učitel má tento účel žactvu podle možností objasnit. Za žádných okolností nesmí být uložen domácí úkol za trest. Přinesené písemné úkoly žáků musí být učitelem prohlédnuty a pokud možno opraveny, má se o nich promluvit v hodině vyučovací...“* (LIPPERT, E. Domácí úkoly. *Komenský: List Jednoty učitelstva škol obecných na Moravě*. listopad 1937, s. 114–115)

Mezi nejvýznamnější mezníky školního života neoddiskutovatelně patří první školní den. Proto jsme nemohli opomenout článek nazvaný *Malý Honzík jde sám do světa*, který se zaměřuje na tuto významnou událost v životě dítěte a jeho rodičů. Příspěvek popisuje první školní den z pohledu dítěte i jeho matky a pocity, které oba prožívají. Rodiče se tak díky němu mohou dopředu částečně připravit na tento významný den a získat představu o tom, jaké emoce v nich vyvolá. Příspěvek upozorňuje rodiče, že budou zažívat pocity úzkosti a strachu o své dítě a vzpomínat na předešlé bezstarostné roky, které si nestihli užít. Nakonec ovšem ve většině rodičů převládne pocit hrdosti z toho, že jejich dítěti se daří a stává se samostatnějším. Děti jsou tento den plně očekávání, protože nemají představu o tom, jak to ve škole vypadá a co je vlastně čeká. Většina z nich se ovšem těší na nové kamarády a na to, co nového se naučí. *„Někteří si v prvních školních hodinách vzpomenu na maminku a zasteskne se jim. Přesto zůstává pan učitel stále veselý, povypráví pohádku, zahraje na housle pár milých tónů nebo zavěsí na školní tabuli veselý obrázek...“* (Hänschen klein geht allein in die weite Welt hinein: Eine Mutterbetrachtung zum Schulanfang. *Schule und Haus: Zeitschrift zur*

*Förderung der Jugend-Erziehung und des Unterrichtes*. September 1927, s. 2–4)<sup>43</sup>. Článek, pomocí barvitého líčení prvního školního dne, ukazuje, že jde o velký zlom v životě, kterého není důvod se bát.

Dalším velmi významným mezníkem školního života je složení maturitní zkoušky. Tehdejší názor na maturitní zkoušku některých učitelů předkládá další vybraný příspěvek nazvaný *Zkouška dospělosti–maturita*. Fakt, že následující tvrzení lze v mnoha případech jen stěží vyvracet i v dnešní době, považujeme za neoddiskutovatelnou skutečnost.

*„Dnes více než jindy pochybuji o významu maturitní zkoušky. Vždyť i absolventi ji považují za pouhou frašku. Dokud totiž i ti nejlínější a nejneschopnější mohou u této zkoušky obstát, nelze mluvit o tom, že maturita může poskytnout důkaz o duševní zralosti studentů. V dnešní době už přece nikdo nemůže věřit na pohádky a myslet si, že maturita představuje síto intelligence. Nelze opomenout mnohé absolventy, kteří tuto zkoušku kupodivu splnili a to i přes svoji bezmeznou neschopnost. I na místech, kde jsou zkoušky prováděny poctivě a svědomitě, zůstávají nadále každému podfuku dveře otevřeny. Dohlíží se pouze na cizojazyčné klauzurní práce či na písemné práce z matematiky a geometrie, přesto se i při nich žáci pokoušejí o nepopsatelné podvody, že se až člověk nepřestává divit.“* (Prüfung der Reife (Matura). *Schule und Haus: Zeitschrift zur Förderung der Jugend-Erziehung und des Unterrichtes*. Juni 1928, s. 221-222)<sup>44</sup> Závažná je i skutečnost, že podvádějí téměř dospělí lidé, kteří by měli mít ve svém věku vštípeny morální hodnoty, které by jim neměly dovolit takové chování. Přestože se dohlízející školní orgány pokoušely podvodům zabránit, byly jejich snahy většinou neúčinné. Přesto všechno ale vyvolávala maturitní zkouška i tehdy pocity strachu a způsobovala velkou psychickou zátěž studentům. Článek upozorňuje také na to, že má být při maturitní zkoušce hodnocen aktuální výkon žáka, což většina učitelů považuje za nesmysl, protože psychické vypětí ve většině případů skutečnou úroveň znalostí studenta zkresluje a jeho hodnocení tak nemůže mít objektivní platnost.

Řada článků v českém pedagogickém časopise *Komenský* i v německém osvětovém časopise *Schule und Haus* byla věnována tématům zdraví. Z tohoto důvodu jsme vybraly několik příspěvků věnujících se této problematice. Následující články, jejichž autory jsou učitelé, lékaři a další odborníci, poskytují rady rodičům, jimž není lhostejný zdravý vývoj jejich dětí.

---

<sup>43</sup> Z německého originálu přeložila Bc. Petra Kůsová

<sup>44</sup> Z německého originálu přeložila Bc. Petra Kůsová



Vhodná školní aktovka je v dnešní době hojně diskutovaným tématem. Lhostejné nebylo toto téma ani v době první československé republiky. Učitelé upozorňovali rodiče skrze tisk na nevhodnost školní tašky na jedno rameno či aktovky do ruky. Z jejich mnohaleté zkušenosti totiž vyplynulo, že módní trendy jsou stále pro mnohé rodiče a žáky důležitější než negativní zdravotní důsledky, které způsobují. (Nur kein einseitiges Schultaschen und Bücherschleppen!. *Schule und Haus: Zeitschrift zur Förderung der Jugend-Erziehung und des Unterrichtes*. September 1937, s. 19)

Příslovní, které tvrdí, že čistota je půl zdraví, se rozhodli ověřit prvorepublikoví učitelé a zavedli na některých školách povinné přezouvání. Aby se inspirovali další školy a také vyzkoušeli přezouvání bot svých žáků, vyšel následující článek. Jak bude patrné, pocházejí kořeny školní hygieny u nás již z tohoto období. „*Bylo to před čtyřmi roky, co okr. škol. výbor doporučoval školám, aby žactvo před vstupem do tříd se přezouvalo. Aby učitelky ženských ruč. prací hotovily s děvčaty v hodinách žen. ručních prací jednoduché nízké papučky, a to nejen pro děvčata, ale i pro chlapce... V druhém roku však papučků ve školách přibývalo a v posledních letech není snad na okrese jediné školy, kde by se žactvo nepřezouvalo. S jakou opravdovostí před lety papučky odsuzovali mnozí učitelé a rodiče, s takovým nadšením je nyní vychvalují.*“ (Komenský: *List Jednoty učitelstva škol obecných na Moravě*. prosinec 1927 a leden 1928, s. 163–164) Školní bačkory se již v době první republiky osvědčily nejen z hlediska čistoty školních prostor, převážně v deštivých měsících, ale také výrazným způsobem přispěly k poklesu nemocnosti žáků.

Co by měl každý rodič dodržovat, aby bylo jeho dítě zdravé a dobře prospívalo, vysvětluje následující vybraný článek. Je o to cennější, že uvedené rady, které poskytuje, jsou bezpochyby platné dodnes.

*„10 pravidel zdraví pro matky školáků*

- 1. Probouzejte ráno své děti včas, aby se stihli v klidu obléknout, a pak jste mohli společně posnídat.*
- 2. Ke svačině jim s sebou dejte celozrnný chléb s máslem nebo čerstvé ovoce, ale žádné bílé pečivo, žádné koláče a sladkosti.*
- 3. Nechte své děti po každém obědě chvíli odpočívat vleže.*
- 4. Školní práci vašich školáků a to i začátečníků nechte na nich. Ať pracují nerušeně sami, vy jen pro kontrolu přihlížejte!*
- 5. V jejich volném čase nechte děti hrát si s ostatními podle jejich libosti nebo s nimi jděte do přírody!*

6. *Pokud není možné jít ven, cvičte se svými dětmi doma. Potom je ale nechte, aby si pohráli s tím, co jim dělá radost.*
7. *Dávejte svým dětem večeři ve stejnou dobu a uložte je brzy do postele!*
8. *Před spaním se mají děti umýt, vyčistit si zuby, učesat si vlasy a vyčistit si nehty. Jednou či dvakrát týdně jim dopřejte horkou koupel!*
9. *Nechte spát své děti v dobře větraném, přiměřeně teplém pokoji, na rovné posteli, pokud je to možné, při otevřeném okně!*
10. *Konec každého dne by měl být šťastný a klidný. Nikdy neposílejte své děti do postele s nadávkami či výhrůzkami. Nechte je usnout s hezkými a klidnými myšlenkami.“*

(Zehn Gesundheitsregeln für die Mutter des Schulkindes. *Schule und Haus: Zeitschrift zur Förderung der Jugend-Erziehung und des Unterrichtes*. 1938, s. 38–39) <sup>45</sup>

Pomoc ze strany časopisů přicházela také v oblasti správné životosprávy. V jednom z čísel německého osvětového časopisu *Schule und Haus* se lze například dočíst o vhodném složení stravy dětí. Článek nabádá rodiče, aby svým dětem doprávali více ovoce. Strava byla totiž v mnoha případech zaměřena velmi jednostranně. Maso bylo často upřednostňováno před zeleninou a ovocem, což je z hlediska zdravé výživy nevhodné. Co bylo důvodem a jaké důsledky může nevhodná strava způsobit, je v příspěvku vysvětleno takto: „*Lidé se ospravedlňují tím, že cena ovoce je nestydatě vysoká. Z tohoto důvodu ho také odmítají kupovat a to i přesto, že jde o jednu z důležitých složek správné výživy. Ale to co člověk ušetří, když ovoce nekoupí, musí brzy desetkrát či dvacetkrát zaplatit u lékaře a v lékárně. A k tomu si ještě vyslechne výčitky: To kvůli vám je vaše dítě nemocné!*“ (Mehr Obst den Kindern!. *Schule und Haus: Zeitschrift zur Förderung der Jugend-Erziehung und des Unterrichtes*. September 1921, s. 13) <sup>46</sup>

Německý osvětový časopis *Schule und Haus* se ovšem nezaměřoval pouze na vážná témata, ale chtěl také pobavit a rozptýlit a to jak učitele, tak rodiče. Následující příspěvek s názvem *Jednoduché řešení* je toho důkazem. „*Malá Ellen se ptá: „Proč nemůžu udělat taky kotrmelec jako kluci? Já bych ho tak ráda udělala!*“ *Vychovatelka jí na to odpovídá: „Slušné malé dívky nesmějí dělat kotrmelece, protože je nevhodné, aby jim byly vidět kalhotky.*“ *Ellen se zamyslí a povídá: „Aha, tak teď už tomu rozumím. Tak já si je rychle sundám a hned ten*

---

<sup>45</sup> Z německého originálu přeložila Bc. Petra Kůsová

<sup>46</sup> Z německého originálu přeložila Bc. Petra Kůsová

*koťmelec taky zkusím udělat. Že jo?“(O du Kindermund!. Schule und Haus: Zeitschrift zur Förderung der Jugend-Erziehung und des Unterrichtes. März 1922, s. 190–191) <sup>47</sup>*

Máme za to, že uvedené články přesněji dokreslují školní a rodinné prostředí prvorepublikových žáků, poskytují informace o tehdejších aktuálních tématech, dokládají zájem rodičů a učitelů o výchovu a vzdělávání a jejich vzájemnou spolupráci.

---

<sup>47</sup> Z německého originálu přeložila Bc. Petra Kůsová

## II. PRAKTICKÁ ČÁST

### 1. Metodologie výzkumu

**Cíl výzkumu:** zjistit jaká byla úroveň didaktické efektivity<sup>48</sup> prvorepublikových učebnic a zda byla vzrůstajícího, stagnujícího či klesajícího charakteru

**Typ výzkumu:** kvalitativní (deskriptivní) šetření

**Typ vědeckého postupu:** empirický postup

**Výzkumné metody:** analýza, srovnání

**Cílový objekt:** učebnice vydané v letech 1918–1938

Vybraný vzorek byl vytvořen z učebnic dostupných ve Vědecké knihovně v Olomouci, která jako jediná instituce disponovala potřebným a především dostupným počtem daných materiálů v tomto městě. Zkoumaný vzorek je složen z výukových opor věnujících se různým předmětům, které jsou určeny třem stupňům vzdělávání, důvodem je skutečnost, že nebyl k dispozici dostatečný počet učebnic ze stejného výukového předmětu či stupně vzdělávání, který by byl schopen zajistit vypovídající hodnotu či odpovídající platnost.

#### 1.1. Kritéria hodnocení–přehled didaktických komponentů

Učebnice byly hodnoceny na základě dotazníku převzatého z následující publikace: KALHOUS, Z., OBST, O. *Školní didaktika.*, (1998). Didaktická vybavenost učebnic se hodnotí podle výskytu strukturních komponentů. Jednotlivé komponenty jsou uspořádány do tří samostatných aparátů. Prvním hodnoceným aparátem je aparát prezentace učiva, rozdělený do dvou částí a to na verbální komponenty a obrazové komponenty. Druhý aparát nazvaný aparát řídicí učení se skládá rovněž ze dvou částí, první část se věnuje verbálním komponentům a druhá část obrazovým komponentům. Třetí samostatným aparátem je aparát orientační, ve kterém jsou hodnoceny pouze verbální komponenty. Ze zjištěných hodnot výskytu jsou vypočítány dílčí koeficienty a celkový koeficient, který může být 0–100 %. Přičemž 100 % je maximální, teoretická (ideální) hodnota.

---

<sup>48</sup> Didaktická efektivita slouží k posouzení účinnosti učebnice v edukačním procesu.

## **I. Aparát prezentace učiva**

### **A. Verbální komponenty**

1. výkladový text prostý ANO/NE
2. výkladový text zpřehledněný ANO/NE  
(přehledové tabulky, schémata aj. k výkladovému textu)
3. shrnutí učiva k celému ročníku ANO/NE
4. shrnutí učiva k tématům ANO/NE
5. shrnutí učiva k předchozím ročníkům ANO/NE
6. doplňující texty ANO/NE  
(dokumentační materiál, citace z pramenů, statistické tabulky aj.)
7. poznámky a vysvětlivky ANO/NE  
(pod čarou, v textu)
8. podtexty k vyobrazení ANO/NE
9. slovníčky pojmů, cizích slov aj. ANO/NE  
(s objasněním)

### **B. Obrazové komponenty**

1. umělecká ilustrace ANO/NE
2. nauková ilustrace ANO/NE  
(schematické kresby, náčrty, modely aj.)
3. fotografie ANO/NE
4. mapy, kartogramy, plánky, grafy, diagramy ANO/NE
5. obrazová prezentace barevná ANO/NE  
(tj. použití nejméně 1 barvy odlišné od barvy textu)

## **II. Aparát řídicí učení**

### **C. Verbální komponenty**

1. předmluva ANO/NE  
(úvod do předmětu, ročníku)
2. návod k práci s učebnicí ANO/NE
3. stimulace celková ANO/NE  
(podněty k zamyšlení, otázky aj. před ročníkovým učivem)

- |     |  |        |
|-----|--|--------|
| 4.  | stimulace detailní<br>(podněty k zamyšlení, otázky aj. před nebo v průběhu lekcí, témat)           | ANO/NE |
| 5.  | otázky a úkoly za lekcí  | ANO/NE |
| 6.  | otázky a úkoly za témata   | ANO/NE |
| 7.  | otázky a úkoly k celému ročníku (opakování)  | ANO/NE |
| 8.  | otázky a úkoly k předchozímu ročníku (opakování)   | ANO/NE |
| 9.  | instrukce k úkolům komplexnější povahy<br>(návody k pokusům, laboratorním pracím, pozorováním aj.) | ANO/NE |
| 10. | náměty pro mimoškolní činnosti (aplikace) s využitím učiva   | ANO/NE |
| 11. | explicitní vyjádření cílů učení pro žáky   | ANO/NE |
| 12. | sebehodnocení pro žáky (testy)<br>(aj. způsoby hodnocení učebních výsledků)                        | ANO/NE |
| 13. | výsledky úkolů a cvičení<br>(správné odpovědi, správná řešení aj.)                                 | ANO/NE |
| 14. | odkazy na jiné zdroje informací<br>(bibliografie, doporučená literatura aj.)                       | ANO/NE |

**D. Obrazové komponenty**

- |    |   |        |
|----|---|--------|
| 1. | grafické symboly vyznačující určité části textu<br>(poučky, pravidla, úkoly, cvičení aj.) | ANO/NE |
| 2. | užití zvláštní barvy pro určité části textu   | ANO/NE |
| 3. | užití zvláštního písma (tučná sazba aj.) pro určité části textu                           | ANO/NE |
| 4. | využití předsádky (schémata, tabulky aj.)   | ANO/NE |

**III. Aparát orientační**

**E. Verbální komponenty**

- |    |  |        |
|----|--|--------|
| 1. | obsah učebnice   | ANO/NE |
| 2. | členění učebnice na tematické celky, kapitoly, lekce aj. | ANO/NE |
| 3. | marginálie   | ANO/NE |
| 4. | rejstřík (věcný, jmenný, smíšený)                        | ANO/NE |

## 1.2. Abecední seznam hodnocených učebnic

ADÁMEK, A. *Měřictví pro školy mistrovské, odborné a řemeslnické*. Praha: Jednota českých matematiků a fyziků, 1921.

BARTOVSKÝ, J. *Cvičebnice zpěvu sborového: pro ústavy učitelské (pedagogické akademie) a školy střední i hudební*. Praha: A. Neubert, 1930.

BEDNÁŘ, T. *Učebnice francouzské konveršace pro vyšší třídy škol středních a pro školy odborné*. Praha: Alois Wiesner, 1930.

BÍLEK, F. *Učebnice obecné zootechniky. I. díl*. Praha: Ministerstvo zemědělství republiky Československé, 1933.

BÍLEK, F. *Učebnice obecné zootechniky. II. díl*. Praha: Ministerstvo zemědělství republiky Československé, 1933.

BORNECQUE, H., BARTOŠEK, J., BERNARD, J. *Učebnice jazyka francouzského pro 5. třídu reálných gymnasií chlapeckých i dívčích*. Praha: Profesorské nakl. a knihkupectví, 1930.

BŘEČKA, V. *Slovenská mluvnice*. Praha: Bačkovský, 1918.

ČERVENKA, L. *Aritmetika pro 2. třídu středních škol*. Praha: Jednota československých matematiků a fyziků, 1934.

ČERVENKA, L. *Aritmetika pro II. třídu středních škol*. Praha: Jednota československých matematiků a fyziků, 1923.

ČERVENKA, L. *Aritmetika pro III. třídu středních škol*. Sedmé vydání, upravené podle osnov z r. 1933. Praha: Jednota československých matematiků a fyziků, 1934.

DAVID, J. J. *Učebnice jazyka anglického pro obchodní akademie a školy střední*. Hradec Králové: Melichar, 1924.

DEVORECKÝ, H., ŠMOK, M. *Fysika pro vyšší třídy středních škol. Díl II*. Praha: Jednota českoslov. matematiků a fyziků, 1936.

DOBROVOLNÝ, B. *Motory; Elektrotechnika; Části strojové: učebnice pro odborné pokračování školy pro živnosti kov zpracující: základy*. Praha, 1938.

GEBAUER, J., ERTL, V. *Gebauerova Mluvnice česká pro školy střední a ústavy učitelské*. Praha: Československá grafická Unie, 1926.

HEROUT, A. *Metodická učebnice nového těsnopisu čsl. podle soustavy Heroutovy-Mikulíkovy*. Praha, 1929.

HÖTZEL, J. *Zeměpis pro školy měšťanské*. Praha: Komenium Praha, 1925

HÖTZEL, J., STĚHULE, J., HRABA, A. *Zeměpis pro měšťanské školy*. Praha: Komenium, 1934.

- HORA, E. *Učebnice her tělocvičných: Hry bez náčiní*. Praha, 1932
- JEDLIČKA, V., et al. *Pathologická anatomie: část speciální*. Praha: Bursík a Kohout, 1936.
- JEŘÁBEK, A. *Počty, měřické tvaroznalství a jednoduché účetnictví pro lidové školy hospodářské*. Praha: Minist. zemědělství, 1921.
- JETTONICKÝ, F. *Vzdělání číšníka a hostinského: učebnice pro odborné školy číšnické. Díl I*. Praha: Česká grafická unie, 1929.
- JOHN, F. *Automobil, jeho převodová ústrojí a podvozek s brzdami i řízením: Učebnice*. Praha: vl.nákl., 1929.
- KALLAB, J. *Učebnice trestního řízení, platného v Čechách a v zemi Moravsko-slezské*. Brno: Právník, 1930.
- KOLÁŘÍK, K. *Psaní stojem, počítačí stroje, rozmnožovací pomůcky: učebnice pro obchodní školy a akademie*. Praha, 1929.
- KRČMA, K., HORÁK, F., HORA, K. *Učebnice tělesné výchovy pro učitelské ústavy a pedagogické akademie*. Brno: Časopis Tělesná výchova mládeže, 1936.
- LENOCH, T. *Hospodářský živočichopis pro školy rolnické a odborné hospodářské*. Praha: Československá akademie zemědělská, 1928.
- MARX, J. *Lehrbuch der Kirchengeschichte*. Trier: Druck und Verlag der Paulinus-Druckerei, 1935.
- MAŠEK, B., et al. *Fysika pro vyšší třídy středních škol. Díl II*. Praha: Jednota českoslov. matematiků a fysiků, 1928.
- MOJŽÍŠ, A. *Učebnice jazyka německého pro měšťanské školy*. Praha, 1924.
- NOVÁK, J. *Učebnice pro drogisty*. Praha, 1920.
- PEŠEK, J. *Z domova a ciziny: pro nižší třídy škol středních—Obrazy z dějin středověkých a novověkých*. Praha: Profesorské nakladatelství a knihkupectví, 1924.
- PRAUS, F., RICCOBONI, G., *Učebnice jazyka italského pro obchodní akademie. Díl I (Pro I. a II. ročník)*. Praha: Unie, 1923.
- SLAVÍK, V. *Pracovní učebnice rýsování pro 3. třídu měšťanské školy*. Praha: Státní nakladatelství, 1936.
- SMOLÁK, V. *Učebnice jazyka francouzského: Pro 4.tř. reálek a reformních reálných gymnasií*. Praha, 1935.
- SMOLÁK, Vladimír. *Učebnice jazyka francouzského: Pro 5. třídu reálek a reformních reálných gymnasií*. Praha, 1936.



- SOCHOR, J. *Učebnice dějepisu pro nižší třídy středních škol. Díl I (Pro I. třídu), Dějepisné cesty po Československé republice.* Praha: Československá grafická Unie, 1934.
- SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského.* Praha: vl.nákladem, 1933.
- STACH, A. *Učebnice hospodářství pro školy hospodyňské.* Brno: Nakl. čes. odboru zeměděl. rady pro markr. mor., 1919.
- STIBIC, Z. *Učebnice nauky o právu: pro vyšší zemědělskou školu družstevní: se zřetelem ku praktickým potřebám družstevních funkcionářů a úředníků.* Praha: Vyšší zemědělská škola družstevní, 1928.
- SUCHÝ, B. *Nauka o tkaninách.* Prostějov: Buček, 1920.
- TENORA, B., ŠESTÁK, A. *Učebnice jazyka francouzského pro střední školy. Díl I, Pro III. třídu reálek, reformních reálných gymnasií a pro V. třídu reálných gymnasií.* Brno: A. Piša, 1929.
- TENORA, B., ŠESTÁK, A. *Učebnice jazyka francouzského pro střední školy. Díl 3, Pro V. třídu reálek, reformních reálných gymnasií a pro VI. třídu reálných gymnasií.* Brno: A. Piša, 1931.
- TESAŘ, J. *Nauka o chovu hospodářských zvířat. Část 1, Všeobecný chov.* Praha: Čs. akademie zeměděl., 1935.
- TOTOMIANC, V. F. *Dějiny národohospodářských a sociálních nauk.* Praha: J. Otto, 1923.
- VOJTĚCH, J. *Geometrie projektivní: synthetické i analytické vyšetřování projektivních příbuzností a útvarů.* Praha: Jednota československých matematiků a fyziků, 1932.
- VOJTĚCH, J. *Základy matematiky ke studiu věd přírodních a technických.* Praha: Jednota českosl. matematiků a fyziků, 1923.
- VOLF, J. *Dějepis katolické církve pro školy občanské.* České Budějovice: Serafínské dílo lásky, 1924.
- WINDELBAND, W. *Lehrbuch der Geschichte der Philosophie.* Tübingen: Mohr, 1919.
- ZACHOVAL, F. *Soustavná nauka o obchodu: pro vyšší školy obchodní (obchodní akademie).* Praha: Česká grafická unie, 1922.
- ZEMAN, F. *Učebnice obchodní korespondence: Pro dvoutrídni šk. obch. s čes. jaz. vyučovacím.* Praha, 1921.
- ŽOFKOVÁ, L., TOŽIČKA, B. *Pracovní učebnice jazyka českého: (Materiálovka, díl V). Díl první, pro první třídu měšťanských škol.* 2.nezm.vyd. Praha: Státní nakladatelství, 1933.

### 1.3. Seznam hodnocených učebnic podle stupně vzdělávání

#### primární stupeň vzdělávání

BŘEČKA, V. *Slovenská mluvnice*. Praha: Bačkovský, 1918.

HÖTZEL, J. *Zeměpis pro školy měšťanské*. Praha: Komenium Praha, 1925.

HÖTZEL, J., STĚHULE, J., HRABA, A. *Zeměpis pro měšťanské školy*. Praha: Komenium, 1934.

MARX, J. *Lehrbuch der Kirchengeschichte*. Trier: Druck und Verlag der Paulinus-Druckerei, 1935.

MOJŽIŠ, A. *Učebnice jazyka německého pro měšťanské školy*. Praha, 1924.

SLAVÍK, V. *Pracovní učebnice rýsování pro 3. třídu měšťanské školy*. Praha: Státní nakladatelství, 1936.

VOLF, J. *Dějepis katolické církve pro školy občanské*. České Budějovice: Serafinské dílo lásky, 1924.

ŽOFKOVÁ, L., TOŽIČKA, B. *Pracovní učebnice jazyka českého: (Mateřídouška, díl V). Díl první, pro první třídu měšťanských škol*. 2. nezm. vyd. Praha: Státní nakladatelství, 1933.

#### sekundární stupeň vzdělávání

ADÁMEK, A. *Měřictví pro školy mistrovské, odborné a řemeslnické*. Praha: Jednota českých matematiků a fyziků, 1921.

BARTOVSKÝ, J. *Cvičebnice zpěvu sborového: pro ústavy učitelské (pedagogické akademie) a školy střední i hudební*. Praha: A. Neubert, 1930.

BEDNÁŘ, T. *Učebnice francouzské konverzace pro vyšší třídy škol středních a pro školy odborné*. Praha: Alois Wiesner, 1930.

BÍLEK, F. *Učebnice obecné zootechniky. I. díl*. Praha: Ministerstvo zemědělství republiky Československé, 1933.

BÍLEK, F. *Učebnice obecné zootechniky. II. díl*. Praha: Ministerstvo zemědělství republiky Československé, 1933.

BORNECQUE, H., BARTOŠEK, J., BERNARD, J. *Učebnice jazyka francouzského pro 5. třídu reálných gymnasií chlapeckých i dívčích*. Praha: Profesorské nakl. a knihkupectví, 1930.

ČERVENKA, L. *Aritmetika pro II. třídu středních škol*. Praha: Jednota československých matematiků a fyziků, 1923.

- ČERVENKA, L. *Aritmetika pro 2. třídu středních škol*. Praha: Jednota československých matematiků a fysiků, 1934.
- ČERVENKA, L. *Aritmetika pro III. třídu středních škol*. Sedmé vydání, upravené podle osnov z r. 1933. Praha: Jednota československých matematiků a fysiků, 1934.
- DAVID, J. J. *Učebnice jazyka anglického pro obchodní akademie a školy střední*. Hradec Králové: Melichar, 1924.
- DEVORECKÝ, H., ŠMOK, M. *Fysika pro vyšší třídy středních škol. Díl II*. Praha: Jednota českoslov. matematiků a fysiků, 1936.
- DOBROVOLNÝ, B. *Motory; Elektrotechnika; Části strojové: učebnice pro odborné pokračování školy pro živnosti kov zpracující: základy*. Praha, 1938.
- GEBAUER, J., ERTL, V. *Gebauerova Mluvnice česká pro školy střední a ústavy učitelské*. Praha: Československá grafická Unie, 1926.
- HEROUT, A. *Metodická učebnice nového těsnopisu čsl. podle soustavy Heroutovy Mikulíkovy*. Praha, 1929.
- HORA, E. *Učebnice her tělocvičných: Hry bez náčiní*. Praha, 1932
- JETTONICKÝ, F. *Vzdělání číšníka a hostinského: učebnice pro odborné školy číšnické. Díl I*. Praha: Česká grafická unie, 1929.
- JEŘÁBEK, A. *Počty, měřické tvaroznalství a jednoduché účetnictví pro lidové školy hospodářské*. Praha: Minist. zemědělství, 1921.
- JOHN, F. *Automobil, jeho převodová ústrojí a podvozek s brzdami i řízením: Učebnice*. Praha: vl.nákl., 1929.
- KOLÁŘÍK, K. *Psaní stojem, počítací stroje, rozmnožovací pomůcky: učebnice pro obchodní školy a akademie*. Praha, 1929.
- KRČMA, K., HORÁK, F., HORA, K. *Učebnice tělesné výchovy pro učitelské ústavy a pedagogické akademie*. Brno: Časopis Tělesná výchova mládeže, 1936.
- LENOCH, T. *Hospodářský živočichopis pro školy rolnické a odborné hospodářské*. Praha: Československá akademie zemědělská, 1928.
- MAŠEK, B., et al. *Fysika pro vyšší třídy středních škol. Díl II*. Praha: Jednota českoslov. matematiků a fysiků, 1928.
- NOVÁK, J. *Učebnice pro drogisty*. Praha, 1920.
- PEŠEK, J. *Z domova a ciziny: pro nižší třídy škol středních—Obrazy z dějin středověkých a novověkých*. Praha: Profesorské nakladatelství a knihkupectví, 1924.

- PRAUS, F., RICCOBONI, G., *Učebnice jazyka italského pro obchodní akademie. Díl 1 (Pro I. a II. ročník)*. Praha: Unie, 1923.
- SMOLÁK, V. *Učebnice jazyka francouzského: Pro 4. tř. reálků a reformních reálných gymnasií*. Praha, 1935.
- SMOLÁK, Vladimír. *Učebnice jazyka francouzského: Pro 5. třídu reálků a reformních reálných gymnasií*. Praha, 1936.
- SOCHOR, J. *Učebnice dějepisu pro nižší třídy středních škol. Díl I (Pro I. třídu), Dějepisné cesty po Československé republice*. Praha: Československá grafická Unie, 1934.
- STACH, A. *Učebnice hospodářství pro školy hospodyňské*. Brno: Nakl. čes. odboru zeměděl. rady pro markr. mor., 1919.
- STIBIC, Z. *Učebnice nauky o právu: pro vyšší zemědělskou školu družstevní: se zřetelem ku praktickým potřebám družstevních funkcionářů a úředníků*. Praha: Vyšší zemědělská škola družstevní, 1928.
- SUCHÝ, B. *Nauka o tkaninách*. Prostějov: Buček, 1920.
- TENORA, B., ŠESTÁK, A. *Učebnice jazyka francouzského pro střední školy. Díl I, Pro III. třídu reálků, reformních reálných gymnasií a pro V. třídu reálných gymnasií*. Brno: A. Piša, 1929.
- TENORA, B., ŠESTÁK, A. *Učebnice jazyka francouzského pro střední školy. Díl 3, Pro V. třídu reálků, reformních reálných gymnasií a pro VI. třídu reálných gymnasií*. Brno: A. Piša, 1931.
- TESAŘ, J. *Nauka o chovu hospodářských zvířat. Část 1, Všeobecný chov*. Praha: Čs. akademie zeměd., 1935.
- TOTOMIANC, V. F. *Dějiny národohospodářských a sociálních nauk*. Praha: J. Otto, 1923.
- VOJTĚCH, J. *Geometrie projektivní: synthetické i analytické vyšetřování projektivních příbuzností a útvarů*. Praha: Jednota čs. matematiků a fyziků, 1932.
- ZACHOVAL, F. *Soustavná nauka o obchodu: pro vyšší školy obchodní (obchodní akademie)*. Praha: Česká grafická unie, 1922.
- ZEMAN, F. *Učebnice obchodní korespondence: Pro dvoutrídni šk. obch. s čes. jaz. vyučovacím*. Praha, 1921.

### **terciální stupeň vzdělávání**

JEDLIČKA, V., et al. *Pathologická anatomie: část speciální*. Praha: Bursík a Kohout, 1936.

KALLAB, J. *Učebnice trestního řízení, platného v Čechách a v zemi Moravsko-slezské*. Brno: Právník, 1930.




SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: vl.nákladem, 1933.

VOJTĚCH, J. *Základy matematiky ke studiu věd přírodních a technických*. Praha: Jednota českosl. matematiků a fysiků, 1923.

WINDELBAND, W. *Lehrbuch der Geschichte der Philosophie*. Tübingen: Mohr, 1919.

## 2. Posouzení didaktické efektivity učebnic

Z důvodu přehlednější orientace byly učebnice barevně rozlišeny podle kategorií, které odpovídají jednotlivým stupňům vzdělávacích institucí, na nichž se podle těchto studijních opor vyučovalo.

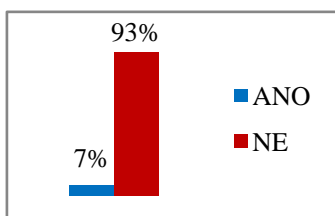
-  primární vzdělávání = obecné a měšťanské školy
-  sekundární vzdělávání = gymnázia, reálné školy a lycea, učitelské ústavy, odborné školy
-  terciální vzdělávání = vysoké školy

Pro srovnání úrovně jednotlivých učebnic byla stanovena následující hodnotová škála:

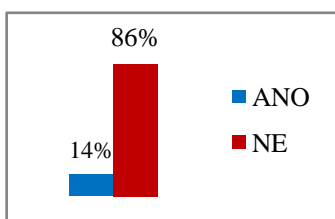
<b>body v %</b>	<b>výsledné hodnocení</b>	<b>úroveň</b>
0% - 20%	nedostatečná	nevyhovující
21% - 40%	dostatečná	podprůměrné
41% - 60%	dobrá	průměrné
61% - 80%	chvalitebná	nadprůměrné
81% - 100%	výborná	vysoce nadprůměrné

## 2.1. Aparát prezentace učiva

Následující učebnice dosáhly v procentuálním hodnocení méně než 20%. Z hlediska aparátu prezentace učiva jde tedy o nevyhovující učebnice. Výsledné hodnocení je nedostatečné.



TOTOMIANC, V. F. *Dějiny národohospodářských a sociálních nauk*. Praha: J. Otto, 1923.



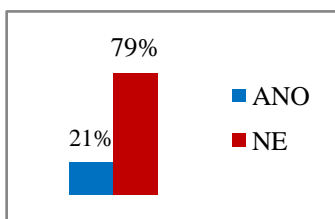
BEDNÁŘ, T. *Učebnice francouzské konverzace pro vyšší třídy škol středních a pro školy odborné*. Praha: Alois Wiesner, 1930.

SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: vl.nákladem, 1933.

STIBIC, Z. *Učebnice nauky o právu: pro vyšší zemědělskou školu družstevní: se zřetelem ku praktickým potřebám družstevních funkcionářů a úředníků*. Praha: Vyšší zemědělská škola družstevní, 1928.

VOLF, J. *Dějepis katolické církve pro školy občanské*. České Budějovice: Serafinské dílo lásky, 1924.

Následující učebnice dosáhly v procentuálním hodnocení od 21% do 40%. Z hlediska aparátu prezentace učiva jde tedy o podprůměrné učebnice. Výsledné hodnocení je dostatečné.

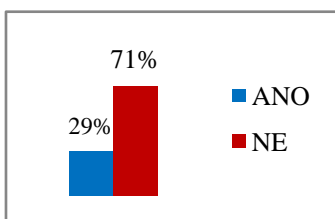


ADÁMEK, A. *Měřivost pro školy mistrovské, odborné a řemeslnické*. Praha: Jednota českých matematiků a fyziků, 1921.

BŘEČKA, V. *Slovenská mluvnice*. Praha: Bačkovský, 1918.

MARX, J. *Lehrbuch der Kirchengeschichte*. Trier: Druck und Verlag der Paulinus-Druckerei, 1935.

PRAUS, F., RICCOBONI, G., *Učebnice jazyka italského pro obchodní akademie. Díl 1 (Pro I. a II. ročník)*. Praha: Unie, 1923.



BARTOVSKÝ, J. *Cvičebnice zpěvu sborového: pro ústavy učitelské (pedagogické akademie) a školy střední i hudební*. Praha: A. Neubert, 1930.

ČERVENKA, L. *Aritmetika pro II. třídu středních škol*. Praha: Jednota československých matematiků a fyziků, 1923.

DAVID, J. J. *Učebnice jazyka anglického pro obchodní akademie a školy střední*. Hradec Králové: Melichar, 1924.

GEBAUER, J., ERTL, V. *Gebauerova Mluvnice česká pro školy střední a ústavy učitelské*. Praha: Československá grafická Unie, 1926.

HEROUT, A. *Metodická učebnice nového těsnopisu čsl. podle soustav Heroutovy-Mikulíkovy*. Praha, 1929.

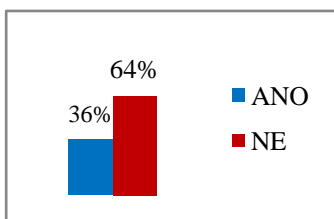
KALLAB, J. *Učebnice trestního řízení, platného v Čechách a v zemi Moravsko-slezské*. Brno: Právník, 1930.

SUCHÝ, B. *Nauka o tkaninách*. Prostějov: Buček, 1920.

VOJTĚCH, J. *Základy matematiky ke studiu věd přírodních a technických*. Praha: Jednota českosl. matematiků a fyziků, 1923.

WINDELBAND, W. *Lehrbuch der Geschichte der Philosophie*. Tübingen: Mohr, 1919.

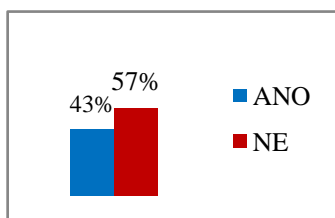




ČERVENKA, L. *Aritmetika pro 2. třídu středních škol*. Praha: Jednota československých matematiků a fyziků, 1934.

HORA, E. *Učebnice her tělocvičných: Hry bez náčiní*. Praha, 1932.

**Následující učebnice dosáhly v procentuálním hodnocení od 41% do 60%. Z hlediska aparátu prezentace učiva jde tedy o průměrné učebnice. Výsledné hodnocení je dobré.**



JEDLIČKA, V., et al. *Pathologická anatomie: část speciální*. Praha: Bursík a Kohout, 1936.

KOLÁŘÍK, K. *Psaní stojem, počítací stroje, rozmnožovací pomůcky: učebnice pro obchodní školy a akademie*. Praha, 1929.

KRČMA, K., HORÁK, F., HORA, K. *Učebnice tělesné výchovy pro učitelské ústavy a pedagogické akademie*. Brno: Časopis Tělesná výchova mládeže, 1936.

LENOCH, T. *Hospodářský živočichopis pro školy rolnické a odborné hospodářské*. Praha: Československá akademie zemědělská, 1928.

NOVÁK, J. *Učebnice pro drogisty*. Praha, 1920.

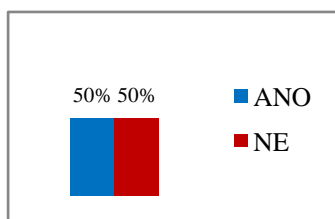
SLAVÍK, V. *Pracovní učebnice rýsování pro 3. třídu měšťanské školy*. Praha: Státní nakladatelství, 1936.

TESAŘ, J. *Nauka o chovu hospodářských zvířat. Část 1, Všeobecný chov*. Praha: Čs. akademie zeměd., 1935.

ŽOFKOVÁ, L., TOŽIČKA, B. *Pracovní učebnice jazyka českého: (Materiálovka, díl V). Díl první, pro první třídu měšťanských škol. 2. nezm. vyd.* Praha: Státní nakladatelství, 1933.

ZACHOVAL, F. *Soustavná nauka o obchodu: pro vyšší školy obchodní (obchodní akademie)*. Praha: Česká grafická unie, 1922.

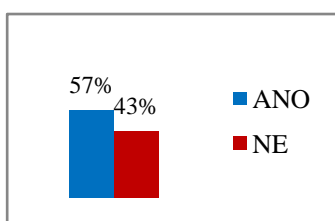
ZEMAN, F. *Učebnice obchodní korespondence: Pro dvoutrídni šk. obch. s čes. jaz. vyučovacím*. Praha, 1921.



ČERVENKA, L. *Aritmetika pro III. třídu středních škol*. Sedmé vydání, upravené podle osnov z r. 1933. Praha: Jednota československých matematiků a fyziků, 1934.

MOJŽIŠ, A. *Učebnice jazyka německého pro měšťanské školy*. Praha, 1924.

SMOLÁK, Vladimír. *Učebnice jazyka francouzského: Pro 5. třídu reálek a reformních reálných gymnasií*. Praha, 1936.



BÍLEK, F. *Učebnice obecné zootechniky. I. díl*. Praha: Ministerstvo zemědělství republiky Československé, 1933.

DEVORECKÝ, H., ŠMOK, M. *Fysika pro vyšší třídy středních škol. Díl II*. Praha: Jednota českoslov. matematiků a fyziků, 1936.

HÖTZEL, J. *Zeměpis pro školy měšťanské*. Praha: Komenium Praha, 1925

JOHN, F. *Automobil, jeho převodová ústrojí a podvozek s brzdami i řízením: Učebnice*. Praha: vl.nákl., 1929.

MAŠEK, B., et al. *Fysika pro vyšší třídy středních škol. Díl II*. Praha: Jednota českoslov. matematiků a fyziků, 1928.

PEŠEK, J. *Z domova a ciziny: pro nižší třídy škol středních—Obrazy z dějin středověkých a novověkých*. Praha: Profesorské nakladatelství a knihkupectví, 1924.

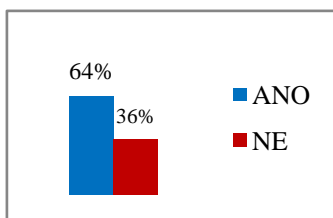
SMOLÁK, V. *Učebnice jazyka francouzského: Pro 4.tř. reálek a reformních reálných gymnasií*. Praha, 1935.

TENORA, B., ŠESTÁK, A. *Učebnice jazyka francouzského pro střední školy. Díl I, Pro III. třídu reálek, reformních reálných gymnasií a pro V. třídu reálných gymnasií*. Brno: A. Piša, 1929.

TENORA, B., ŠESTÁK, A. *Učebnice jazyka francouzského pro střední školy. Díl 3, Pro V. třídu reálek, reformních reálných gymnasií a pro VI. třídu reálných gymnasií*. Brno: A. Piša, 1931.

VOJTĚCH, J. *Geometrie projektivní: synthetické i analytické vyšetřování projektivních příbuzností a útvarů*. Praha: Jednota čs. matematiků a fyziků, 1932.

Následující učebnice dosáhly v procentuálním hodnocení od 61% do 80%. Z hlediska aparátu prezentace učiva jde tedy o nadprůměrné učebnice. Výsledné hodnocení je chvalitebné.



BÍLEK, F. *Učebnice obecné zootechniky. II. díl.* Praha: Ministerstvo zemědělství republiky Československé, 1933.

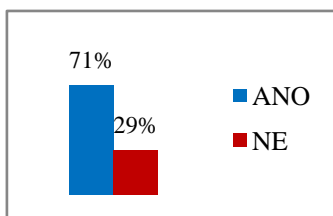
BORNECQUE, H., BARTOŠEK, J., BERNARD, J. *Učebnice jazyka francouzského pro 5. třídu reálných gymnasií chlapeckých i dívčích.* Praha: Profesorské nakl. a knihkupectví, 1930.

DOBROVOLNÝ, B. *Motory; Elektrotechnika; Části strojové: učebnice pro odborné pokračování školy pro živnosti kov zpracující: základy.* Praha, 1938.

JEŘÁBEK, A. *Počty, měřické tvaroznalství a jednoduché účetnictví pro lidové školy hospodářské.* Praha: Minist. zemědělství, 1921.

JETTONICKÝ, F. *Vzdělání číšníka a hostinského: učebnice pro odborné školy číšnické. Díl I.* Praha: Česká grafická unie, 1929.

SOCHOR, J. *Učebnice dějepisu pro nižší třídy středních škol. Díl I (Pro I. třídu), Dějepisné cesty po Československé republice.* Praha: Československá grafická Unie, 1934.



HÖTZEL, J., STĚHULE, J., HRABA, A. *Zeměpis pro měšťanské školy.* Praha: Komenium, 1934.

STACH, A. *Učebnice hospodářství pro školy hospodyňské.* Brno: Nakl. čes. odboru zeměděl. rady pro markr. mor., 1919.

## Konkretizace zjištění v jednotlivých komponentech:

<b>I. Aparát prezentace učiva</b>	<b>ANO/ NE</b>
<b>A. Verbální komponenty</b>	
1. výkladový text prostý	98% / 2%
2. výkladový text zpřehledněný (přehledové tabulky, schémata aj. k výkladovému textu)	82% / 18%
3. shrnutí učiva k celému ročníku	2% / 98%
4. shrnutí učiva k tématům	4% / 96%
5. shrnutí učiva k předchozím ročníkům	0% / 100%
6. doplňující texty (dokumentační materiál, citace z pramenů, statistické tabulky aj.)	22% / 78%
7. poznámky a vysvětlivky (pod čarou, v textu)	80% / 20%
8. podtexty k vyobrazení	65% / 35%
9. slovníčky pojmů, cizích slov aj. (s objasněním)	39% / 61%
<b>B. Obrazové komponenty</b>	
1. umělecká ilustrace	29% / 71%
2. nauková ilustrace (schematické kresby, náčrty, modely aj.)	76% / 24%
3. fotografie	33% / 67%
4. mapy, kartogramy, plánky, grafy, diagramy	51% / 49%
5. obrazová prezentace barevná (tj. použití nejméně 1 barvy odlišné od barvy textu)	12% / 88%

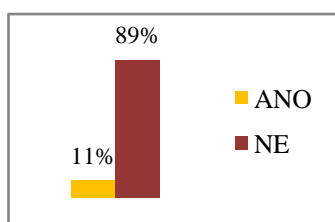
Československé prvorepublikové učebnice z pohledu aparátu prezentace učiva získaly nejčastěji kladné hodnocení v následujících kritériích: výkladový text prostý; výkladový text zpřehledněný (přehledové tabulky, schémata aj. k výkladovému textu); poznámky, vysvětlivky (pod čarou, v textu); nauková ilustrace (schematické kresby, náčrty, modely aj.); mapy kartogramy, plánky, grafy, diagramy.

Většina z učebnic naopak nevyhovovala v následujících kritériích: shrnutí učiva k celému ročníku; shrnutí učiva k tématům; shrnutí učiva k předchozím ročníkům; doplňující texty (dokumentační materiál, citace z pramenů, statistické tabulky aj.); slovníčky pojmů, cizích

slov aj. (s objasněním); umělecká ilustrace; fotografie; obrazová prezentace barevná (tj. použití nejméně 1 barvy odlišné od textu).

## 2.2. Aparát řídicí učení

Následující učebnice dosáhly v procentuálním hodnocení od 0% do 20%. Z hlediska aparátu řídicí učení jde tedy o nevyhovující učebnice. Výsledné hodnocení je nedostatečné.



BŘEČKA, V. *Slovenská mluvnice*. Praha: Bačkovský, 1918.

DAVID, J. J. *Učebnice jazyka anglického pro obchodní akademie a školy střední*. Hradec Králové: Melichar, 1924.

GEBAUER, J., ERTL, V. *Gebauerova Mluvnice česká pro školy střední a ústavy učitelské*. Praha: Československá grafická Unie, 1926.

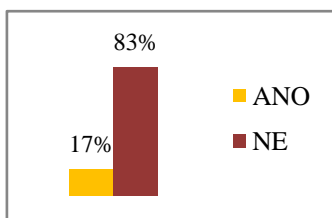
JEDLIČKA, V., et al. *Pathologická anatomie: část speciální*. Praha: Bursík a Kohout, 1936.

PEŠEK, J. *Z domova a ciziny: pro nižší třídy škol středních—Obrazy z dějin středověkých a novověkých*. Praha: Profesorské nakladatelství a knihkupectví, 1924.

SUCHÝ, B. *Nauka o tkaninách*. Prostějov: Buček, 1920.

VOLF, J. *Dějepis katolické církve pro školy občanské*. České Budějovice: Serafinské dílo lásky, 1924.

ZACHOVAL, F. *Soustavná nauka o obchodu: pro vyšší školy obchodní (obchodní akademie)*. Praha: Česká grafická unie, 1922.



HORA, E. *Učebnice her tělocvičných: Hry bez náčiní*. Praha, 1932

MARX, J. *Lehrbuch der Kirchengeschichte*. Trier: Druck und Verlag der Paulinus-Druckerei, 1935.

MOJŽÍŠ, A. *Učebnice jazyka německého pro měšťanské školy*. Praha, 1924.

NOVÁK, J. *Učebnice pro drogisty*. Praha, 1920.

STACH, A. *Učebnice hospodářství pro školy hospodyňské*. Brno: Nakl. čes. odboru zeměděl. rady pro markr. mor., 1919.

STIBIC, Z. *Učebnice nauky o právu: pro vyšší zemědělskou školu družstevní: se zřetelem ku praktickým potřebám družstevních funkcionářů a úředníků*. Praha: Vyšší zemědělská škola družstevní, 1928.

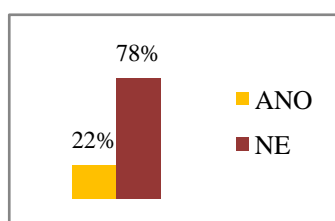
TENORA, B., ŠESTÁK, A. *Učebnice jazyka francouzského pro střední školy. Díl 3, Pro V. třídu reálék, reformních reálných gymnasií a pro VI. třídu reálných gymnasií*. Brno: A. Píša, 1931.

TESAŘ, J. *Nauka o chovu hospodářských zvířat. Část 1, Všeobecný chov*. Praha: Čs. akademie zeměděl., 1935.

TOTOMIANC, V. F. *Dějiny národohospodářských a sociálních nauk*. Praha: J. Otto, 1923.

ŽOFKOVÁ, L., TOŽIČKA, B. *Pracovní učebnice jazyka českého: (Materiádouška, díl V). Díl první, pro první třídu měšťanských škol. 2. nezm. vyd.* Praha: Státní nakladatelství, 1933.

**Následující učebnice dosáhly v procentuálním hodnocení od 21% do 40%. Z hlediska aparátu řídicí učení jde tedy podprůměrné učebnice. Výsledné hodnocení je dostatečné.**



BARTOVSKÝ, J. *Cvičebnice zpěvu sborového: pro ústavy učitelské (pedagogické akademie) a školy střední i hudební*. Praha: A. Neubert, 1930.

BEDNÁŘ, T. *Učebnice francouzské konverzace pro vyšší třídy škol středních a pro školy odborné*. Praha: Alois Wiesner, 1930.

BÍLEK, F. *Učebnice obecné zootechniky. I. díl*. Praha: Ministerstvo zemědělství republiky Československé, 1933.

ČERVENKA, L. *Aritmetika pro II. třídu středních škol*. Praha: Jednota československých matematiků a fysiků, 1923.

DEVORECKÝ, H., ŠMOK, M. *Fysika pro vyšší třídy středních škol. Díl II*. Praha: Jednota českoslov. matematiků a fysiků, 1936.

HÖTZEL, J. *Zeměpis pro školy měšťanské*. Praha: Komenium Praha, 1925.

JOHN, F. *Automobil, jeho převodová ústrojí a podvozek s brzdami i řízením: Učebnice*. Praha: vl.nákl., 1929.

JETTONICKÝ, F. *Vzdělání číšníka a hostinského: učebnice pro odborné školy číšnické. Díl I*. Praha: Česká grafická unie, 1929.

KALLAB, J. *Učebnice trestního řízení, platného v Čechách a v zemi Moravsko-slezské*. Brno: Právnick, 1930.

KOLÁŘÍK, K. *Psaní stojem, počítací stroje, rozmnožovací pomůcky: učebnice pro obchodní školy a akademie*. Praha, 1929.

LENOCH, T. *Hospodářský živočichopis pro školy rolnické a odborné hospodářské*. Praha: Československá akademie zemědělská, 1928.

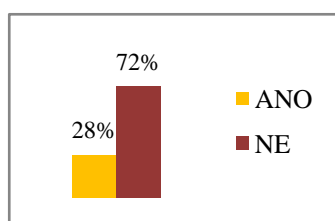
MAŠEK, B., et al. *Fysika pro vyšší třídy středních škol. Díl II*. Praha: Jednota českoslov. matematiků a fysiků, 1928.

SMOLÁK, V. *Učebnice jazyka francouzského: Pro 4. tř. reálek a reformních reálných gymnasií*. Praha, 1935.

SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: vl.nákladem, 1933.

WINDELBAND, W. *Lehrbuch der Geschichte der Philosophie*. Tübingen: Mohr, 1919.

ZEMAN, F. *Učebnice obchodní korespondence: Pro dvoutrídni šk. obch. s čes. jaz. vyučovacím*. Praha, 1921.



BÍLEK, F. *Učebnice obecné zootechniky. II. díl*. Praha: Ministerstvo zemědělství republiky Československé, 1933.

BORNECQUE, H., BARTOŠEK, J., BERNARD, J. *Učebnice jazyka francouzského pro 5. třídu reálných gymnasií chlapeckých i dívčích*. Praha: Profesorské nakl. a knihkupectví, 1930.

ČERVENKA, L. *Aritmetika pro 2. třídu středních škol*. Praha: Jednota československých matematiků a fysiků, 1934.

ČERVENKA, L. *Aritmetika pro III. třídu středních škol*. Sedmé vydání, upravené podle osnov z r. 1933. Praha: Jednota československých matematiků a fysiků, 1934.

DOBROVOLNÝ, B. *Motory; Elektrotechnika; Části strojové: učebnice pro odborné pokračování školy pro živnosti kov zpracující: základy*. Praha, 1938.

HEROUT, A. *Metodická učebnice nového těsnopisu čsl. podle soustavy Heroutovy Mikulíkovy*. Praha, 1929.

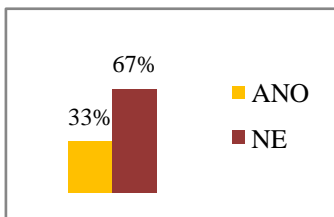
HÖTZEL, J., STĚHULE, J., HRABA, A. *Zeměpis pro měšťanské školy*. Praha: Komenium, 1934.

KRČMA, K., HORÁK, F., HORA, K. *Učebnice tělesné výchovy pro učitelské ústavy a pedagogické akademie*. Brno: Časopis Tělesná výchova mládeže, 1936.

PRAUS, F., RICCOBONI, G., *Učebnice jazyka italského pro obchodní akademie. Díl 1 (Pro I. a II. ročník)*. Praha: Unie, 1923.

SMOLÁK, Vladimír. *Učebnice jazyka francouzského: Pro 5. třídu reálek a reformních reálných gymnasií*. Praha, 1936.

TENORA, B., ŠESTÁK, A. *Učebnice jazyka francouzského pro střední školy. Díl I, Pro III. třídu reálek, reformních reálných gymnasií a pro V. třídu reálných gymnasií*. Brno: A. Piša, 1929.



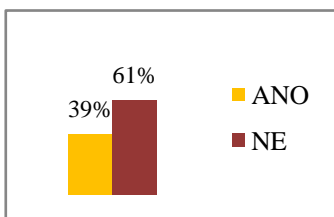
ADÁMEK, A. *Měřictví pro školy mistrovské, odborné a řemeslnické*. Praha: Jednota českých matematiků a fyziků, 1921.

JEŘÁBEK, A. *Počty, měřické tvaroznalství a jednoduché účetnictví pro lidové školy hospodářské*. Praha: Minist. zemědělství, 1921.

SLAVÍK, V. *Pracovní učebnice rýsování pro 3. třídu měšťanské školy*. Praha: Státní nakladatelství, 1936.

SOCHOR, J. *Učebnice dějepisu pro nižší třídy středních škol. Díl I (Pro I. třídu), Dějepisné cesty po Československé republice*. Praha: Československá grafická Unie, 1934.

VOJTĚCH, J. *Základy matematiky ke studiu věd přírodních a technických*. Praha: Jednota českosl. matematiků a fyziků, 1923.



VOJTĚCH, J. *Geometrie projektivní: synthetické i analytické vyšetřování projektivních příbuzností a útvarů*. Praha: Jednota čs. matematiků a fyziků, 1932.



## Konkretizace zjištění v jednotlivých komponentech:

<b>II. Aparát řídicí učení</b>	<b>ANO / NE</b>
<b>C. Verbální komponenty</b>	
1. předmluva (úvod do předmětu, ročníku)	49% / 51%
2. návod k práci s učebnicí	2% / 98%
3. stimulace celková (podněty k zamyšlení, otázky aj. před ročníkovým učivem)	4% / 96%
4. stimulace detailní (podněty k zamyšlení, otázky aj. před nebo v průběhu lekcí, témat)	27% / 73%
5. otázky a úkoly za lekcí	31% / 69%
6. otázky a úkoly za témata	24% / 76%
7. otázky a úkoly k celému ročníku (opakování)	2% / 98%
8. otázky a úkoly k předchozímu ročníku (opakování)	0% / 100%
9. instrukce k úkolům komplexnější povahy (návody k pokusům, laboratorním pracím, pozorováním aj.)	2% / 98%
10. náměty pro mimoškolní činnosti (aplikace) s využitím učiva	4% / 96%
11. explicitní vyjádření cílů učení pro žáky	0% / 100%
12. sebehodnocení pro žáky (testy) aj. způsoby hodnocení učebních výsledků	14% / 86%
13. výsledky úkolů a cvičení (správné odpovědi, správná řešení aj.)	10% / 90%
14. odkazy na jiné zdroje informací (bibliografie, doporučená literatura aj.)	20% / 80%
<b>D. Obrazové komponenty</b>	
1. grafické symboly vyznačující určité části textu (poučky, pravidla, úkoly, cvičení aj.)	0% / 100%
2. užití zvláštní barvy pro určité části textu	0% / 100%
3. užití zvláštního písma (tučná sazba aj.) pro určité části textu	100% / 0%
4. využití předsádky (schémata, tabulky aj.)	98% / 2%

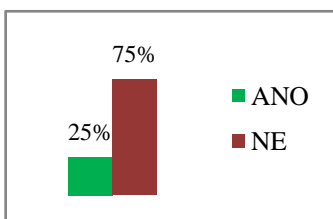
Československé prvorepublikové učebnice z pohledu aparátu řídicí učení získaly nejčastěji kladné hodnocení v následujících kritériích: předmluva (úvod do předmětu, ročníku); užití

zvláštního písma (tučná sazba aj.) pro určité části textu; využití předsádky (schémata, tabulky aj.).

Většina z učebnic naopak nevyhovovala v následujících kritériích: návod k práci s učebnicí; stimulace celková (podněty k zamyšlení, otázky aj. před ročníkovým učivem); stimulace detailní (podněty k zamyšlení, otázky aj. před nebo v průběhu lekcí, témat); otázky a úkoly za lekcí; otázky a úkoly za tématy; otázky a úkoly k celému ročníku (opakování); otázky a úkoly k předchozímu ročníku (opakování); instrukce k úkolům komplexnější povahy (návody k pokusům, laboratorním pracím, pozorováním aj.); náměty pro mimoškolní činnost (aplikace) s využitím učiva; explicitní vyjádření cílů učení pro žáky; sebehodnocení pro žáky (testy) aj. způsoby hodnocení učebních výsledků; výsledky úkolů a cvičení (správné odpovědi, správná řešení aj.); odkazy na jiné zdroje informací (bibliografie, doporučená literatura aj.)

### 2.3. Aparát orientační

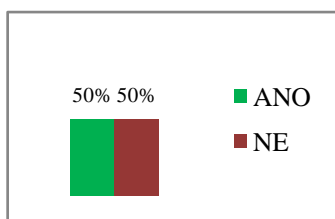
Následující učebnice dosáhly v procentuálním hodnocení od 21% do 40%. Z hlediska aparátu orientačního jde tedy podprůměrné učebnice. Výsledné hodnocení je dostatečné.



DAVID, J. J. *Učebnice jazyka anglického pro obchodní akademie a školy střední*. Hradec Králové: Melichar, 1924.

MOJŽÍŠ, A. *Učebnice jazyka německého pro měšťanské školy*. Praha, 1924.

**Následující učebnice dosáhly v procentuálním hodnocení od 41% do 60%. Z hlediska aparátu orientačního jde tedy průměrné učebnice. Výsledné hodnocení je dobré.**



ADÁMEK, A. *Měřiví pro školy mistrovské, odborné a řemeslnické*. Praha: Jednota českých matematiků a fyziků, 1921.

BARTOVSKÝ, J. *Cvičebnice zpěvu sborového: pro ústavy učitelské (pedagogické akademie) a školy střední i hudební*. Praha: A. Neubert, 1930.

BEDNÁŘ, T. *Učebnice francouzské konveršace pro vyšší třídy škol středních a pro školy odborné*. Praha: Alois Wiesner, 1930.

BÍLEK, F. *Učebnice obecné zootechniky. I. díl*. Praha: Ministerstvo zemědělství republiky Československé, 1933.

BORNECQUE, H., BARTOŠEK, J., BERNARD, J. *Učebnice jazyka francouzského pro 5. třídu reálných gymnasií chlapeckých i dívčích*. Praha: Profesorské nakl. a knihkupectví, 1930.

BŘEČKA, V. *Slovenská mluvnice*. Praha: Bačkovský, 1918.

ČERVENKA, L. *Aritmetika pro II. třídu středních škol*. Praha: Jednota československých matematiků a fyziků, 1923.

ČERVENKA, L. *Aritmetika pro 2. třídu středních škol*. Praha: Jednota československých matematiků a fyziků, 1934.

ČERVENKA, L. *Aritmetika pro III. třídu středních škol*. Sedmé vydání, upravené podle osnov z r. 1933. Praha: Jednota československých matematiků a fyziků, 1934.

DOBROVOLNÝ, B. *Motory; Elektrotechnika; Části strojové: učebnice pro odborné pokračování školy pro živnosti kov zpracující: základy*. Praha, 1938.

GEBAUER, J., ERTL, V. *Gebauerova Mluvnice česká pro školy střední a ústavy učitelské*. Praha: Československá grafická Unie, 1926.

HEROUT, A. *Metodická učebnice nového těsnopisu čsl. podle soustavy Heroutovy Mikulíkovy*. Praha, 1929.

HÖTZEL, J. *Zeměpis pro školy měšťanské*. Praha: Komenium Praha, 1925.

JETTONICKÝ, F. *Vzdělání číšníka a hostinského: učebnice pro odborné školy číšnické. Díl I*. Praha: Česká grafická unie, 1929.

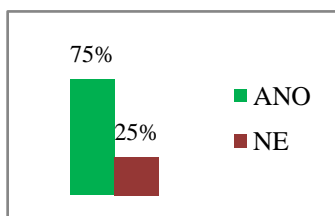
KOLÁŘÍK, K. *Psaní stojem, počítačí stroje, rozmnožovací pomůcky: učebnice pro obchodní školy a akademie*. Praha, 1929.

MARX, J. *Lehrbuch der Kirchengeschichte*. Trier: Druck und Verlag der Paulinus-Druckerei, 1935.

NOVÁK, J. *Učebnice pro drogisty*. Praha, 1920.

- PEŠEK, J. *Z domova a ciziny: pro nižší třídy škol středních—Obrazy z dějin středověkých a novověkých*. Praha: Profesorské nakladatelství a knihkupectví, 1924.
- PRAUS, F., RICCOBONI, G., *Učebnice jazyka italského pro obchodní akademie. Díl I (Pro I. a II. ročník)*. Praha: Unie, 1923.
- SLAVÍK, V. *Pracovní učebnice rýsování pro 3. třídu měšťanské školy*. Praha: Státní nakladatelství, 1936.
- SMOLÁK, V. *Učebnice jazyka francouzského: Pro 4.tř. reálek a reformních reálných gymnasií*. Praha, 1935.
- SOCHOR, J. *Učebnice dějepisu pro nižší třídy středních škol. Díl I (Pro I. třídu), Dějepisné cesty po Československé republice*. Praha: Československá grafická Unie, 1934.
- STACH, A. *Učebnice hospodářství pro školy hospodyňské*. Brno: Nakl. čes. odboru zeměděl. rady pro markr. mor., 1919.
- STIBIC, Z. *Učebnice nauky o právu: pro vyšší zemědělskou školu družstevní: se zřetelem ku praktickým potřebám družstevních funkcionářů a úředníků*. Praha: Vyšší zemědělská škola družstevní, 1928.
- SUCHÝ, B. *Nauka o tkaninách*. Prostějov: Buček, 1920.
- TENORA, B., ŠESTÁK, A. *Učebnice jazyka francouzského pro střední školy. Díl I, Pro III. třídu reálek, reformních reálných gymnasií a pro V. třídu reálných gymnasií*. Brno: A. Píša, 1929.
- TENORA, B., ŠESTÁK, A. *Učebnice jazyka francouzského pro střední školy. Díl 3, Pro V. třídu reálek, reformních reálných gymnasií a pro VI. třídu reálných gymnasií*. Brno: A. Píša, 1931.
- TESAŘ, J. *Nauka o chovu hospodářských zvířat. Část 1, Všeobecný chov*. Praha: Čs. akademie zeměd., 1935.
- TOTOMIANC, V. F. *Dějiny národohospodářských a sociálních nauk*. Praha: J. Otto, 1923.
- VOLF, J. *Dějepis katolické církve pro školy občanské*. České Budějovice: Serafinské dílo lásky, 1924.
- ZEMAN, F. *Učebnice obchodní korespondence: Pro dvoutrídni šk. obch. s čes. jaz. vyučovacím*. Praha, 1921.
- ŽOFKOVÁ, L., TOŽIČKA, B. *Pracovní učebnice jazyka českého: (Materiádouška, díl V). Díl první, pro první třídu měšťanských škol*. 2.nezm.vyd. Praha: Státní nakladatelství, 1933.

**Následující učebnice dosáhly v procentuálním hodnocení od 61% do 80%. Z hlediska aparátu orientačního jde tedy nadprůměrné učebnice. Výsledné hodnocení je chvalitebné.**



BÍLEK, F. *Učebnice obecné zootechniky. II. díl.* Praha: Ministerstvo zemědělství republiky Československé, 1933.

DEVORECKÝ, H., ŠMOK, M. *Fysika pro vyšší třídy středních škol. Díl II.* Praha: Jednota českoslov. matematiků a fyziků, 1936.

HORA, E. *Učebnice her tělocvičných: Hry bez náčiní.* Praha, 1932

HÖTZEL, J., STĚHULE, J., HRABA, A. *Zeměpis pro měšťanské školy.* Praha: Komenium, 1934.

JOHN, F. *Automobil, jeho převodová ústrojí a podvozek s brzdami i řízením: Učebnice.* Praha: vl.nákl., 1929.

JEDLIČKA, V., et al. *Pathologická anatomie: část speciální.* Praha: Bursík a Kohout, 1936.

KALLAB, J. *Učebnice trestního řízení, platného v Čechách a v zemi Moravsko-slezské.* Brno: Právník, 1930.

KRČMA, K., HORÁK, F., HORA, K. *Učebnice tělesné výchovy pro učitelské ústavy a pedagogické akademie.* Brno: Časopis Tělesná výchova mládeže, 1936.

LENOCH, T. *Hospodářský živočichopis pro školy rolnické a odborné hospodářské.* Praha: Československá akademie zemědělská, 1928.

MAŠEK, B., et al. *Fysika pro vyšší třídy středních škol. Díl II.* Praha: Jednota českoslov. matematiků a fyziků, 1928.

SMOLÁK, Vladimír. *Učebnice jazyka francouzského: Pro 5. třídu reálek a reformních reálných gymnásií.* Praha, 1936.

SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského.* Praha: vl.nákladem, 1933.

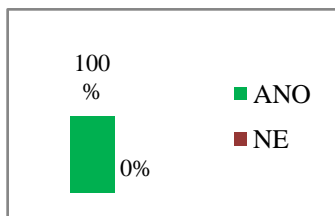
VOJTĚCH, J. *Geometrie projektivní: synthetické i analytické vyšetřování projektivních příbuzností a útvarů.* Praha: Jednota čs. matematiků a fyziků, 1932.

VOJTĚCH, J. *Základy matematiky ke studiu věd přírodních a technických.* Praha: Jednota českosl. matematiků a fyziků, 1923.

WINDELBAND, W. *Lehrbuch der Geschichte der Philosophie.* Tübingen: Mohr, 1919.

ZACHOVAL, F. *Soustavná nauka o obchodu: pro vyšší školy obchodní (obchodní akademie).* Praha: Česká grafická unie, 1922.

Následující učebnice dosáhly v procentuálním hodnocení od 81% do 100%. Z hlediska aparátu orientačního jde tedy vysoce nadprůměrné učebnice. Výsledné hodnocení je výborné.



JEŘÁBEK, A. *Počty, měřické tvaroznalství a jednoduché účetnictví pro lidové školy hospodářské*. Praha: Minist. zemědělství, 1921.

**Konkretizace zjištění v jednotlivých komponentech:**

**III. Aparát orientační**

**ANO / NE**

**E. Verbální komponenty**

a.	obsah učebnice	94% / 6%
b.	členění učebnice na tematické celky, kapitoly, lekce aj.	100% / 0%
c.	marginálie	4% / 96%
d.	rejstřík (věcný, jmenný, smíšený)	33% / 67%

Československé prvorepublikové učebnice z pohledu aparátu orientačního získaly nejčastěji kladné hodnocení v následujících kritériích: obsah učebnice; členění učebnice na tematické celky, kapitoly, lekce aj.

Většina z učebnic naopak nevyhovovala v následujících kritériích: marginálie; rejstřík (věcný jmenný, smíšený)

### **3. Srovnání didaktické efektivity učebnic z hlediska chronologie jejich vydání**

#### **3.1. Seznam učebnic podle roku vydání**

##### **1918**

BŘEČKA, V. *Slovenská mluvnice*. Praha: Bačkovský, 1918.

##### **1919**

STACH, A. *Učebnice hospodářství pro školy hospodyňské*. Brno: Nakl. čes. odboru zeměděl. rady pro markr. mor., 1919.

WINDELBAND, W. *Lehrbuch der Geschichte der Philosophie*. Tübingen: Mohr, 1919.

##### **1920**

NOVÁK, J. *Učebnice pro drogisty*. Praha, 1920.

SUCHÝ, B. *Nauka o tkaninách*. Prostějov: Buček, 1920.

##### **1921**

ADÁMEK, A. *Měřictví pro školy mistrovské, odborné a řemeslnické*. Praha: Jednota českých matematiků a fyziků, 1921.

JEŘÁBEK, A. *Počty, měřické tvaroznalství a jednoduché účetnictví pro lidové školy hospodářské*. Praha: Minist. zemědělství, 1921.

ZEMAN, F. *Učebnice obchodní korespondence: Pro dvoutrídni šk. obch. s čes. jaz. vyučovacím*. Praha, 1921.

##### **1922**

ZACHOVAL, F. *Soustavná nauka o obchodu: pro vyšší školy obchodní (obchodní akademie)*. Praha: Česká grafická unie, 1922.

##### **1923**

ČERVENKA, L. *Aritmetika pro II. třídu středních škol*. Praha: Jednota československých matematiků a fyziků, 1923.

PRAUS, F., RICCOBONI, G., *Učebnice jazyka italského pro obchodní akademie. Díl 1 (Pro I. a II. ročník)*. Praha: Unie, 1923.

TOTOMIANC, V. F. *Dějiny národohospodářských a sociálních nauk*. Praha: J. Otto, 1923.

VOJTĚCH, J. *Základy matematiky ke studiu věd přírodních a technických*. Praha: Jednota českosl. matematiků a fyziků, 1923.

## 1924

DAVID, J. J. *Učebnice jazyka anglického pro obchodní akademie a školy střední*. Hradec Králové: Melichar, 1924.

MOJŽIŠ, A. *Učebnice jazyka německého pro měšťanské školy*. Praha, 1924.

PEŠEK, J. *Z domova a ciziny: pro nižší třídy škol středních—Obrazy z dějin středověkých a novověkých*. Praha: Profesorské nakladatelství a knihkupectví, 1924.

VOLF, J. *Dějepis katolické církve pro školy občanské*. České Budějovice: Serafinské dílo lásky, 1924.

## 1925

HÖTZEL, J. *Zeměpis pro školy měšťanské*. Praha: Komenium Praha, 1925.

## 1926

GEBAUER, J., ERTL, V. *Gebauerova Mluvnice česká pro školy střední a ústavy učitelské*. Praha: Československá grafická Unie, 1926.

## 1928

LENOCH, T. *Hospodářský živočichopis pro školy rolnické a odborné hospodářské*. Praha: Československá akademie zemědělská, 1928.

MAŠEK, B., et al. *Fysika pro vyšší třídy středních škol. Díl II*. Praha: Jednota českoslov. matematiků a fyziků, 1928.

STIBIC, Z. *Učebnice nauky o právu: pro vyšší zemědělskou školu družstevní: se zřetelem ku praktickým potřebám družstevních funkcionářů a úředníků*. Praha: Vyšší zemědělská škola družstevní, 1928.

## 1929

HEROUT, A. *Metodická učebnice nového těsnopisu čsl. podle soustavy Heroutovy Mikulíkovy*. Praha, 1929.

JETTONICKÝ, F. *Vzdělání číšníka a hostinského: učebnice pro odborné školy číšnické. Díl I*. Praha: Česká grafická unie, 1929.

JOHN, F. *Automobil, jeho převodová ústrojí a podvozek s brzdami i řízením: Učebnice*. Praha: vl.nákl., 1929.

KOLÁŘÍK, K. *Psaní stojem, počítací stroje, rozmnožovací pomůcky: učebnice pro obchodní školy a akademie*. Praha, 1929.

TENORA, B., ŠESTÁK, A. *Učebnice jazyka francouzského pro střední školy. Díl I, Pro III. třídu reálek, reformních reálných gymnasií a pro V. třídu reálných gymnasií*. Brno: A. Piša, 1929.



## 1930

BARTOVSKÝ, J. *Cvičebnice zpěvu sborového: pro ústavy učitelské (pedagogické akademie) a školy střední i hudební*. Praha: A. Neubert, 1930.

BEDNÁŘ, T. *Učebnice francouzské konverzáce pro vyšší třídy škol středních a pro školy odborné*. Praha: Alois Wiesner, 1930.

BORNECQUE, H., BARTOŠEK, J., BERNARD, J. *Učebnice jazyka francouzského pro 5. třídu reálných gymnasií chlapeckých i dívčích*. Praha: Profesorské nakl. a knihkupectví, 1930.

KALLAB, J. *Učebnice trestního řízení, platného v Čechách a v zemi Moravsko-slezské*. Brno: Právník, 1930.

## 1931

TENORA, B., ŠESTÁK, A. *Učebnice jazyka francouzského pro střední školy. Díl 3, Pro V. třídu reálků, reformních reálných gymnasií a pro VI. třídu reálných gymnasií*. Brno: A. Píša, 1931.

## 1932

HORA, E. *Učebnice her tělocvičných: Hry bez náčiní*. Praha, 1932

VOJTĚCH, J. *Geometrie projektivní: synthetické i analytické vyšetřování projektivních příbuzností a útvarů*. Praha: Jednota čs. matematiků a fyziků, 1932.

## 1933

BÍLEK, F. *Učebnice obecné zootechniky. I. díl*. Praha: Ministerstvo zemědělství republiky Československé, 1933.

BÍLEK, F. *Učebnice obecné zootechniky. II. díl*. Praha: Ministerstvo zemědělství republiky Československé, 1933.

SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: vl.nákladem, 1933.

ŽOFKOVÁ, L., TOŽIČKA, B. *Pracovní učebnice jazyka českého: (Materiálovka, díl V). Díl první, pro první třídu měšťanských škol. 2.nezm.vyd.* Praha: Státní nakladatelství, 1933.

## 1934

ČERVENKA, L. *Aritmetika pro 2. třídu středních škol*. Praha: Jednota československých matematiků a fyziků, 1934.

ČERVENKA, L. *Aritmetika pro III. třídu středních škol*. Sedmé vydání, upravené podle osnov z r. 1933. Praha: Jednota československých matematiků a fyziků, 1934.

HÖTZEL, J., STĚHULE, J., HRABA, A. *Zeměpis pro měšťanské školy*. Praha: Komenium, 1934.

SOCHOR, J. *Učebnice dějepisu pro nižší třídy středních škol. Díl I (Pro I. třídu), Dějepisné cesty po Československé republice.* Praha: Československá grafická Unie, 1934.

### **1935**

MARX, J. *Lehrbuch der Kirchengeschichte.* Trier: Druck und Verlag der Paulinus-Druckerei, 1935.

SMOLÁK, V. *Učebnice jazyka francouzského: Pro 4.tř. reálek a reformních reálných gymnasií.* Praha, 1935.

TESAŘ, J. *Nauka o chovu hospodářských zvířat. Část 1, Všeobecný chov.* Praha: Čs. akademie zeměd., 1935.

### **1936**

DEVORECKÝ, H., ŠMOK, M. *Fysika pro vyšší třídy středních škol. Díl II.* Praha: Jednota českoslov. matematiků a fyziků, 1936.

JEDLIČKA, V., et al. *Pathologická anatomie: část speciální.* Praha: Bursík a Kohout, 1936.

KRČMA, K., HORÁK, F., HORA, K. *Učebnice tělesné výchovy pro učitelské ústavy a pedagogické akademie.* Brno: Časopis Tělesná výchova mládeže, 1936.

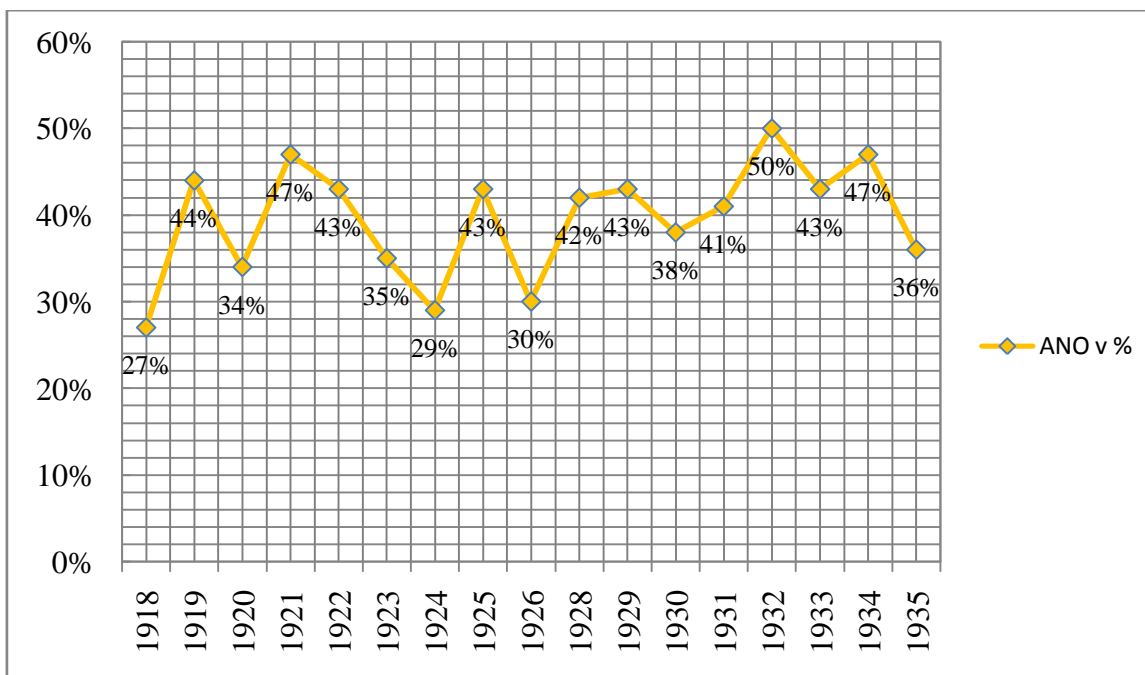
SLAVÍK, V. *Pracovní učebnice rýsování pro 3. třídu měšťanské školy.* Praha: Státní nakladatelství, 1936.

SMOLÁK, Vladimír. *Učebnice jazyka francouzského: Pro 5. třídu reálek a reformních reálných gymnasií.* Praha, 1936.

### **1938**

DOBROVOLNÝ, B. *Motory; Elektrotechnika; Části strojové: učebnice pro odborné pokračování školy pro živnosti kov zpracující: základy.* Praha, 1938.

### 3.2. Úroveň didaktické efektivity učebnic



Jak je patrné z grafického znázornění, nelze jednoznačně určit, zda úroveň didaktické efektivity prvorepublikových učebnic byla klesajícího, stagnujícího či rostoucího charakteru. Nepotvrdilo se tak, že by úroveň didaktické efektivity učebnic během let stoupala. Rok vydání jednotlivých učebnic neměl tedy na úroveň didaktické efektivity žádný vliv.

Celkově bylo zjištěno, že úroveň didaktické efektivity učebnic byla poměrně vysoká. S přihlédnutím k technickým možnostem této doby, jsou tyto výsledky ještě více překvapující.

## 4. Závěrečné zjištění

Zjištěná úroveň didaktické efektivity prvorepublikových učebnic byla různého stupně. Stejně jako se v dnešní době liší úroveň didaktické efektivity jednotlivých studijních a výukových opor, tak i v období První republiky můžeme najít didakticky efektivnější učebnice stejně jako méně efektivní.

Z pohledu aparátu prezentace učiva získaly jednotlivé učebnice nejčastěji kladné hodnocení v následujících kritériích: výkladový text prostý; výkladový text zpřehledněný (přehledové tabulky, schémata aj. k výkladovému textu); poznámky a vysvětlivky (pod čarou, v textu); nauková ilustrace (schematické kresby, náčrty, modely aj.); mapy kartogramy, plánky, grafy, diagramy. U většiny učebnic byla naopak zjištěna absence těchto komponentů: shrnutí učiva k celému ročníku; shrnutí učiva k tématům; shrnutí učiva k předchozím ročníkům; doplňující texty (dokumentační materiál, citace z pramenů, statistické tabulky aj.); slovníčky pojmů, cizích slov aj. (s objasněním); umělecká ilustrace; fotografie; obrazová prezentace barevná (tj. použití nejméně 1 barvy odlišné od textu).

Při posouzení aparátu řídicího učení bylo zjištěno, že učebnice byly nejčastěji kladně hodnoceny v těchto komponentech: předmluva (úvod do předmětu, ročníku); užití zvláštního písma (tučná sazba aj.) pro určité části textu; využití předsádky (schémata, tabulky aj.). Naopak postrádaly následující komponenty: návod k práci s učebnicí; stimulace celková (podněty k zamyšlení, otázky aj. před ročníkovým učivem); stimulace detailní (podněty k zamyšlení, otázky aj. před nebo v průběhu lekcí, témat); otázky a úkoly za lekcí; otázky a úkoly za tématy; otázky a úkoly k celému ročníku (opakování); otázky a úkoly k předchozímu ročníku (opakování); instrukce k úkolům komplexnější povahy (návodů k pokusům, laboratorním pracím, pozorováním aj.); náměty pro mimoškolní činnost (aplikace) s využitím učiva; explicitní vyjádření cílů učení pro žáky; sebehodnocení pro žáky (testy) aj. způsoby hodnocení učebních výsledků; výsledky úkolů a cvičení (správné odpovědi, správná řešení aj.); odkazy na jiné zdroje informací (bibliografie, doporučená literatura aj.)

Při hodnocení aparátu orientačního bylo zjištěno, že učebnice nejčastěji splňují tato kritéria: obsah učebnice; členění učebnice na tematické celky, kapitoly, lekce aj. Naopak nevyhovují v těchto kritériích: marginálie; rejstřík (věcný jmenný, smíšený).

Zkoumání jednotlivých učebnic odhalilo, že některé učebnice disponovaly obrazovým materiálem a v některých případech dokonce i barevného provedení.

Bylo zjištěno, že celková úroveň didaktické efektivity prvorepublikových učebnic byla přinejmenším dostačujícího charakteru. U většiny učebnic lze ovšem jejich výsledné hodnocení považovat za poměrně dobré. Přihlédneme-li také k technickým možnostem této doby, lze považovat výsledná zjištění dokonce za velmi dobrá.

Dále bylo zjištěno, že na úroveň didaktické efektivity učebnic neměl žádný vliv rok jejich vydání, ale ani stupeň vzdělávání či obor, pro který byly určeny. Úroveň didaktické efektivity učebnice je ovlivněna pouze samotným autorem a jeho schopnostmi, které tuto úroveň udávají.

## Závěr

Diplomová práce je zaměřena na oblast prvorepublikového československého školství. Zahrnuje významné mezníky a události, které měli vliv na utváření a proměny školství v letech 1918–1938 v Československu. Dále se také věnuje významným osobnostem, které ovlivnily podobu školství tehdejší doby a představuje spolupráci učitelů a rodičů.

Teoretická část diplomové práce je rozdělena do čtyř kapitol, které přinášejí obraz československého školství v prvním samostatném státě Čechoslováků. Práce popisuje utváření a postupné proměny této oblasti od vzniku republiky do podepsání Mnichovské dohody. Věnuje se událostem a důležitým mezníkům, které ovlivnily oblast výchovy a vzdělávání v tehdejší Československu. Dále také objasňuje prvorepublikový školský systém, přičemž charakterizuje všechny stupně vzdělávání a typy jednotlivých škol. Popisuje pedagogické koncepce, které pomáhaly utvářet tehdejší školský systém a jejich uvedení do praxe. Uvádí důležité zákony týkající se vzdělávání, a to jak původní legislativní opatření, tak i jejich následné úpravy. Následně v práci představuje životní osudy prvorepublikových ministrů školství a národní osvěty i způsob obsazování tohoto rezortu a jeho kompetence. Práce vysvětluje také problematiku menšin a způsob jejich vzdělávání v mnohonárodnostním Československu. Podrobněji se pak věnuje česko–německým vztahům a názorům německých učitelů. Tato práce přináší v jedné z dílčích částí obraz tehdejšího každodenního života školy a pomocí dobových pedagogických a osvětových periodik představuje spolupráci školy a rodiny.

V praktické části této práce je hodnocena didaktická efektivita prvorepublikových výukových opor, přičemž hlavním úkolem bylo zjištění úrovně didaktické vybavenosti jednotlivých učebnic ve třech dílčích aparátech a následně v jednotlivých komponentech. Zjištěná úroveň didaktické efektivy prvorepublikových studijních a výukových opor byla různého stupně. Stejně jako se v dnešní době liší úroveň didaktické efektivy jednotlivých učebnic, tak i v období První republiky najdeme ty, které jsou didakticky méně či více efektivní. Na tuto efektivitu neměl vliv rok jejich vydání ani stupeň vzdělávání či obor, pro který byly určeny. Samotnou úroveň didaktické efektivy, proto udával pouze autor a jeho schopnosti. Vzhledem k technickým možnostem této doby považujeme zjištěnou úroveň didaktické efektivy prvorepublikových studijních a výukových opor za velmi dobrou.

## Seznam zdrojů

### Literatura:

BAIER, H. *Deutsche Sonderschulen und deutsche sozialpädagogische Einrichtungen in Böhmen, Mähren–Schlesien und der Slowakei bis 1945 = Německé zvláštní školství a německá sociálně–pedagogická zařízení v Čechách, na Moravě–Slezsku a na Slovensku do roku 1945*. Frankfurt am Main: Europäischer Verlag der Wissenschaften, 1998. ISBN 3-631-33197-5

BARTOŠ, J., KOVÁŘOVÁ, S., TRAPL, M. *Osobnosti českých dějin*. Olomouc: Alda, 2005. ISBN 80-85600-94-3

BUCHVALDEK, M., et al. *Československé dějiny v datech*. Praha: Rudé právo, 1987. ISBN neuvedeno

CIPRO, M. *Galerie světových pedagogů–druhý svazek: Devatenácté století*. Praha: M. Cipro, 2002. ISBN 80-238-8003-9

CIPRO, M. *Galerie světových pedagogů–třetí svazek: Dvacáté století*. Praha: M. Cipro, 2002. ISBN 80-238-8004-7

CIPRO, M. *Průvodce dějinami výchovy*. Praha: Panorama, 1984. ISBN neuvedeno

ČECHUROVÁ, J., KUKLÍK, J. *Z historie Úřadu vlády České republiky 1918–1992*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2006. ISBN 80-86734-62-5

ĎURIŠOVÁ, L. *Odras rozvoje firmy Baťa ve struktuře vzdělávací soustavy ve zlínském regionu v letech 1894 – 1948*. Zlín: Tigris, 2011. ISBN 978-80-7454-128-5

HABRMAN, G. *Z mého života*. Praha: Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství, 1924. ISBN neuvedeno

KÁDNER, O. *Vývoj a dnešní soustava školství. II. díl*. Praha: Sfinx Bohumil Janda, 1931. ISBN neuvedeno

KALHOUS, Z., OBST, O. *Školní didaktika*. Olomouc Univerzita Palackého, 1998. ISBN 80-7067-920-4

KASPER, T., KASPEROVÁ, D. *Češi, Němci, Židé v národnostním Československu*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006. ISBN 80-7372-134-1

- KASPER, T., KASPEROVÁ, D. *Vybrané kapitoly z dějin pedagogiky*. Liberec: Vysokoškolský podnik Liberec, 2006. ISBN 80-7372-143-0
- KOPÁČ, J. *Dějiny školství a pedagogiky v Československu*. Brno: Tisk, 1971. ISBN neuvedeno
- KOSATÍK, P. *Čeští demokraté: 50 nejvýznamnějších osobností veřejného života*. Praha: Mladá fronta, 2010. ISBN 978-80-204-2373-3
- KOVAŘÍČEK, V., KOVAŘÍKOVÁ, I. *Vývoj školských soustav v českých zemích*. Olomouc: rektorát Univerzity Palackého v Olomouci, 1989. ISBN neuvedeno.
- KROFTA, K. *Dějiny československé*. Praha: SFINX, 1947. ISBN neuvedeno
- KUBAČÁK, A. *Ministerstvo zemědělství v letech 1918–1948*. Praha: Ministerstvo zemědělství, 2005. ISBN 80-7084-463-9
- KUKLÍK, J., NĚMEČEK, J. *Hodža versus Beneš: Milan Hodža a slovenská otázka v zahraničním odboji za druhé světové války*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-828-X
- MÁTEJ, J. a kol. *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1976. ISBN neuvedeno
- MORKES, F. *Devětkrát o českém školství*. Praha: Pedagogické muzeum J. A. Komenského v Praze, 2004. ISBN 80-901461-6-3
- MORKES, F. *Kapitoly o školství, o ministerstvu a jeho představitelích (Období let 1848 –2001)*. Praha: Pedagogické muzeum J. A. Komenského v Praze, 2002. ISBN 80-901461-9-8
- MORKES, F. *Učitelé a školy v proměnách času (Pokus o základní chronologii 1774-1946)*. Plzeň: Pedagogické centrum, 1999. ISBN 80-7020-051-0
- RYCHLÍK, J. *Češi a Slováci ve 20. století*. Praha: Vyšehrad, 2012. ISBN 978-80-7429-133-3
- PODLAHOVÁ, L. a kol. *1+100 osobností pedagogiky a školství v českých zemích*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001. ISBN 80-244-0313-7.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.
- SOMR, M. a kol. *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. ISBN neuvedeno



SROGOŇ, T., et al. *Dejiny školstva a pedagogiky*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1981. ISBN neuvedeno

ŠTVERÁK, V. *Stručné dějiny pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. ISBN neuvedeno

ŠUSTOVÁ, M. *Dějiny ve škole–škola v dějinách*. Praha: Properus, 2010. ISBN 978-80-86935-13-3

TOMEŠ, J. *Kdo byl kdo v Československé sociální demokracii*. Praha: Fénix, 1991. ISBN 80-85245-20-5

VÁŇOVÁ, R., RÝDL, K., VALENTA, J. *Výchova a vzdělání v českých dějinách–IV. díl–1. Svazek Problematika vzdělávacích institucí a školských reforem (obecné školství–1848–1939, střední školství a učitelské vzdělávání–1914–1939)*. Praha: Karolinum, 1992. ISBN 80-7066-607-2

VESELÁ, Z. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1992. ISBN 80-210-0458-4

VESELÁ, Z., *Vývoj českého školství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. ISBN neuvedeno

VOJTKO, T. *Postižený člověk v dějinách*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2005. ISBN 80-7041-007-8

VOJTKO, T. *Postižený člověk v dějinách II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-081-3

VOŠAHLÍKOVÁ, P. a kol. *Biografický slovník českých zemí: 12. sešit: D–Die*. Praha: Libri, 2009. ISBN 978-80-7277-415-9

### **Internetové zdroje:**

*Bibliografie dějin Českých zemí*. URL: <http://biblio.hiu.cas.cz/authorities/95354> [cit: 2014-02-05]

*Československo v letech 1918–1939*. URL: <http://www.kompas.estranky.cz/clanky/ucebnice-dejepisu/ceskoslovensko-v-letech-1918-1939-petr-daubner.html> [cit. 2014-03-10].

*Františka Zeminová*. URL: <http://www.osobnosti.cz/frantiska-zeminova.php> [cit: 2014-02-05].

*Naše řeč.* URL: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1802> [cit. 2014- 12-11].

*Ivan Markovič.* URL: <http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/73544> [cit. 2014-03-05].

*Jan Krčmář.* URL: [http://encyklopedie.divoch.info/cs/Jan\\_Kr%C4%8Dm%C3%A1%C5%99](http://encyklopedie.divoch.info/cs/Jan_Kr%C4%8Dm%C3%A1%C5%99) [cit. 2014-03-02].

*Ministři školství od roku 1848.* URL: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/ministri-%C5%99od-roku-1848> [cit. 2014-03-07].

*Prof. PhDr. Josef Šusta.* URL: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/jan-cerny-1/prof--phdr--josef-susta-43017/> [cit. 2014-03-02].

*První Československá republika do roku 1928.* URL: [http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9c/Prvn%C3%AD\\_%C4%8Ceskoslovensk%C3%A1\\_republika\\_do\\_1928.jpg](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9c/Prvn%C3%AD_%C4%8Ceskoslovensk%C3%A1_republika_do_1928.jpg) [cit. 2014-02-02]

*První Československá republika.* URL: [http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Prvn%C3%AD\\_%C4%8Ceskoslovensk%C3%A1\\_republika.SVG](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Prvn%C3%AD_%C4%8Ceskoslovensk%C3%A1_republika.SVG) [cit. 2014-02-02].

*Před 70 lety byla nacisty popravena Františka Plamínková.* URL: <http://vasevec.parlamentnilisty.cz/vip-blogy/pred-70-lety-byla-nacisty-popravena-frantiska-plaminkova> [cit: 2014-02-05].

*Revoluční Národní shromáždění.* URL: <http://www.psp.cz/sqw/text/snem.sqw?org=296&P1=0&P2=0> [cit: 2014-02-05].

*Seznam ministrů Československa.* URL: [http://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam\\_ministr%C5%AF\\_%C5%A1kolstv%C3%AD\\_%C4%8Ceskoslovenska](http://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_ministr%C5%AF_%C5%A1kolstv%C3%AD_%C4%8Ceskoslovenska) [cit: 2014-03-01]

*Společná česko–slovenská digitální parlamentní knihovna.* URL: [http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0201\\_00.htm](http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0201_00.htm) [cit. 2014-01-27].

*Zákon ze dne 3.4.1919 o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích.* URL: <http://www.epravo.cz/vyhledavani-asi/?Id=1089&Section=1&IdPara=1&ParaC=2> [cit. 2014-03-11].

165 let ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. URL: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/165-let-ministerstva-skolstvi-mladeze-a-telovychovy> [cit. 2014-02-28].

### **Periodika:**

BLÁHA, F. Nová svobodná škola československá: Základní pojetí výchovy. *Komenský: List Jednoty učitelstva škol obecných na Moravě*. leden 1938, roč. 65, č. 5, s. 161–162

Hänschen klein geht allein in die weite Welt hinein: Eine Mutterbetrachtung zum Schulanfang. *Schule und Haus: Zeitschrift zur Förderung der Jugend-Erziehung und des Unterrichtes*. September 1927, Jahrg. 39, H. 1, s. 2–4

HUMPOLÍK, A. Občanská nauka a výchova: První dva měsíce občanské nauky a výchovy. *Komenský: List Jednoty učitelstva škol obecných na Moravě*. leden 1924, roč. 51, č. 5, s. 97–100

*Komenský: List Jednoty učitelstva škol obecných na Moravě*. prosinec 1927 a leden 1928, roč. 55, 4–5, s. 163–164

LIPPERT, E. Domácí úkoly. *Komenský: List Jednoty učitelstva škol obecných na Moravě*. listopad 1937, roč. 65, č. 3, s. 114–115

Mehr Obst den Kindern!. *Schule und Haus: Zeitschrift zur Förderung der Jugend-Erziehung und des Unterrichtes*. September 1921, Jahrg. 33, H. 1, s. 13

Nur kein einseitiges Schultaschen und Bücherschleppen!. *Schule und Haus: Zeitschrift zur Förderung der Jugend-Erziehung und des Unterrichtes*. September 1937, Jahrg. 49, H. 1, s. 19

O du Kindermund!. *Schule und Haus: Zeitschrift zur Förderung der Jugend-Erziehung und des Unterrichtes*. März 1922, Jahrg. 33, H. 7, s. 190–191

Prüfung der Reife (Matura). *Schule und Haus: Zeitschrift zur Förderung der Jugend-Erziehung und des Unterrichtes*. Juni 1928, Jahrg. 39, H. 10, s. 221–222

Zehn Gesundheitsregeln für die Mutter des Schulkindes. *Schule und Haus: Zeitschrift zur Förderung der Jugend-Erziehung und des Unterrichtes*. 1938, Jahrg. 50, H. 2, s. 38–39

## **Prameny:**

- ADÁMEK, A. *Měřictví pro školy mistrovské, odborné a řemeslnické*. Praha: Jednota českých matematiků a fyziků, 1921.
- BARTOVSKÝ, J. *Cvičebnice zpěvu sborového: pro ústavy učitelské (pedagogické akademie) a školy střední i hudební*. Praha: A. Neubert, 1930.
- BEDNÁŘ, T. *Učebnice francouzské konverzace pro vyšší třídy škol středních a pro školy odborné*. Praha: Alois Wiesner, 1930.
- BÍLEK, F. *Učebnice obecné zootechniky. I. díl*. Praha: Ministerstvo zemědělství republiky Československé, 1933.
- BÍLEK, F. *Učebnice obecné zootechniky. II. díl*. Praha: Ministerstvo zemědělství republiky Československé, 1933.
- BORNECQUE, H., BARTOŠEK, J., BERNARD, J. *Učebnice jazyka francouzského pro 5. třídu reálných gymnasií chlapeckých i dívčích*. Praha: Profesorské nakl. a knihkupectví, 1930.
- BŘEČKA, V. *Slovenská mluvnice*. Praha: Bačkovský, 1918.
- ČERVENKA, L. *Aritmetika pro 2. třídu středních škol*. Praha: Jednota československých matematiků a fyziků, 1934.
- ČERVENKA, L. *Aritmetika pro II. třídu středních škol*. Praha: Jednota československých matematiků a fyziků, 1923.
- ČERVENKA, L. *Aritmetika pro III. třídu středních škol*. Sedmé vydání, upravené podle osnov z r. 1933. Praha: Jednota československých matematiků a fyziků, 1934.
- DAVID, J. J. *Učebnice jazyka anglického pro obchodní akademie a školy střední*. Hradec Králové: Melichar, 1924.
- DEVORECKÝ, H., ŠMOK, M. *Fysika pro vyšší třídy středních škol. Díl II.* Praha: Jednota českoslov. matematiků a fyziků, 1936.
- DOBROVOLNÝ, B. *Motory; Elektrotechnika; Části strojové: učebnice pro odborné pokračování školy pro živnosti kov zpracující: základy*. Praha, 1938.
- GEBAUER, J., ERTL, V. *Gebauerova Mluvnice česká pro školy střední a ústavy učitelské*. Praha: Československá grafická Unie, 1926.
- HEROUT, A. *Metodická učebnice nového těsnopisu čsl. podle soustavy Heroutovy-Mikulíkovy*. Praha, 1929.
- HÖTZEL, J. *Zeměpis pro školy měšťanské*. Praha: Komenium Praha, 1925
- HÖTZEL, J., STĚHULE, J., HRABA, A. *Zeměpis pro měšťanské školy*. Praha: Komenium, 1934.

- HORA, E. *Učebnice her tělocvičných: Hry bez náčiní*. Praha, 1932
- JEDLIČKA, V., et al. *Pathologická anatomie: část speciální*. Praha: Bursík a Kohout, 1936.
- JEŘÁBEK, A. *Počty, měřické tvaroznalství a jednoduché účetnictví pro lidové školy hospodářské*. Praha: Minist. zemědělství, 1921.
- JETTONICKÝ, F. *Vzdělání číšníka a hostinského: učebnice pro odborné školy číšnické. Díl I*. Praha: Česká grafická unie, 1929.
- JOHN, F. *Automobil, jeho převodová ústrojí a podvozek s brzdami i řízením: Učebnice*. Praha: vl.nákl., 1929.
- KALLAB, J. *Učebnice trestního řízení, platného v Čechách a v zemi Moravsko-slezské*. Brno: Právník, 1930.
- KOLÁŘÍK, K. *Psaní stojem, počítačí stroje, rozmnožovací pomůcky: učebnice pro obchodní školy a akademie*. Praha, 1929.
- KRČMA, K., HORÁK, F., HORA, K. *Učebnice tělesné výchovy pro učitelské ústavy a pedagogické akademie*. Brno: Časopis Tělesná výchova mládeže, 1936.
- LENOCH, T. *Hospodářský živočichopis pro školy rolnické a odborné hospodářské*. Praha: Československá akademie zemědělská, 1928.
- MARX, J. *Lehrbuch der Kirchengeschichte*. Trier: Druck und Verlag der Paulinus-Druckerei, 1935.
- MAŠEK, B., et al. *Fysika pro vyšší třídy středních škol. Díl II*. Praha: Jednota českoslov. matematiků a fysiků, 1928.
- MOJŽÍŠ, A. *Učebnice jazyka německého pro měšťanské školy*. Praha, 1924.
- NOVÁK, J. *Učebnice pro drogisty*. Praha, 1920.
- PEŠEK, J. *Z domova a ciziny: pro nižší třídy škol středních—Obrazy z dějin středověkých a novověkých*. Praha: Profesorské nakladatelství a knihkupectví, 1924.
- PRAUS, F., RICCOBONI, G., *Učebnice jazyka italského pro obchodní akademie. Díl 1 (Pro I. a II. ročník)*. Praha: Unie, 1923.
- SLAVÍK, V. *Pracovní učebnice rýsování pro 3. třídu měšťanské školy*. Praha: Státní nakladatelství, 1936.
- SMOLÁK, V. *Učebnice jazyka francouzského: Pro 4.tř. reálek a reformních reálných gymnasií*. Praha, 1935.
- SMOLÁK, Vladimír. *Učebnice jazyka francouzského: Pro 5. třídu reálek a reformních reálných gymnasií*. Praha, 1936.

- SOCHOR, J. *Učebnice dějepisu pro nižší třídy středních škol. Díl I (Pro I. třídu), Dějepisné cesty po Československé republice.* Praha: Československá grafická Unie, 1934.
- SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského.* Praha: vl.nákladem, 1933.
- STACH, A. *Učebnice hospodářství pro školy hospodyňské.* Brno: Nakl. čes. odboru zeměděl. rady pro markr. mor., 1919.
- STIBIC, Z. *Učebnice nauky o právu: pro vyšší zemědělskou školu družstevní: se zřetelem ku praktickým potřebám družstevních funkcionářů a úředníků.* Praha: Vyšší zemědělská škola družstevní, 1928.
- SUCHÝ, B. *Nauka o tkaninách.* Prostějov: Buček, 1920.
- TENORA, B., ŠESTÁK, A. *Učebnice jazyka francouzského pro střední školy. Díl I, Pro III. třídu reálek, reformních reálných gymnasií a pro V. třídu reálných gymnasií.* Brno: A. Piša, 1929.
- TENORA, B., ŠESTÁK, A. *Učebnice jazyka francouzského pro střední školy. Díl 3, Pro V. třídu reálek, reformních reálných gymnasií a pro VI. třídu reálných gymnasií.* Brno: A. Piša, 1931.
- TESAŘ, J. *Nauka o chovu hospodářských zvířat. Část 1, Všeobecný chov.* Praha: Čs. akademie zeměděl., 1935.
- TOTOMIANC, V. F. *Dějiny národohospodářských a sociálních nauk.* Praha: J. Otto, 1923.
- VOJTĚCH, J. *Geometrie projektivní: synthetické i analytické vyšetřování projektivních příbuzností a útvarů.* Praha: Jednota československých matematiků a fyziků, 1932.
- VOJTĚCH, J. *Základy matematiky ke studiu věd přírodních a technických.* Praha: Jednota českosl. matematiků a fyziků, 1923.
- VOLF, J. *Dějepis katolické církve pro školy občanské.* České Budějovice: Serafinské dílo lásky, 1924.
- WINDELBAND, W. *Lehrbuch der Geschichte der Philosophie.* Tübingen: Mohr, 1919.
- ZACHOVAL, F. *Soustavná nauka o obchodu: pro vyšší školy obchodní (obchodní akademie).* Praha: Česká grafická unie, 1922.
- ZEMAN, F. *Učebnice obchodní korespondence: Pro dvoutrídni šk. obch. s čes. jaz. vyučovacím.* Praha, 1921.
- ŽOFKOVÁ, L., TOŽIČKA, B. *Pracovní učebnice jazyka českého: (Materiálovka, díl V). Díl první, pro první třídu měšťanských škol.* 2.nezm.vyd. Praha: Státní nakladatelství, 1933.

## Přílohy

**Příloha č. 1**–Grafické znázornění státního území Československa do roku 1928

(*První Československá republika do roku 1928.* URL: [http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9c/Prvn%C3%AD\\_%C4%8Ceskoslovensk%C3%A1\\_republika\\_do\\_1928.jpg](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9c/Prvn%C3%AD_%C4%8Ceskoslovensk%C3%A1_republika_do_1928.jpg) [cit. 2014-02-02])

**Příloha č. 2**–Grafické znázornění státního území Československa od roku 1928

(*První Československá republika.* URL: [http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Prvn%C3%AD\\_%C4%8Ceskoslovensk%C3%A1\\_republika.SVG](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Prvn%C3%AD_%C4%8Ceskoslovensk%C3%A1_republika.SVG) [cit. 2014-02-02])

**Příloha č. 3**–Grafické znázornění československého školského systému v letech 1918–1938

(Bc. Petra Kůsová, 2.3.2014)

**Příloha č. 4**–Grafické znázornění prvorepublikových ministrů školství a národní osvěty

(zdroj fotografií a informací, na základě kterých bylo vytvořeno grafické znázornění: *Seznam ministrů Československa.* URL: [http://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam\\_ministr%C5%AF\\_%C5%A1kolstv%C3%AD\\_%C4%8Ceskoslovenska](http://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_ministr%C5%AF_%C5%A1kolstv%C3%AD_%C4%8Ceskoslovenska) [cit: 2014-03-01], zdroj tabulky: Bc. Petra Kůsová, 23.1.2014)

**Příloha č. 5**–Násadkové pero

(Bc. Petra Kůsová, 26.2.2014)

**Příloha č. 6**–Dřevěný penál

(Bc. Petra Kůsová, 26.2.2014)

**Příloha č. 7**–Vysvědčení za první pololetí z měšťanské školy

(Bc. Petra Kůsová, 2.3.2014)

**Příloha č. 8**–Propouštěcí vysvědčení ze školy měšťanské

(Bc. Petra Kůsová, 16.3.2014)

**Příloha č. 9**–Vysvědčení na odchodnou z živnostenské školy pokračovací

(Bc. Petra Kůsová, 16.3.2014)

**Příloha č. 10**–Vysvědčení o výsledku zkoušky tovaryšské

(Bc. Petra Kůsová, 16.3.2014)

**Příloha č. 11**–Tovaryšský list

(Bc. Petra Kůsová, 16.3.2014)

Příloha č. 1–Grafické znázornění státního území Československa do roku 1928



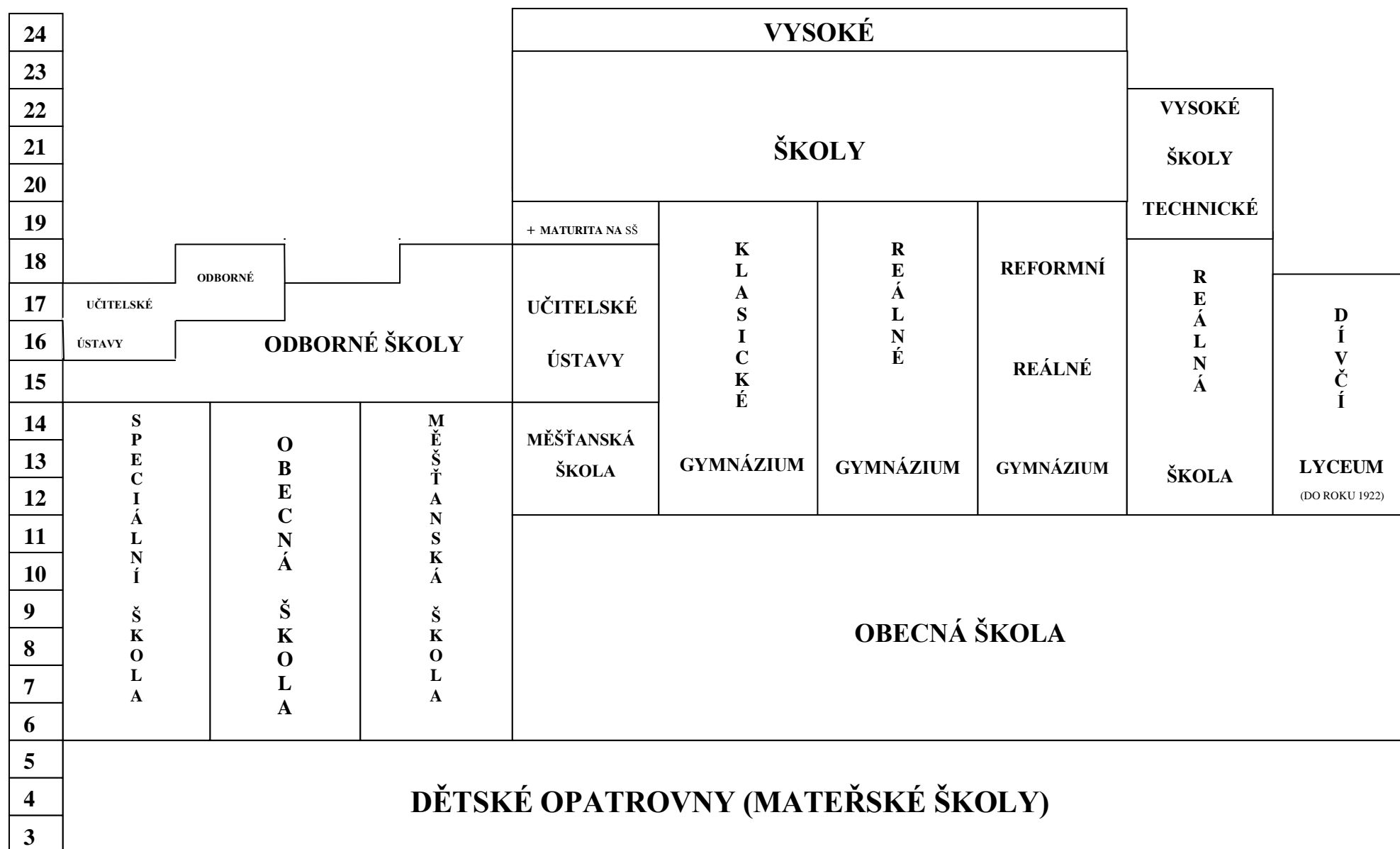
Zdroj: *První Československá republika do roku 1928.* URL: [http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9c/Prvn%C3%AD\\_%C4%8Ceskoslovensk%C3%A1\\_republika\\_do\\_1928.jpg](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9c/Prvn%C3%AD_%C4%8Ceskoslovensk%C3%A1_republika_do_1928.jpg) [cit. 2014-02-02]

Příloha č. 2–Grafické znázornění státního území Československa od roku 1928
















Zdroj: *První Československá republika.* URL: [http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Prvn%C3%AD\\_%C4%8Ceskoslovensk%C3%A1\\_republika.SVG](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Prvn%C3%AD_%C4%8Ceskoslovensk%C3%A1_republika.SVG) [cit. 2014-02-02]





Příloha č. 4–Grafické znázornění prvorepublikových ministrů školství a národní osvěty

												
Gustav Habrman	Josef Šusta	Vavro Šrobár	Rudolf Bechyně	Ivan Markovič	Otakar Srdínko	Jan Krčmář	Milan Hodža	Antonín Štefánek	Ivan Dérer	Jan Krčmář	Emil Franke	Engelbert Šubert
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
14.11.1918 – 15.9.1920	15.9.1920 – 16.9.1921	20.9.1921 – 7.10.1922	7.10.1922 – 3.10.1924	3.10.1924 – 9.12.1925	9.12.1925 – 18.3.1926	19.3.1926 – 12.10.1926	12.10.1926 – 20.2.1929	20.2.1929 – 7.12.1929	7.12.1929 – 14.2.1934	14.2.1934 – 24.1.1936	24.1.1936 – 22.9.1938	22.9.1938 – 4.10.1938
ČSDSD	politicky nezávislý	RSZML	ČSDSD	ČSDSD	RSZML	politicky nezávislý	RSZML	RSZML	ČSDSD	politicky nezávislý	ČSNS	ČSNS

ČSDSD–Československá sociálně demokratická strana dělnická

RSZML–Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu

ČSNS–Česká strana národně sociální

Zdroj fotografií a informací, na základě kterých bylo vytvořeno grafické znázornění: *Seznam ministrů Československa*. URL: [http://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam\\_ministr%C5%AF\\_%C5%A1kolstv%C3%AD\\_%C4%8Ceskoslovenska](http://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_ministr%C5%AF_%C5%A1kolstv%C3%AD_%C4%8Ceskoslovenska) [cit: 2014-03-01]

Zdroj tabulky: Bc. Petra Kůsová, 23.1.2014

Příloha č. 5–Náradkové pero



Zdroj: Bc. Petra Kůsová, 26.2.2014

Příloha č. 6–Dřevěný penál



Zdroj: Bc. Petra Kůsová, 26.2.2014

Příloha č. 7–Vysvědčení za první pololetí z měšťanské školy

REPUBLIKA ČESKOSLOVENSKÁ.

Země Čechy Školní okres Kněž  
Měšťanská škola Smišovská v Kněž Číslo 10  
Školní rok 1932/3

## VYSVĚDČENÍ

za první pololetí.

*Josef Kuncel*


narozen dne 14. března 1930 v Kněž  
v polit. okrese Stříbra, náboženství Rům. kat.  
žák duch třídy, dostává tyto známky:

Mravy: chvalitebné  
Pilnost: dostatečná

Předměty povinné		Prospěch
Náboženství		chvalitebný
Občanská nauka a výchova		chvalitebný
Jazyk vyučovací s naukou o písemnostech		dobrý
Zeměpis		dobrý
Dějepis		dobrý
Přírodopis		chvalitebný
Přírodopyt		dobrý
Počty s jednoduchým účetnictvím		dostatečný
Měřičtví a rýpnání		dostatečný
Kreslení		dobrý
Krasopis		
Zpěv		chvalitebný
Ruční práce chlapecké		chvalitebný
Ruční práce dívčí s naukou o dom. hosp.		
Tělesná výchova		chvalitebný
Předměty nepovinné	Jazyk německý	dobrý
	Jazyk francouzský	
	Těsnopis	

Vnější úprava písemných prací: méně úhledná  
Počet zameškaných školních půldnů: omluvených 3, neomluvených 4  
v Kněž dne 31. ledna 1933

Úřední pečeti



ředitel: M. Kuncel třídní: Josef Kuncel

STUPNICE ZNÁMEK.	Mravy:	Pilnost:	Prospěch:	Vnější úprava písemných prací
	chvalitebné	vytrvalá	výborný	velmi úhledná
	uspokojivé	záležita	chvalitebný	úhledná
	zákonné	dostatečná	dobrý	méně úhledná
	méně zákonné	nestála	dostatečný	neúhledná
nezákonné	špatná	nedostatečný	nedbalá	

Č. 1231 [L. B.] 311/1931. Státní nakladatelství v Praze. — 3138.

Zdroj: Bc. Petra Kůsová, 2.3.2014

Příloha č. 8—Propouštěcí vysvědčení ze školy měšťanské

ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA

Země Čechy Školní okres Plzeň

Měšťanská škola klášterní v Plzni

Školní rok 1933/34 Číslo 5

### Propouštěcí vysvědčení ze školy měšťanské.

narozen dne Josef Křiváček 18. srpna 1922, v Plzni oprávněný Albana  
 v polit. okrese klášterní, náboženství římsko-katol.

Žák třetí třídy zdejší školy, dostává na propuštěnou ze školy tyto známky:

Mravy: chvalitebné  
 Pílnost: dobrá


Předměty povinné		Prospěch
Náboženství		<u>chvalitebný</u>
Občanská nauka a výchova		<u>chvalitebný</u>
Jazyk vyučovací s naukou o písem.		<u>dobry</u>
Zeměpis		<u>dobry</u>
Dějepis		<u>dobry</u>
Přírodopis		<u>dobry</u>
Přírodopyt		<u>dobry</u>
Počty s jednoduchým účetnictvím		<u>dobry</u>
Měřičtví a rýsování		<u>dobry</u>
Kreslení		<u>dobry</u>
Krasopis		
Zpěv		
Ruční práce chlapecké		<u>výborný</u>
Ruční práce dívčí s naukou o dom. hosp.		
Tělesná výchova		<u>výborný</u>
Předměty nepovinné		
Jazyk německý		<u>dobry</u>
Jazyk francouzský		
Těsnopis		
Vnější úprava písemných prací		<u>meritně uspokojivá</u>

Č. 1286. 1934. — 608.

Chodil do školy obecné od 1. srpna 1922 do 28. srpna 1931  
 do školy měšťanské . . . od 1. srpna 1931 do 28. srpna 1934  
 a úplně ji vychodil . . .

Dostalo se mu tedy vzdělání, které přesahuje vyučovací učebný cíl školy obecné a propouští se tudíž ze školy.

v Plzni dne 28. srpna 1934

Oficiální pečet:  


Albana Ředitel.  
Jan Grouha Učitel.

Podpis ostatních učitelů a řídící zaměstnanců:  
Josef Křiváček  
Jan Grouha  
Josef Křiváček  
Jan Grouha

BŘETISLAV KOUNOVSKÝ,  
 strojírna  
 PLZEŇ, Továrni 3.  
Reimer

STUPNICE ZNÁMEK.	Mravy	Pílnost	Prospěch	Vnější úprava písemných prací
	chvalitebné	v třetě	výborný	velmi úhledná
	uspokojivé	v třetě	chvalitebný	úhledná
	zákonně	dostatečná	dobry	méně úhledná
	méně zákonně	úsporná	dostatečný	neúhledná
	nezákonně	neúsporná	nedostatečný	cedba

Zdroj: Bc. Petra Kůsová, 16.3.2014

Příloha č. 9—Vysvědčení na odchodnou ze živnostenské školy pokračovací

ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA.

České samostatné živnostenské školy pokračovací v Plzni.

Číslo kat. *24*

**Vysvědčení na odchodnou.**

*Josef Kunal*

narozený dne *11. března 1920* v *Nové Vsi u Dobrušky*  
 v zemi *Čechy*, učen živnosti *strojního zámečnictví*  
 u fy *Břepolav Kounovský*  
 v *Plzni*, navštěvoval I. a II. — I., II. a III. třídu *troj* třídní odborné  
 školy pokračovací »*Da* pro *učně strojního zámečnictví*  
 od *1. září* 19*34* do *30. ledna* 19*37*


a byl takto posouzen:

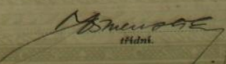
Chování: *chvalitebné*

Předmět:	Prospěch:
Technologie (nauka o materiálu, ruční obrábění, strojní obrábění, speciální technologie)	<i>chvalitebný</i>
Odborné kreslení (předmětové, odborné kreslení, speciální kreslení)	<i>dobrý</i>
Odborné nauky (fysika, všeobecné části strojové, nauka o motorech, stroje pracovní)	<i>chvalitebný</i>
Nauky hospodářské (pisemnosti, odborné počty a kalkulace, občan. nauka, nár. hospodářství)	<i>chvalitebný</i>
Zdravotnictví	<i>chvalitebný</i>

Počet zameškaných hodin *16*, z nichž neomluveno *0*

V PLZNI 30. ledna 1937.



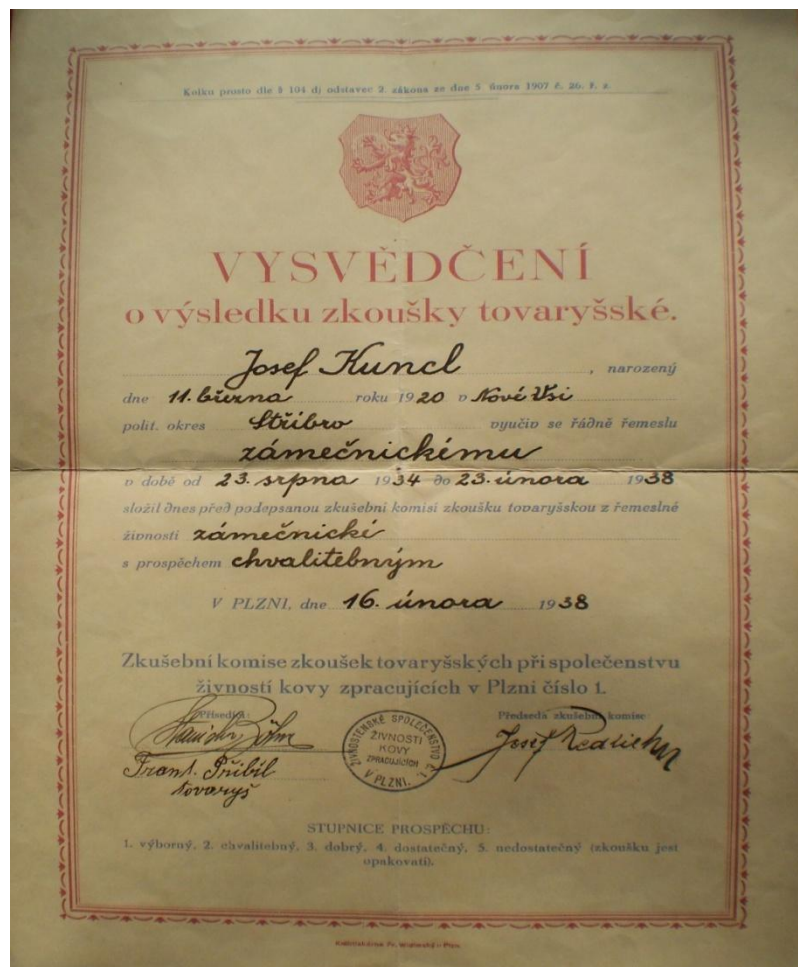


1535/00-3-64. — 1935.

Stupnice posudků.	Stupeň:	1.	2.	3.	4.	5.
Chování:		chvalitebné	uspokojivé	zříkonné	méně zříkonné	nezříkonné
Prospěch:		výborný	chvalitebný	dobrý	dostatečný	nedostatečný

Zdroj: Bc. Petra Kůsová, 16.3.2014

Příloha č. 10–Vysvědčení o výsledku zkoušky tovaryšské



Zdroj: Bc. Petra Kůsová, 16.3.2014

Příloha č. 11–Tovaryšský list



Zdroj: Bc. Petra Kůsová, 16.3.2014

## ANOTACE

<b>Jméno a příjmení:</b>	Bc. Petra Kůsová
<b>Katedra:</b>	Společenských věd
<b>Vedoucí práce:</b>	Mgr. Gabriela Medved'ová
<b>Rok obhajoby:</b>	2014

<b>Název práce:</b>	Školství v době I. Československé republiky
<b>Název v angličtině:</b>	The Education during I. Czechoslovakia
<b>Anotace práce:</b>	Práce se zabývá školstvím v době I. Československé republiky, jeho podobou a proměnami, ministry školství a národní osvěty, menšinovým školstvím a spoluprací školy a rodiny. Praktická část posuzuje didaktickou efektivitu učebnic let 1919–1938.
<b>Klíčová slova:</b>	československé prvorepublikové školství, ministři školství a národní osvěty, menšinové školství, spolupráce školy a rodiny, didaktická efektivita učebnic
<b>Anotace v angličtině:</b>	This thesis deals with education during the First Czechoslovak Republic, its format and transformations, Minister of Education and National Culture, minority education and cooperation between schools and families. The practical part assesses the effectiveness of didactic textbooks years from 1919 to 1938.
<b>Klíčová slova v angličtině:</b>	education during the First Czechoslovak Republic, Minister of Education and National Culture, minority education, cooperation between schools and families, effectiveness of didactic textbooks, didactic effectiveness of textbooks
<b>Přílohy vázané v práci:</b>	11 příloh
<b>Rozsah práce:</b>	103 stran
<b>Jazyk práce:</b>	čeština